

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

СЛУЖБЕНИ ЛИСТ

МИНИСТАРСТВА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

ГОД. XXV

МАЈ, 1904

БРОЈ 5

СЛУЖБЕНИ ДЕО

УКАЗИ ЊЕГОВОГА ВЕЛИЧАНСТВА КРАЉА ПЕТРА I

МИНИСТАРСТВО ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

ОТПУШТАЊЕ

Указом Његовога Величанства Краља Србије Петра I од 30 априла 1904 године, на предлог г. Министра просвете и црквених послова, а по саслушању Министарскога Савета, решено је:

да се г. *Алекса Вучковић*, ванредни писар прве класе Министарства просвете и црквених послова, на основу § 76 закона о чиновницима грађанског реда, отпусти из државне службе.

ЗАКОНОДАВНА РЕШЕЊА

Указом Његовога Величанства Краља Србије Петра I од 31 марта 1904 године одобрено је ово решење Народне Скупштине од 19 марта 1894 године:

„Да се Вуку Ивановићу, учитељу у Ланишту, уважи у сталне године учитељске службе време од 1 октобра 1893 године до 1 септембра 1894 године.

Ове године службе рачунају се за периодску повишицу и пензију, без права накнаде за протекло време.

Право на урачунавање периодске повишице и пензије које овим признањем задобија, важи од 1 јануара 1905 године“.

ПРЕТПИСИ МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

УЧИТЕЉСКА ШКОЛА

МИНИСТРОВ ИЗАСЛАНИК НА УЧИТЕЉСКИМ ИСПИТИМА

Претписом г. Министра просвете и црквених послова ПБр. 5011 од 28 априла 1904 године, одређен је за министровог изасланика на учитељским испитима у Женској Учитељској Школи г. *Јован Миодраговић*, професор II београдске гимназије.

ОСНОВНЕ ШКОЛЕ

ПОСТАВЉЕЊА

Претписима Господина Министра просвете и црквених послова извршена су ова постављења учитеља и учитељица у априлу месецу 1904 године:

у округу београдском:

Лазар Кречковић, ђак Велике Школе, за заступника учитеља у Вел. Иванчи;

у округу крагујевачком:

Љубисав Поповић, пређашњи учитељ. заступник, за заступн. учитеља у Мирашевцу;

у округу крајинском:

Марија Магазиновићева, свр. ванр. ученица Вел. Школе, за заступ. учитељице у Клокочевцу; Петар М. Рашић, пређ. учит. заступник за заступ. учитеља у Петровом Селу; Синиша Протић, пређ. учит. заступ. за заступ. учитеља у Горњанима;

у округу крушевачком:

Војислав А. Марковић, свршени богослов за заступника учитеља у Каонику;

у округу моравском:

Драга Барјактаровићева, учитељска приправница за заступ. учитељице у Бошњанима; Сима Игумановић, пређ. учитељ, за заступ. учитеља у Грабовици;

у округу пожаревачком:

Милица Врбавчева, пређ. учит. заступ., за заступницу учитељице у Ракинцу; Живојин Живковић, пређ. учит. заступ. за заступ. учитеља у Крепољину; свештеник Павле Р. Лукић, парох орашевачки за заступ. учитеља у Вошановцу;

у округу смедеревском:

Михаило Р. Виторовић, пређ. учитељ, за учитеља у Голобоку; Живота Стевановић, свршени богослов, за заст. учит. у Малој Крени;

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

WWW.UNILIB.RS

у округу чачанском:

Софроније Петровић, свршени богослов, за заступ. учит. у Јошаничкој Бањи.

ПРЕМЕШТАЈИ ПО МОЛБИ

Претписом Господина Министра просвете и црквених послова премештен је по молби:

у округ крајински:

за учитеља у Табаковцу Радоје Јоковић, учит. из Грабовице (морав.).

ПЕНЗИОНОВАЊА

Претписима Господина Министра просвете и црквених послова од 19 априла 1904 год. стављени су на основу чл. 62 закона о народним школама у стање покоја с пензијом, која им припада по годинама службе ови учитељи и учитељице:

Миленко Смиљковић, учитељ у Великој Иванчи (београд.); Аранђел Николајевић, учит. у Камендолу (београдски); Марија Ђорђевићка, учитељица у Радљеву (ваљев.); Панта Лазаревић, учитељ у Делићу (ваљев.); Јеврем Матић, учитељ у Миличници (ваљев.); Петар Ђ. Ивановић, учитељ у Вел. Трњану (врањ.); Јаков Поповић, учитељ у Грошници (крагуј.); Димитрије Илић, учитељ у Кобишници (крајин.); Јосиф Анђелић, учитељ у Вратни (крајин.); Софија Михаиловићева, учитељица у Падежу (крушев.); Аксентије Милутиновић, учитељ у Падежу (крушев.); Данило Радић, учитељ у Плажанима (морав.); Арсеније Шајковић, учитељ у Вел. Крчмиру (нишки); Панта Илић, учитељ на Хуму (нишки); Станоје Радосављевић, учитељ у Добром Долу (пиротски); Милан Бошњакчић, учитељ у Засавници (подрин.); Радивој Ковачевић, учитељ у Бусуру (пожарев.); Димитрије Цротић, учитељ у Пољани (пожарев.); Владимир Радојевић, учитељ у Бабушници (пожарев.); Ђорђе Живковић, учитељ у Ливадици (пожарев.); Милева Радовановићева, учит. у Брусници (рудн.); Спасоје Пешић, учитељ у Азањи (смедерев.); Душан Клајић, учитељ у Малом Извору (тимочки); Богосав Тодоровић, учитељ у Ариљу (ужички); Милета Станојевић, учитељ у Бајиној Башти (ужички); Глигорије Јовановић, учитељ у Шљивовици (ужички); Василије Лукић, учитељ у Бајиној Башти (ужички); Јеврем Маринковић, учитељ у Грачацу (чачански).

УВАЖЕЊЕ ОСТАВКЕ

Претписом Господина Министра просвете и црквених послова уважена је оставка коју је поднео на учитељску службу Божидар Илић, заступник учитеља у Вошановцу, окр. пожаревачког.

РАЗРЕШЕНИ СУ ОД ДУЖНОСТИ

Претписима Господина Министра просвете и црквених послова разрешени су од учитељске дужности због промене положаја:

Стеван Д. Спасић, учитељ у Каонику (окр. крушевачког, и Живојин Степановић, учитељ у Малој Крсни, округа смедеревског.

Обојица су постали срески писари.

ОТПУШТАЊЕ

Претписом г. Министра просвете и црквених послова ПБр. 2966 од 13 априла 1904 године отпуштена је из учитељске службе на основу чл. 66 тач. 9 закона о народним школама с губитком свих стечених права г-ђица *Драга Божићева*, учитељица у Сигама, окр. пожаревачког.

УМРЛИ НАСТАВНИЦИ

Лука Јерemiћ, учитељ из Кремана округа ужичког, преминуо је 30 марта 1904 године.

Настасија Милићева, учитељица основне школе у Крупњу, преминула је 20 марта 1904 године.

Босилка Николићева, учитељица из Велике Иванче, умрла је 20 децембра 1903 године.

Косара Петровићева, учитељица у Жељевици, преминула је 26 марта 1904 године.

Радојко Милосављевић, учитељ у Петковици, умро је 9 априла 1904 године.

РАСПИСИ МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

Школским надзорницима

Поводом извештаја школскога надзорника у Јагодини да је механиџа у Белушићу узео у службу једнога ђака IV разреда основне школе и код среске полицијске власти извадио буквицу за овога ђака, којом га је уписао за шегрта, — ја сам, имајући на уму да се оваквим поступком среске власти изиграва закон школски о обавезној настави, под данашњим умолио г. Министра унутрашњих дела за наређење свима полицијским властима: да ђаке основних школа не уписују за шегрте, док не поднесу сведочанство да су свршили четири разреда основне школе.

Извештавате се о овоме ради знања, управљања и саопштења школским одборима.

ПБр. 4288

15 априла 1904 год.

Београд.

Министар
просвете и црквених послова
Љуб. М. Давидовић, с. р.

Школским надзорницима

У вези мога расписа од 3. фебруара о. г. ПБр. 1595 препоручујем Вам да ми у годишњем извештају крајем ове школске године реферуете: колико су у појединим школским општинама и каквих дрвета

засадили ученици народних школа као успомену на стогодишњицу српскога устанка. У исто време означите на којим су местима дрвета засађена и по могућству и јесу ли се сва примила?

ПБр. 5537
5 маја 1904 године
у Београду.

Министар
просвете и црквених послова
Љуб. М. Давидовић, с. р.

Школским надзорницима

У вези мога расписа од 20 овога месеца, наређујем Вам да ове школске године не уписујете оцене о раду наставничком у школске уписнице (чл. 48. закона), пошто не можете бити присутни свечаним школским испитима, већ само у службене листове и листове за личне податке о сваком учитељу, које ћете доставити Министарству. Из истих разлога и превод ученика из разреда у разред извршиће се као и досад после испита, а без вашег присуства.

Још Вам препоручујем да, где су у једној школи или само у једном одељењу, радила два или три наставника у току ове школске године, тачно означите у листовима за личне податке (у рубрици примедба:) од кад и докле је који радио. Па онда да дате и своје мишљење коме треба да се рачуна забележена оцена, или треба сви ти наставници да остану без оцене, што ће се решити у Министарству.

А да би се и одредба чл. 48, 3. алинеја, новог закона могла одмах у почетку применити где би било потребно, Ви ћете свима учитељима и учитељицама у повереном Вам округу доставити оцене о њиховом раду најдаље до 10. јуна.

Овим се још извештавате да сам молио г. Министра унутрашњих дела да изда потребну наредбу надлежним лекарима: да на време изврше лекарски преглед свих ученика по чл. 24. школскога закона, и да поред имена означе од какве болести дотични ученици болују и треба ли их ослободити од школе привремено или стално.

Духовним судовима је препоручено да нареду свештеницима да на време поднесу школским одборима тачне спискове све живе деце, до-расле за школу, да би се на време могао извршити упис према закону и мојој ранијој наредби.

ПБр. 5077
26 априла 1904 год.
у Београду.

Министар
просвете и црквених послова
Љуб. М. Давидовић, с. р.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

Господин Министар Просвете и Црквених Послова упутно је овај акт Његовом Високопреосвештенству господину Митрополиту.

Ваше Високопреосвештенство,

Поред осталих начина, на који је већ до сада, или ће се у току ове године, на разним местима и разним приликама прославити стогодишњица Српског устанка под Карађорђем, Главни Одбор за ову прославу поднео ми је и овај предлог:

„Да се у свима отачаственим црквама на подесном и видном месту узидају камене плоче, на којима ће се урезати имена свију оних грађана дотичне црквене општине, који су изгинули у ратовима прошлога столећа за ослобођење и независност Краљевине Србије. Ово ће бити не само трајан и вечан споменик свима онима који су својим животом искупили слободу наше отаџбине, него и подстицај за будућа поколења, на којима остаје да започето дело доврше, јер ће видети да захвално потомство уме да цени жртве поднесене на олтар отаџбине“.

Краљевска Влада усвојила је овај предлог и мени је остало да се побринем о његову извршењу.

Саопштавајући Вам ово, Високопреосвећени Господине, мени је част замолити Вас да ову одлуку изволите надлежним путем саопштити и осталој преосвећеној господи Архиепископима ради издавања потребних наредба свештеницима, свима старешинама црквеним и старешинама манастирским — где манастири замењују парохијске цркве — и препоручити им да у споразуму са општинским властима са парохијским свештеницима, где их више има при једној цркви, — према потреби распитујући и код старијих људи у својој околини — утврде списак свију изгинулих у нашим ратовима за ослобођење и независност прошлог столећа из свију места (градова и села) која чине дотичну црквену општину. У списку треба да буде име и презиме погинулог, место рођења и година смрти. Овако уређени спискови послаће се овом министарству које ће их од своје стране проверити и коначно утврдити.

Облик и величина плоча, урезивање имена и други послови с овим скопчани, утврдиће се доцније, о чему ћете у своје време бити извештени.

Бригу и старање око извођења свега овога прима на себе ово министарство, а трошкове око тога, који ће бити незнатни, поднеће саме црквене општине.

Извођење свега овога не може бити дело неколиких недеља, па ни неколиких месеца, али ове године као године стогодишњице Српског устанка, нека се бар отпочне овај рад, којим се захвално потомство колико толико одужује својим заслужним претцима.

Молим Ваше Високопреосвештенство да изводи примити уверење о мом одличном поштовању.

ПБр. 4075

26 априла 1904. год.

Министар
просвете и црквених послова
Љуб. М. Давидовић, с. р.

ПРАВИЛА О ГРАЂЕЊУ УЧИТЕЉСКОГ РАСПОРЕДА

Члан 1.

Министар просвете и црквених послова према чл. 86. закона о народним школама прописује ова правила за добивање учитељске службе стечајем у народним школама и за попуњавање празних учитељских места.

Члан 2.

Учитељска се места попуњавају стечајем (чл. 35. закона).

Члан 3.

Вароши и варошице могу добити они наставници који имају најмање једну периодску повишицу, окружне вароши они који имају две периодске повишице, а Београд се добива тек после три повишице.

Члан 4.

Године заступничке и привремене учитељске службе не узимају се у рачун при предлагању наставника за извесна учитељска места осим ако нису те године признате у године сталне учитељске службе.

Члан 5.

Првенство за боља места имају они наставници, који имају за то веће породичне потребе, одликују се радом у школи и на књижевности.

Члан 6.

За свако учитељско место комисија предлаже по два наставника и истиче по чему су они пречи да добију дотично место од осталих, који су за то исто место поднели молбу.

Члан 7.

При предлагању наставника за свако учитељско место, комисија ће водити рачуна да све погодбе по чл. 5. ових правила буду у складу, у колико је то могућно, и да се не претпоставља један наставник са већим породичним потребама другоме, чије су остале погодбе много боље.

Члан 8.

Кад се предлажу наставници за неподељене школе или само за III и IV разред мушке основне школе, у комбинацију се не могу узимати и учитељице (чл. 28. закона).

Члан 9.

При предлагању наставника за I и II разред мешовите и мушке основне школе и по селима и по градовима улазе у комбинацију и учитељице (чл. 28. закона).

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Члан 10.

Квалификације учитеља и учитељице, мужа и жене, оцењују се посебно, и онда се по чл. 5. правила одлучује: да ли ће се предложити да добију службу заједно у једном месту.

Члан 11.

Ни у ком случају не може квалификација учитељева бити пресудна да добије службу са њим и учитељица, његова жена са мањом квалификацијом од других наставника који су молили за исто место.

Члан 12.

Ни квалификација учитељичина, ако је боља него квалификација учитеља, њеног мужа, не може бити пресудна да тај учитељ добије службу у истом месту са њом.

Члан 13.

Комисија ће водити рачуна да учитеља и учитељицу, мужа и жену, предлаже за службу у једном месту, у колико има за то законске могућности.

Члан 14.

При предлагању за учитељска места учитељица, чији мужеви нису учитељи, комисија ће имати у виду само квалификације тих учитељица и породичне потребе.

Члан 15.

У колико је могуће по закону и овим правилима, комисија ће водити рачуна да се и ове учитељице не раздвајају службеном потребом од својих мужева.

Члан 16.

Наставници са већим породичним потребама, који не добијају градове, предлагаће се да буду постављени у сеоским школама у близини градова, које су тражили, у колико је то у сагласности са законом.

Члан 17.

При оцени квалификација наставничких ради предлагања за извесна учитељска места, узимаће се у обзир и владаће као год и квалификација по чл. 5. правила.

Члан 18.

Кривице за које су наставници кажњени опоменом, укором или губитком плате до петнаест дана, застаревају у току три године и не узимају се у рачун при оцени наставничких квалификација при грађењу учитељског распореда, ако се наставник пре није ни у чему огрешно о своје дужности (чл. 53. закона).

Члан 19.

При оцени наставничких квалификација ради предлагања за извесна учитељска места, не узимају се у обзир политичке кривице и казне.

Члан 20.

На стечај за место у коме су наставници били и одатле по казни премештени, могу се ти наставници јавити тек пошто им истекне један период за повишицу, рачунајући од дана премештаја по казни (чл. 36. закона).

Члан 21.

Нови наставнички кандидати не могу се јавити на стечај. Њих поставља Министар просвете у непопуњена учитељска места после свршеног учитељског распореда.

Члан 22.

Наставници у пензији могу се вратити у службу кад Главни Просветни Савет да мишљење за то, па то и Министар усвоји и лекарским уверењем једног школског лекара утврди се, да су здрави и способни за учитељску службу.

Члан 23.

Наставници из пензије који су мање времена провели ван службе, имају прече право на боља упражњена учитељска места од оних, који су дуже били у пензији, особито кад им је још и рад у школи био успешнији.

Члан 24.

Наставници који су били у служби, па су напустили учитељство или су разрешени од дужности по ранијим законима, сматрају се као нови учитељски кандидати. Они се постављају за учитеље, ако буде потребно и то пошто поднесу уверење надлежне власти о владању и занимању за време откад су престали бити у учитељској служби, а Главни Просветни Савет да мишљење да их треба у службу повратити.

Члан 25.

Списак учитељских места, службени листови учитељски, листови о личним податцима учитеља, податци о кривицама и оптужбама појединих наставника и све друго што је потребно за рад, ставиће се комисији на расположење.

Члан 26.

Приватне доставе, препоруке и оптужбе наставника комисији, неће се узимати у обзир при грађењу учитељског распореда.

Члан 27.

Комисија за грађење учитељског распореда ради у Министарству Просвете.

Њен се рад не може предавати јавности докле га Министар просвете не одобри.

Члан 28.

Председник комисије распоређује рад између чланова.

За пословођу, који води записнике о целокупном раду, бира комисија једног свог члана.

Члан 29.

Записнике о раду, предлоге и извештаје и питања Министру просвете потписују сви чланови и онда акта доставља председник комисије Министарству на даљи рад.

У записнике се бележе и одвојена мишљења појединих чланова, ако би тога било.

Члан 30.

Учитељски се распоред доставља почесно, чим се сврши за Београд, за поједине окружне вароши и поједине округе, па се тако и објављује у Просветном Гласнику, одмах кад га Министар потпише.

Члан 31.

Списак наставника који су остали без места и списак непопуњених учитељских места доставља комисија Министарству просвете на даљи рад по чл. 37. закона.

Члан 32.

Ова правила важе, кад их Министар просвете потпише и у Српским Новинама објави.

ПБр. 5357

3 маја 1904 год.
у Београду.

Министар
просвете и привених послова,
Љуб. М. Давидовић с. р.

Господин Министар просвете и црквених послова одлуком својом од 5 маја 1904 г. а на основи члана 85 закона о народним школама одредио је комисију која ће извршити учитељски распоред за ову годину.

За председника комисије постављен је:

г. *Ранко Петровић*, професор III београдске гимназије,

а за чланове:

- г. *Сава Антоновић*, професор III београд. гимназије,
 г. *Лука Зрнић*, професор II београдске гимназије,
 г. *Никола Чолаковић*, учитељ на Источ. Врачару у Београду, и
 г. *Мића Јвковић*, учитељ у пензији из Београда.

ПБр. 5012. Из канцеларије Министарства просвете и црквених послова, 5 маја, 1904 год., у Београду.

ОДЛУКЕ МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА О КЊИГАМА.

Претписом Господина Министра просвете и црквених послова ПБр. 530 од 3 маја 1904 године, одобрено је да се књига *Преко Босне и Херцеговине у Приморје*, од г. Недељка С. Савића, учитеља, може набављати за књижнице основних школа.

Претписом Господина Министра просвете и црквених послова ПБр. 5352 од 3 маја 1904 године одобрено је да се књиге *Оцеви*, *Материце*, и *Баишки Селачићи*, од г. Милорада М. Петровића, учитеља, могу поклањати ученицима свих разреда основних школа, и да се књига *Кад сам био чобанче*, од г. Милорада М. Петровића учитеља, може поклањати само ученицима старијих разреда основних школа.

Претписом Господина Министра просвете и црквених послова ПБр. 5353 од 3 маја о. г. одређено је да се књига *Етнографска карта*, од г. Милана Андоновића, проф. Велике Школе, може набављати и то са текстом за књижнице средњих школа, као и за поклањање ученицима виших разреда средњих школа, а без текста за књижнице основних школа.

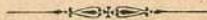
Претписом Господина Министра просвете и црквених послова ПБр. 4541 одобрено је да се књига *Школски Рад*, од г. Павла Љотића, школског надзорника округа подринског, може употребљавати у основним школама.

Претписом Господина Министра просвете и црквених послова ПБр. 5469 од 7 маја 1904 године одобрено је: да се књиге *Пољопривредна Читанка I део*, *Пољопривредна Читанка II део*, и *Пољопривредна Читанка I и II део* од д-ра Ђорђа Радића могу употребљавати као помоћно наставно средство у продужним школама, за поклањање ученицима четвртог разреда основних школа, и да се могу набављати за књижнице основних школа.

Претписом Господина Министра просвете и црквених послова ПБр. 5470 од 7 маја 1904 године одобрено је да се књига *Словенска Читанка* за III разред основних школа, од г. Петра Деспотовића може употребљавати као уџбеник још за једну школску годину.

Претписом Господина Министра просвете и црквених послова ПБр. 5472 од 7 маја 1904 год. одобрено је да се књиге *Бачка Песмарица* за I и II разред, *Бачка Песмарица* за III разред и *Бачка Песмарица* за IV разред од г. Петра М. Стојановића, учитеља, могу употребљавати за лектуру ученика основних школа.

Претписом Господина Министра просвете и црквених послова ПБр. 5474 од 7 маја 1904 год. одобрено је да се књига *Словенска Читанка* за ученике IV раз. осн. школа од пок. Дим. Јосића, може употребљавати као уџбеник још за једну школску годину.

www.unilib.rs

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

РАДЊА ГЛАВНОГА ПРОСВЕТНОГА САВЕТА

868. РЕДОВНИ САСТАНАК

17. марта 1904. год.

Били су: председник д-р В. Бакић; потпредседник Ст. Ловчевић; редовни чланови: Жив. М. Перих, Ср. Пашић, Љуб. М. Протић, д-р Чед. Митровић, Ђока Анђелковић и Момчило Иванић.

Пословое: М. И. Шеварлић.

I

Прочитан је и примљен записник 867 састанка.

II

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 10. овога месеца, ПБр. 3040, којим се пита Савет за мишљење: да ли би требало од г. д-ра Јована Туромана, професора Велике Школе у пензији, на свагда откупити за уџбеник државног издања његову књигу: „Латинска граматика за средње школе, II део, синтакса“ и колико би му требало дати на име откупне награде.

Пошто је ову књигу Савет раније прегледао и пошто се она већ употребљава као уџбеник државног издања, Савет је дао мишљење: да књигу „Латинска граматика за средње школе, II део, синтакса“ од г. д-ра Јована Туромана, треба за свагда откупити и на име откупне награде писцу дати *две хиљаде (2000) динара*.

III

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 10. овога месеца, ПБр. 2745, којим је спроведена Савету на оцену понуда г. Јанка Лукића, професора Велике Школе, који је понудио да се за свагда откупи и у средњим школама као уџбеник употребљава његова књига: „Синтакса српског језика, за средње школе“.

Савет је одлучио: да се умоле г.г. Момчило Иванић и Димитрије Милојевић, професори, да ову синтаксу прегледају и Савету о њој реферују у смислу понуде г. Лукића.

IV

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 10. овога месеца, ПБр. 2855, којим је спроведена Савету на оцену молба г-ђе Настасије О. Глушчевића, наставнице Београдске Више Женске Школе, која је понудила да се на свагда откупи њена књига: „Руска читанка за средње школе, I део“.

Пошто је ова књига раније у Савету прегледана и пошто се она већ употребљава као уџбеник државног издања, Савет је дао мишљење: да се књига „Руска читанка, за средње школе, I део“ може на свагда откупити и употребљавати као уџбеник државног издања и да г-ђи Настасији О. Глушчевића на име откупне награде треба дати *пет стотина (500) динара* једном за свагда.

V

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 9. овога месеца, ПБр. 3298, којим је спроведена Савету на оцену молба г. Владимира Т. Спасојевића, секретара министарства просвете и црквених послова, који је молио за одобрење да се његов превод књиге: „Царство послова“, од А. Карнегија, може набављати за књижице основних и средњих школа, за књижице учитељске и професорске, и да се може употребљавати за поклањање ученицима средњих школа о испиту.

Пошто је ова књига позната неколицини чланова саветских, Савет је дао мишљење: да се књига: „Царство послова“, од А. Карнегија, у преводу г. Влад. Т. Спасојевића, може набављати за књижице основних и средњих школа, и да се може употребљавати за поклањање ученицима грађанских и средњих школа о испиту.

VI

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 9. овога месеца, ПБр. 3297, којим је спроведена Савету на оцену молба г. Владимира Т. Спасојевића, секретара министарства просвете и црквених послова, који је молио да се његов превод књиге: „Историјска читанка средњег века (395—1270)“, од Густава Каре-а, коју је у рукопису поднео, откупи, оштампа о државном трошку и употребљава као помоћна књига за изучавање опште историје у средњим школама.

Савет је одлучио: да се умоле г.г. Божа Прокић и Михаило Ј. Борђевић, професори да превод ове књиге прегледају и да о њему Савету реферују у смислу молбе г. Спасојевића.

VII

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 10. овога месеца, ПБр. 3361, којим је спроведена Савету на оцену молба г. Срећка А. Милетића, професора, који је молио за одобрење да се његова књига: „Земљопис за средње и стручне школе. Трећа књига. Европа“, може употребљавати као уџбеник у средњим и стручним школама.

Савет је одлучио: да се умоле г.г. Милош Марковић. Петар Андрић и Матија Станојловић, професори гимназије Кнеза Милоша Великог, да ову књигу прегледају и о њој Савету реферују у смислу молбе господина Милетића.

VIII

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 9. овога месеца, ПБр. 2206, којим је спроведена Савету на оцену молба г. Недељка С. Савића, учитеља у Бранковини, који је молио за одобрење да се његова књига: „Преко Босне и Херцеговине у Приморје“ може набављати за књижнице народних, средњих и виших девојачких школа.

Савет је одлучио: да г.г. д-р Чед. Митровић и Ср. Пашић, редовни чланови Савета, ову књигу прегледају, и о њој Савету реферују у смислу молбе г. Савића.

IX

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 17. овога месеца, ПБр. 3618, којим је спроведена Савету на оцену молба г. Мите Стајића, оvd. књижара, који је молио за одобрење да се његова издања књига: „Прте из историје ослобођења Србије“ од проф. Анд. Гавриловића; и „Пуница и свекрва“ од Јанка Веселиновића, могу набављати за књижнице народних и средњих школа, и да се могу употребљавати за поклањање ученицима средњих и ученицима девојачких школа.

Савет је одлучио: да г. Љуб. М. Протић, редовни члан Савета, прегледа обе ове књиге и да о њима Савету реферује у смислу молбе г. Стајића.

X

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 17. овога месеца, ПБр. 3617, којим је спроведена Савету на оцену молба г. Мите Стајића, двор. књижара, који је молио за одобрење да се његова издања књига: „Лафонтенове басне“, у преводу Станише С. Станишића; „Први српски устанак“ од Михаила Сретеновића, и „Божићни дарак“ од Димитрија Соколовића, могу набављати за књижнице народних и средњих школа и да се могу употребљавати за поклањање ученицима народних школа о испитима.

Савет је одлучио: да се умоли г. Владимир Д. Стојановић, надзорник народних школа за град Београд, да ове књиге прегледа и да о њима Савету реферује у смислу молбе г. Стајића.

XI

Прочитано је писмо г. Јована Н. Томића, библиотекара Народне Библиотеке, којим извештава Савет да му је немогућно прегледати књигу: „Историја Српскога Народа, I књига“ од проф. Миленка Вукићевића.

Савет је одлучио: да се умоли г. Љуб. Јовановић, професор Велике Школе, да ову књигу прегледа и да Савету реферује о томе: да ли би се она могла употребљавати као уџбеник у средњим и стручним школама и да ли би се могла набављати за књижнице народних, средњих и стручних школа.

Овим је завршен овај саветски састанак.

869. РЕДОВНИ САСТАНАК

24. марта 1904. год.

Били су: ПРЕДСЕДНИК д-р Војислав Бакић; ПОТПРЕДСЕДНИК Ст. Ловчевић;
РЕДОВНИ ЧЛАНОВИ: д-р Марко Т. Леко, Ср. Ј. Стојковић, Ср. Пашић, д-р Чед.
Митровић, Ђока Анђелковић и М. Иванић.

Пословое: М. И. Шеварлић.

I

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 22. овога месеца, ПБр. 3843, којим је спроведена Савету на оцену молба г. Јована М. Поповића, учитеља, који је молио за одобрење да се његова историјска слика „Породица Немањића“, која је израђена у облику дрвета, може употребљавати као помоћно наставно средство при предавању историје у основним школама.

Савет је одлучио: да се умоли г. Владимир Д. Стојановић, надзорник народних школа за град Београд, да ову слику прегледа и да о њој Савету реферује у смислу молбе г. Поповића.

II

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 22. овога месеца, ПБр. 3881, којим је спроведена Савету на оцену молба г. Мите Стајића, олд. књижара, који је молио за одобрење да се његово издање књиге „Младост, књига за децу“ може употребљавати за поклањање ученицима народних школа о испиту, и да се може набављати за ђачке књижнице свих школа.

Савет је одлучио: да се умоли г. Владимир Д. Стојановић да ову књигу прегледа, и да о њој Савету реферује у смислу молбе г. Стајића.

III

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 22. овога месеца, ПБр. 3826, којим је спроведена Савету на оцену молба г. Павла Љотића, школског надзорника из Шапца, који је молио да се откупи његова књига „Школски Рад“ и да се употребљава у основним школама као службена књига.

Пошто је ова књига позната неколицини чланова саветских, Савет је према њихову усмену реферату дао мишљење: да се књига „Школски Рад“ од г. Павла Љотића, школског надзорника, може употребљавати у основним школама као службена књига.

IV

Прочитано је писмо г. д-ра Богдана Гавриловића, професора Велике Школе, којим извештава Савет да му је немогућно прегледати „Аритметику“, коју је у рукопису поднео г. проф. Никола Врсаловић и молио за одобрење да се може употребљавати као уџбеник у нижим разредима средњих школа.

Савет је одлучио: да се умоли г. Петар А. Типа, професор прве београдске гимназије, да ову Аритметику прегледа заједно с г.г. Мих.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

Христићем и Милоном Вељковићем, професорима, који су раније одређени за референте, и да о тој Савету реферују према молби г. Врсаловића.

V

Прочитано је писмо г. Михаила Ј. Ђорђевића, професора, којим извештава Савет да му је немогућно прегледати „Историјску читанку средњег века“, коју је у рукопису као превод поднео г. Влад. Т. Спасојевић и молио да се општа о државном трошку и да се употребљава као помоћно наставно средство за изучавање опште историје средњег века у средњим школама.

Савет је одлучио: да се умоли г. Лука Зрнић, професор, да с г. Богом Прокићем, професором Велике Школе, ову читанку прегледа и о тој Савету реферује у смислу молбе г. Спасојевића.

VI

Прочитан је одељак о читанкама за II, III и IV разред основних школа из реферата г.г. Јована Миодраговића, Момчила Иванића и Михаила Стевановића, чланова комисије за прегледање уџбеника из српскога језика у основним школама.

По прочитању референата Савет је одлучио:

1, да се читанка за други разред основних школа, коју су саставили г.г. Љубомир М. Протић и Владимир Д. Стојановић, са извесним напоменама, које су у реферату наглашене, а које је Савет нашао за потребно да их треба усвојити, прими за уџбеник другог разреда, пошто је Савет уверен да је садашња читанка за други разред неподесна;

2, да се г.г. Љубомиру М. Протићу и Владимиру Д. Стојановићу у име откупне награде да *две хиљаде (2000) динара*;

3, да се садашње читанке за трећи и четврти разред основних школа од г.г. Мил. Марковића и Благ. Т. Недића и П. П. Ђорђевића и Уроша Благојевића прештампају у потребном броју примерака за једну школску годину, а у исто време да се расписне стечај за нове читанке трећег и четвртог разреда основних школа.

Одлука о награди донеће се у другој седници.

Овим је завршен овај саветски састанак.

870. РЕДОВНИ САСТАНАК

7. априла 1904. год.

Били су: председник: **д-р В. Бакић**; потпредседник **Ст. Ловчевић**; редовни чланови: **д-р Стеван Марковић**, **Жив. М. Перић**, **Ср. Ј. Стојковић**, **Ср. Пашић**, **д-р Чед. Митровић**, **Ђока Анђелковић** и **Момчило Иванић**.

Пословов: **Миладин И. Шеварлић**.

I

Прочитани су и примљени записници 866., 867., 868. и 869. редовног састанка.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

II

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 31. прошлог месеца, ПБр. 3947, којим је спроведена Савету на оцену молба г. Јована Ђ. Мирковића, наставника певања и музике алексиначке учитељске школе, који је молио за одобрење да се његова „Школа за певање“, коју је у рукопису поднео, може употребљавати као уџбеник за певање у I разреду средњих школа.

Савет је одлучио: да се умоле г.г. Божидар Јоксимовић и Петар Крстић, да ову „Школу за певање“ прегледају и о њој Савету реферују у смислу молбе г. Мирковића.

III

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 31. прошлог месеца, ПБр. 3936, којим је спроведена Савету на оцену молба г. Михаила Дојчиновића, правника IV године, који је молио за одобрење да се његов превод „Одабране Фенелонове и Флоријанове басне“, који је поправио према ранијем реферату г. Љуб. М. Протића, може употребљавати за поклањање ученицима основних школа о испиту.

Савет је одлучио: да г. Љуб. М. Протић, редовни члан Савета, овај превод прегледа да ли је поправљен према његову ранијем реферату и да Савету реферује.

IV

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 4. овога месеца ПБр. 4130, којим је спроведена Савету на оцену молба г. С. С. Поповића, учитеља у Опарићу, који је молио да се препоручи за књижнице народних школа његова књига: „Како да свој углед подигнемо“.

Пошто је ова књига позната неколицини чланова саветских, Савет је одлучио: да се она може набављати за књижнице народних школа.

V

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 4. овога месеца, ПБр. 4156, којим је спроведена Савету на оцену молба г. Велимира Валожића, књижара овдашњег, који је молио за одобрење да се његова издања књига: „Бачићи сељачићи“, од Милорада М. Петровића; „Материце“, од Милорада М. Петровића; „Оцеви“, од Милорада М. Петровића; и „Кад сам био чобанче“, од Петра Росегера, у преводу Мих. С. Дојчиновића, могу употребљавати за поклањање ученицима народних школа о испитима и да се могу набављати за ђачке и школске књижнице.

Савет је одлучио: да г. Ср. Пашић, редовни члан Савета, све ове књиге прегледа и о њима Савету реферује.

VI

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 6. овога месеца, ПБр. 4236, којим је спроведена Савету на оцену молба г.г. Рајковића и Ђуковића, књижара овдашњих, који су молили за одо-

бређе да се њихово издање књига: „Златно доба“; „Бајке за младеж“ и „Био једном“, може употребљавати за поклањање ученицима основних и грађанских школа о испитима и да се може набављати за књижнице истих школа.

Савет је одлучио: да се умоли г. Владимир Д. Стојановић да све ове књиге прегледа и о њима Савету реферује.

VII

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 5. овог месеца, ПБр. 4196, којим је спроведена Савету на оцоу молба г. Јована Миодраговића, професора, који је молио за одобрење да се његова књига: „Восиљка“, може поклањати ученицима основних школа и да се може набављати за књижнице истих школа.

Савет је одлучио: да се умоли г. Владимир Д. Стојановић, да ову књигу прегледа и о њој Савету реферује.

VIII

Председник саопштава Савету да је, по овлашћењу Главног Просветног Савета, прегледао у рукопису *Читанку за други разред основних школа* од г.г. Љубомира М. Протића и Владимира Д. Стојановића, и уверио се да су писци у њу унели све исправке, које су у реферату г.г. референата наглашене и које је Савет нашао за потребно да их треба усвојити.

Затим је Савет прешао на решавање о величини награде писцима за прештампавање читанака за III и IV разред основних школа за школску 1904—1905 годину и одлучио је:

1, да се г.г. Миленку Марковићу и Благоју Т. Недићу, за прештампавање њихове *читанке за трећи разред основних школа* за школску 1904—1905 годину, може дати у име награде до осам стотина (800) динара;

2, да се г-ђи Софији, удови пок. Пере П. Ђорђевића, и Урошу Благојевићу, за прештампавање њихове *читанке за четврти разред основних школа* за школску 1904—1905 годину, може дати у име награде свега до осам стотина (800) динара;

3, да се распише стечај за израду нових читанака за III и IV разред основних школа; и

4, да се на идућој седници продужи читање реферата о уџбеницима српскога језика за основну школу.

IX

Прочитано је писмо г. Димитрија Милојевића, професора, којим извештава Савет да му је немогућно прегледати „Синтаксу српскога језика за средње школе“ од г. Јанка Лукића, професора Велике Школе, који је молио да се ова његова књига откупи на свагда и употребљава као уџбеник државног издања у средњим школама.

Савет је одлучио: да се умоли г. Милутин К. Драгутиновић, професор, да са г. М. Иванићем, који је раније одређен за референта, ову књигу прегледа и Савету реферује.

Овим је завршен овај саветски састанак.

871. РЕДОВНИ САСТАНАК

21. априла 1904. год.

Били су: ПРЕДСЕДНИК **Д-р В. Бакић**; ПОТПРЕДСЕДНИК **Ст. Ловчевић**; РЕДОВНИ ЧЛАНОВИ: **Д-р Марко Т. Лeko**, **Жив. М. Перић**, **Ср. Ј. Стојковић**, **Ср. Пашић**, **Љуб. М. Протић**, **Д-р Чед. Митровић** и **Момчило Иванић**.

Пословог: **Миладин И. Шеварлић**.

I

Прочитан је и примљен записник 870 састанка.

II

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 9 овога месеца, ПБр. 4379, којим се захтева да Савет предложи потребан број кандидата за изасланике на овогодишњим учитељским испитима у учитељским школама у Београду, Јагодини и Алексинцу.

Савет је предложио ову господу: **Д-р В. Бакића**, професора Велике Школе; **Д. Лазаревића**, министра на расположењу; **Љуб. М. Протића**, референта министарства просвете; **Ранка Петровића**, професора III београдске гимназије; **Јована Миодраговића**, професора II београдске гимназије, и **Милоја Влајића**, школскога надзорника у пензији.

III

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 19 овога месеца, ПБр. 4802, којим је изволео захтевати да Савет предложи дванаест лица из просветне струке, која би могла ући у комисију за извршење овогодишњег учитељског распореда и од којих би били: два члана Главног Просветног Савета; професори које средње или стручне школе у Београду: три активна учитеља народних школа из Београда и два учитеља у пензији, који живе у Београду.

За чланове ове комисије Савет је предложио ову господу: **Љубомира М. Протића** и **Сретена Пашића**, редовне чланове Главног Просветног Савета; **Ранка Петровића** и **Саву Антоновића**, професоре III београдске гимназије; **Јована Миодраговића**, професора II београдске гимназије; **Д-р Стевана М. Окановића**, професора Београдске Више Женске Школе; **Владимира Д. Стојановића**, надзорника народних школа за град Београд; **Никодија Р. Стевановића**, сталног вишег учитеља Београдске Грађанске Школе; **Николу Чолаковића** и **Михаила М. Стевановића**, учитеље београдских основних школа; **Мићу Ивковића** и **Уроша Благојевића**, учитеље у пензији из Београда.

IV

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 15 овога месеца, ПБр. 4615, којим се захтева да Главни Просветни Савет, у вези са својим ранијим одлукама, на основу чл. 4. Правила о уџбеницима изради план за израду нових читанака за трећи и четврти разред основних школа, како би се за њих могао расписати стечај.

Поводом овога писма г. Министра, а у вези са својим ранијим одлукама под ПБр. 4302 и 4303, Савет је мишљења:

1, да обе ове читанке треба да буду израђене према захтевима данашње дидактике;

2, да примљене читанке треба откупити од писаца једном за свагда по Правилима о уџбеницима;

3, да награда за сваку читанку треба да буде *две хиљаде и пет стотина (2500) динара*;

4, да у стечају треба објавити да, по чл. 15 Правила о уџбеницима, Главни Просветни Савет према вредности дела може предложити и већу награду од 2500 динара; и

5, да израђене читанке у рукопису ваља поднети Министарству просвете и црквених послова најдаље до 1 јануара 1905 године.‡

V

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 20 овога месеца, ПБр. 4860, којим се захтева да Главни Просветни Савет прецизно одреди који чланци у читанцици г. Стеве Чутурила нису добри, те би их требало изоставити и да ли се могу задржати ствари, које г. Чутурило није изменио у своме буквару, а г. г. референти су предложили да се измене.

Савет је одлучио: да г. г. Љубомир М. Протић и Владимир Д. Стојановић, пређашњи референти, у споразуму са г. Чутурилом учине потребне измене у буквару и читанцици.

VI

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 21 овога месеца, ПБр. 4878, којим је спроведена Савету на оцену молба г. Зар. Р. Поповића, статистичара министарства просвете, који је молио за одобрење да се његова књига: „Слике из Старе Србије, друга књига“ може набављати за књижице народних школа, и да се може поклањати ученицима и ученицама учитељских, средњих, грађанских и девојачких школа.

Пошто је ова књига позната неколицини чланова саветских, Савет је дао мишљење: да се она може набављати за књижице народних школа и да се може поклањати ученицима и ученицама учитељских, средњих, грађанских и девојачких школа.

VII

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 15 овога месеца, ПБр. 4600, којим је спроведена Савету на оцену молба г. Михаила М. Станојевића, учитеља, који је молио за одобрење да се његова књига „Мали венац“ може поклањати ученицима основних школа о годишњим испитима, и да се може набављати за ђачке књижице основних школа.

Пошто је ова књига позната неколицини чланова саветских, Савет је дао мишљење: да се она може поклањати ученицима основних школа о годишњим испитима и да се може набављати за ђачке књижице основних школа.

VIII

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 16 овога месеца, ПБр. 4646, којим је спроведена Савету на оцену молба

г. Јована Кангрге, професора, који је молио да се његова „Немачка читанка са речником, за IV разред гимназија“, коју је у рукопису поднео, откупи и употреби за уџбеник у средњим школама.

Савет је одлучио: да се умоле г. г. Стеван Предић, Бура Б. Димић и Мирко Поповић, професори, да ову читанку с речником прегледају и Савету реферују.

IX

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 13 овога месеца, ПБр. 4518, којим је спроведена Савету на оцену молба г. Милана Андоновића, професора Велике Школе, који је молио за одобрење да се његова „Carte ethnographique serbe avec les limites meridionales de la vieille Serbie et celles de la Serbie du tzar Douchan“ може поклањати ученицима средњих и основних школа и да се може набављати за књижице истих школа.

Пошто је ова карта позната неколицини чланова саветских, Савет је дао мишљење: да се само карта може набављати за књижице основних школа, а да се карта с текстом може набављати за књижице средњих школа и поклањати ученицима виших разреда средњих школа.

X

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 13 овога месеца, ПБр. 4520, којим је спроведена Савету на оцену молба г-ђе Анке Ристићке, учитељице, која је молила за одобрење да се њена књига: „Мали домаћин“, коју је у рукопису поднела, може поклањати ученицима III и IV разреда основних и ученицима I и II разреда средњих школа.

Савет је одлучио: да се умоле г-ђе Круна Аћимовићка и Анђелија Аћимовићка, класне учитељице београдске Више Женске Школе, да ову књигу прегледају и о њој Савету реферују.

XI

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 21 овога месеца, ПБр. 4670, којим је спроведена Савету на оцену молба Живадина Красојевића, ученика VI разреда крагујевачке гимназије, који је молио: да му се одреди издржање из Задужбине владике ужичког Вићентија Красојевића.

Савет је одлучио; да се ова молба упути на мишљење надзорном одбору ове задужбине.

XII

Прочитано је писмо г. Љуб. Јовановића, професора Велике Школе, којим извештава Савет да му је немогућно прегледати књигу: „Историја Српскога Народа, за средње школе, прва књига“ од проф. Миленка Вукићевића, који је молио за одобрење да се ова његова књига може употребљавати као уџбеник у средњим и стручним школама и да се може набављати за књижице основних, средњих и стручних школа.

Савет је одлучио: да се умоли г. Д-р Станоје Станојевић, професор Велике Школе, да са г. Љуб. М. Протићем, који је раније одређен за референта, ову књигу прегледа и о њој Савету реферује.

XIII

Прочитано је писмо г. Петра А. Типе, професора I београдске гимназије, којим извештава Савет да му је немогућно прегледати Аритметику за ниже разреде средњих школа од проф. Николе Врсаловића, који ју је у рукопису поднео и молио за одобрење: да се може употребљавати као уџбеник у нижим разредима средњих и стручних школа.

Савет је одлучио: да г. Ђока Анђелковић, редовни члан Савета, са г. г. Михаилом Х. Ристићем и Миланом Вељковићем, професорима, који су раније одређени за референте, ову Аритметику прегледа и о њој Савету реферује.

XIV

Саслушан је усмени реферат г. Сретена Пашића, редовног члана Савета, о књигама: „Ђачићи сељачићи“; „Материце“ и „Оцеви“ од Милорада М. Петровића, учитеља, и „Кад сам био чобанче“ од Петра Росегера у преводу Мих. С. Дојчиновића, које је издала књижарница В. Валозић, и молила за одобрење да се све четири ове књиге у њеном издању могу употребљавати за поклањање ученицима основних школа о испиту и да се могу набављати за школске и ђачке књижнице.

Према реферату г. Пашића Савет је дао мишљење: да се књиге: „Ђачићи сељачићи“, „Материце“ и „Оцеви“ могу поклањати ученицима у свима разредима основних школа и да се књига „Кад сам био чобанче“ може поклањати само ученицима старијих разреда основних школа.

XV

Саслушани су усмени реферати г. г. Ср. Пашића и Д-р Чед. Митровића, редовних чланова Савета, о књизи: „Преко Босне и Херцеговине у Приморје“ од Недељка С. Савића, учитеља из Бранковине, који је молио за одобрење да се ова његова књига може набављати за књижнице народних, средњих и Виших Женских Школа.

Према рефератима г. г. референата Савет је дао мишљење: да се може допустити набављање ове књиге за књижнице основних школа.

Овим је завршен овај саветски састанак.

НАУКА И НАСТАВА

О ПОЧЕТКУ И ОДСЕЦИМА ТРЕЋЕГ ПЕРИОДА СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ

Да се узме ма каква основа, наша се писана књижевност може поделити на три периода а ови у неколико одсека. Док у томе нема никаква двоумљења, писци се не слажу у ближем одређењу времена, кад који период почиње и зашто. Затим у неким периодима нису нарочито означени одсеци, или, ако је то учињено, није по стварном разлогу, већ по неком, тако рећи, привременом критеријуму литерарне оцене. И ова се непотпуност или нетачност схватања нарочито види — и то у свима историјама српске књижевности — кад је реч о трећем или новом периоду: нетачно се узима његов почетак а не могу се у свему примити ни разлози по којима тај период деле на одсеке. А што се и до сада та подела одржала има више узрока, особито у нас где се често не одваја наука од литературе, ни литерарна оцена од науке о литератури. И ово последње као да највише смета што немамо тачнијег прегледа трећег периода наше књижевности. Јер све што је до сада написано о томе периоду, па ма се то налазило и у школској књизи, у главном је рад критичара, а не и литерарног научника.

Истина и критика је врста литерарна рада, врло потребна, често неопходна за оцену појединости, али то још није права наука о литератури. Литерарни прогрес, цео, или разне еволуције његове — у мањем или већем прегледу — приказује се у литерарној историји, где се, као у политичкој или којој другој историји, хронолошким редом износе сви важнији литерарни догађаји са узроцима који су их формирали и последицама које од њих долазе. Међутим литерарна критика, нарочито естетична, прати најчешће литерарно стварање; зато је она нека сувремена и привремена норма укуса и образовања. И према томе права т. ј. трајна и општа вредност неког литерарног дела види се тек у оној великој компарацији која се излаже у литерарној историји где се узимају у обзир начела свију критика, сувремених и пређашњих, есте-

тичних и историјских, и све друге погодбе за време чијих утицаја дело настаје. Само на тај начин одређује се сваком књижевном послу апсолутна и релативна вредност; а том се приликом проналазе и она дела која су била извештај *литераран догађај* према коме се формирао доцнији рад у књижевности. А из овог излази, да је најприродније литерарну историју делити на периоде и одсеке по делима која су била *важан књижевни догађај*. Разуме се да писац историје књижевности не може тачно уочити литерарне догађаје, од велике и трајне вредности, кад излаже савремену фазу литературе, или ако на развој литерарни гледа као извештај критичар, или ако тачније не одваја науку о литератури од науке о језику. У томе смислу највише су грешили наши литерарни историци о трећем периоду. У Новаковића, Симића, Грчића и др. ново доба српске књижевности почиње у радовима наших Славено-Серба 18 в., а не и у раду Качића и Рељковића, најважнијих писаца новог доба пре Доситија. Да је ово нетачно мислим толико су се пута морали уверавати сви наставници наше књижевности, па и други који се тим послом баве. Јер, заиста, ко је год, са пажњом, прочитао *Razgovor ugodni* и *Satira* не може та дела ставити ни као додатак другом периоду, ни засебно. Па, напоследку, ако би их требало метнути у какву доцуну, онда су та дела — као што ће се доцније видети — пре свега велики прилог књижевном раду новог доба. Сам Вук у предговору једној књизи народних песама каже, како га је и читање *Razgovora ugodnog* ономињало на скупљање песама; па и Славено-Серби, скраја 18 в., велики поштоваоци Доситијеве моралне философије и дидактике, прештампавају *Satira*. Па могло би се наћи још много детаља који несумњиво сведоче да су писци наших историја књижевности грешили, што Качића и Рељковића не ставише међу писце новог доба. Погрешка је дошла отуда што се при подели књижевности на периоде није узео најјачи разлог и шира основа на којој је формиран рад у српској литератури 18 в.

Без сумње, ново доба наше књижевности најјаче је обележено делима Доситијевим и Вуковим, али то ипак допушта тврђењу, да је у нашој новој књижевности и пре тога било не само огледа већ и знатних дела у новом правцу писања. То не одузима ништа од угледа ни Доситију ни Вуку већ се просто утврђује један литераран факт који само наговештава, да је пре Доситија и Вука почела формација новог периода. А како и на који начин видеће се мало доцније, где ће се изнети и друкчије мишљење о оним одсецима новог доба који се обично називају Вуковим и Даничићевим.

I

Књижевност је једна врста културног рада, па је са свим природно да и она као и друге гране културе и образовања не може бити апсо-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

дотно оригинална, већ се од једног народа другом преноси имитацијом као и све друго што носи обележје радње вишег духа. Та литерарна имитација види се у књижевностима свију данашњих модерних народа, нарочито оних мање развијене културе и образованости. Па кад се ово има на уму, онда није тешко одредити колико у нашој писаној књижевности има периода и кад који почиње. Али се и поред овога може погрешити, а то у нас често бива, јер се рукописне или штампане садржине сваки пут не цене само по литерарној вредности већ и по неким другим разлозима. На пр. са свим је тачно тврђење, да је с појавом писмености и књига у неком народу отпочео виши живот, јер је писменост и књига несумњив знак културног напретка. Али је такође са свим без основа тврђење да је у првим рукописима и књигама и почетак писане књижевности. Ово треба имати на уму и кад није реч о најстаријим рукописима и књигама. Без ове поставке не могу се пронаћи прави литерарни догађаји, а без тога свака подела на периоде и одсеке неће бити тачна, из разлога, што се и литерарна историја као и свака друга дели (на периоде и одсеке) по чисто својим великим догађајима.

* * *

Знамо да је у средњем веку свака виша радња духа имала хришћанско обележје, па је природно да и литературе тога времена имају исте карактеристике, разуме се негде више а негде мање.

Нећу набрајати све узроке који учинише да Срби у прва 3 века од појаве Ђирила и Методија без мало буду сви присталице обреда византијског православља. Довољно је само напоменути да католициштво међу Србима, тако рећи, има и бројна значаја тек од 13 в., после пада Цариграда и Угарског завојевања у Далмацији, Хуму и Босни. Па се може рећи да је српски народ у средњем веку заснивао свој културни живот у духу хришћанско-византијске образованости. Те је и са свим природно било што је и први литерарни догађај наше писане књижевности у средњем веку био одлична имитација једној врсти византијске, хришћанске литературе. Зато је са свим правилно наш стари период почињати Немањиним биографијом од Саве.

Од друге половине 15 в., из разних узрока, културно и политичко првенство у Европи задобијају западни хришћани, па разуме се да ни у литератури није могло бити друкчије. Ти исти узроци учинили су да у 16 и 17 веку сразмерно мали број Срба католика претекне православне у образовању, па и књижевности. Па како су српске земље на домак Италији, а далматински су градови били у многобројним везама са Венецијом и другим местима преко мора, онда је такође било природно што се и у нас јавио утицај хуманизма и ренесанса. Истина тај утицај није имао за Србе онај значај какав је имао за Талијане, Фран-

цузе и Енглезе, али се не може ни тврдити да је ренесанс за Србе био без икаква значаја и кад је реч о православним Србима тога времена.

За време ренесанса на западу су писци имитовали поезији Грка и Латина, зато се и у нашем приморју 16 века јавља литерарни рад са карактеристикама талијанског ренесанса. И прве савршеније поетске имитације у нас јавише се у делима Марулића, Менчетића и Држића. То је други литераран догађај после биографије Немањине од Саве. И у тој мало значајној поезији беше почетак другог периода наше писане књижевности.

* * *

Наша писана књижевност првога и другог периода имала је само индиректна утицаја на укус и дух простог света. То није било само у нас већ и у народа, у којих најезда турска није прекидала ток културе и образованости: свуда је писана литература доцкан почела утицати на живот простог света,

Да дела писане књижевности и у Срба буду у неколико и непосредног значаја за просту публику, т. ј. да писана садржина интересује прост свет као и усмена — у томе је скоро случајна заслуга калуђера реда Св. Фрање. Бојећи се да Срби католици по примеру Хрвата, Немаца и Маџара не буду присталице Лутерова учења, ти калуђери у 16 веку живо предузеше популарисање католичке религиозне литературе у извесном облику народне усмене прозе и стиха (Верши Дивковића и других). Али како тај рад Фрањеваца беше тенденциозан, искључиво намењен за јаче одржање у религиозној привржености — ваљада зато из тих популаризација не јави се никакав већи и прави литерарни производ са неким новим обележјем и већим значајем за световно просвећење на макар само и Срба католика. Исто тако и наша световна литература у приморским градовима, све до у 18 веку, остаде онаква каква је била крајем 16 и почетком 17 века т. ј. без особитог значаја за народно просвећење. А то значи да су Срби у првој половини 18 века имали — у извесном смислу — некакве три писане књижевности: 1) црквено-византиска за православне, 2) Фрањеваца и других католичких калуђера религиозна проза и верши, и 3) псевдокласично песништво Дубровчана и других примораца. И кад се томе дода да је и прост народ имао своју усмену књижевност, онда се тек може појмити како је у то доба, у питању књижевне просвете за народ, била врло велика пометња, већа него икад дотле и после тога: један народ са четири различне литературе. Па кад се обазremo и на наше чемерне политичке прилике прве половине 18 века, може се рећи да је тих деценија српски народ преживљавао најкритичније тренутке после пропасти наших средње-вековних држава.

* * *

Ми смо видели да ни до 18 века Срби нису сами решавали своја просветна и литерарна питања, већ су у томе следовали културнијим суседима: Византинцима у првом периоду, Талијанима до 18 века, па је сасвим природно било што су овај наш литерарно-просветни заплет у првој половини 18 века решили нови књижевни и просветни догађаји са стране — тада из Француске и Немачке, где је такође требало да се изађе из кризе просветне, литерарне, политичке и социјалне. Тек кад се на Западу у 18 веку јавило, као свршен факт, ново гледиште (од прилике ово данашње) на сав културни живот, и кад су се у тамошњим литературама изоставиле тенденције пређашњих векова, онда је неминовно морао наступити сличан преображај и у целокупној срп. просвети, а нарочито у литератури.

И те измене у новом правцу прво су се јавиле у литератури Срба католика, са свим природно, јер су они били у тесној вези са католичким западом и тада као и увек. Прво Дубровчани отпочињу новине литерарне и, одмах можемо рећи, да је њихова дотадашња псевдокласична књижевност у тим новим изменама и са свим завршила свој тристагодишњи развитак и живот због више разлога које сада нећемо износити. А како се у 18 веку модернизирала религиозна литература Срба католика и православних видеће се мало доцније.

II

За објашњење појаве новог литерарног рада у Срба 18 века, потребно је и то неопходно изнети ако не сав а оно у главним цртама преглед политичких догађаја какви се јавили у Европи, нарочито Аустрији после турског пораза под Бечом 1683 год. па до друге половине 18 века. Јер једно тако опште питање као што је било питање о појави једне и праве српске књижевности ваљада и није могло да се реши пре каквог значајног политичког прекрета у српском народу. А изгледа да такав прекрет није могао наступити док су границе турске царевине биле северно од Будима. Тек кад су после турског пораза (1683) аустријске војске ушле и у најјужније српске области, онда се могаше јавити и онај велики политичко-војнички српски покрет какав се не памти од пропасти средњевековних држава српских. Ти су покрети учинили да српско политичко питање после тога буде не само предмет унутрашње политике турског царства, већ и значајан део источне политике великих европских држава, нарочито Аустрије и Русије. А после те политичке везе нашега народа са европским државама са свим је природно следовала вољно или невољно, имитација европској култури и просвети тога доба. Та имитација у православних Срба поста и видан факт у отварању школа. И од тога времена српство пред културним светом не представљаху само Срби католици већ и много већи број православних

у Угарској, чија акција у многим којечему беше тада израз и православног српства у Турској и Млетачкој. Јер пећска патријаршија у првој половини 18 века беше у веома бедним приликама, док је ускоро и по имену нестаде, а њену моралну улогу, и ако прећутно, прихватише карловачки митрополити и срп. нар. представници у Угарској. Тако је у 18 веку настао културно-просветни биланс између Срба католика и православних, јер је и српство, у овом веку просветног преображаја и буђења народне свести, морало наћи једну заједничку основу за извођење моралног и материјалног препорођаја у новим приликама. Западна црква преко Фрањеваца, језујита и државних власти, гледала је да Срби католици и у новој ери имају првенство као и у 16 и 17 веку. Да опет православно српство т. ј. већина народна задобије првенство у новим културним и просветним приликама доста је учинио и велики ауторитет православне Русије. Ово неколико општих напомена треба имати на уму да би се тачније уочило како је извршена наша литерарна еволуција у 18 веку.

* * *

Све до 18 века и на западу владало је у главном оно средњевековно мишљење о књижевној просвети за народ т. ј. да само религиозна књижевна садржина има извесног значаја за прост свет. Зато философски покрет 18 века има и ту велику заслугу за човечанство, што је уништио привилегију на науку, философију и књижевност, учинивши их општим благом, не само свију народа већ и свију друштвених редова. Још је у томе веку прокламовано оно велико начело, да се цркви одузме управа над народним образовањем и васпитањем. Па како су тога времена и Срби — као што смо напред видели — били у тесној вези са европским западом, нарочито преко аустријских Немаца, онда је било са свим природно што су и Срби у 18 веку имитовали у образовању и литератури Немцима и Французима, као у раније доба Византијанима и Талијанима. И заиста, први знаци новог литерарног рада у Срба у 18 веку беху карактера немачке и француске књижевности из периоде *Aufklärung*-а и *siècle éclairé*.

Моћан противник црквеном учењу у 18 веку беше тадашња философија, наука па и литература, зато се и у овом веку католичка црква постарала за средство којим је утицала на своје народе е да би их за неко време заклонила од антирелигиозних идеја ондашњих философа и моралиста. То средство беше у издавању књига за народ: по форми у духу новог образовања (популарисање науке), а садржином се тежило да се очува пређашња приврженост цркви и њеном учењу. Па без сумње да је администрација католичке цркве и у српским земљама предвиђала потребу такве литературе за народ. Но како је после аустријских окупација и сеоба српских у Угарску крајем 17 века и почетком 18 века

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

— западна црква гледала да међу православним Србима рашири унију, то је њено свештенство у овим крајевима морало мислити и на такве књиге које не би биле само отпор философима, већ и да православним омиле тадашње тенденције пропаганде. И кад се сетимо оне велике политичке и моралне кризе православних Срба у првој половини 18 века и без велике уобразиље можемо себи представити како се с католичке стране веома жељно очекивала каква примамљива књига за народ по форми без религиозне садржине, е да би тако одговарала духу времена, а у ствари да буде опет дело пропаганде. Разуме се да није лако било написати књигу чија би садржина у исти мах задовољила две тежње: отпор философији и пропаганда уније међу православним Србима и да великим делом буде изведена по укусу простог народа. Али у томе веку „духа“ како рече Гете за 18 век и Срби су показали примере своје духовитости у разним приликама, на није ни чудо што се нађе један Фрањевац који ће такође са свим духовито књигом задовољити тадашње тенденције католичке цркве међу Србима обеју вера. Тај духовити Фрањевац беше Андрија Качић — Миошић, који је тако рећи био створен за извршење идеја католичке цркве у српском народу путем књиге, јер је био не само одличног образовања и велики познавалац српског живота, већ имађаше довољно извесног поетског и списатељског талента. И кад тим духовним особинама Качићевим додамо његову оданост својој цркви и њеним захтевима, онда се тек може разумети како постаде онај доста загонетни литерарни *mixtum compositum* под именом *Razgovor ugodni* (у Пешти 1750(?) у коме је талентирани и образовани Качић ваљада и преко очекивања одговорио смеровима западне цркве, а то није тешко уочити и при обичној анализи тога дела. Одмах се види како је Качић да би написао књигу за народ пре свега морао имитовати оном великом просветном програму који истакоше моралисте 18 века. Али обазриви калуђер нарочито имитоваше оној тачки програма на коју философи врло мало полагаху кад је реч о народном — модерном образовању путем популарних књига — а то је била историја, коју су философи као науку врло мало ценили. Ваљада зато што јој је предмет понајчешће средњевековни живот и хришћанство од чијих традиција философи и желеше ослободити прост народ. Тако је читалац *Razgovora ugodnog* могао бити само одушевљен оним квантитетом историје, али опет зато он остајаше необавештен о правом образовању свога времена. Но како се историјом у читаоца буди јасна свест о народности коју у то време православни Срби идентификоваху са религијом, зато је Качић, ваљада због уније, био принуђен да у *Razgovoru* мистифицира велики део српске историје, нарочито она места где се налазе карактеристике српске народности, и многи детаљи о великом значају у прошлости и сувремености Срба источног православља. И такој тенденциозној садржини Качић је великим делом дао тон, стил и ритам на-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNI18.RS

рбдне епске песме, а тим је *Razgovor* добио извештан тип књиге за прост народ. Ето, из каквих је диспозиција постао *Razgovor ugodni* који је својом прозом заменио „књиге староставне“ а стиховима у многоме „Гусле јаворове“.

Кад у *Razgovoru* оставимо на страну ону католичку тенденцију на га станемо ценити по главном мотиву његова постанка онда јасно излази, да је то дело једна, само неискрена, имитација извесној популарној философској литератури 18 в. т. ј. и у њему је главна тежња: у разумљиву облику популарисати науку за прост свет. То је та особина *Razgovora ugodnog* због које је он увек у противности делима првог и другог периода наше књижевности. Па држим да је погрешка што наши литерарни историци *Razgovor ugodni* не стављају међу дела наше нове књижевности 18 в., а при том, кад се зна да је *Razgovor* по хронолошком реду и први литерарни појав већег значаја онда треба тим делом и почињати нови период српске књижевности.

И поред свег епохалног значаја у формирању народне лектире *Razgovor* никад није имао великог утицаја на развитак народне интелигенције и свести српске. У томе боље стоје дела и сасвим слабих писаца тога времена. Томе недостатку у *Razgovoru* беше узрок она католичка тенденција која се и у самом називу види. Какви су то Словени на Балкану што говоре српски а не зову се Срби? Па кад писац изречно напомиње да пише „за тежаке и чобане“, људе који се у огромној већини зову Срби, и шта више и веру зваху српском, онда зар није било природније и праведније да се дело зове *Razgovor ugodni naroda srpskog*, а не „slovinskog“? — Качић се очигледно служио грађом народних песама у којима се отворено и врло често помиње име народа српског, а оно се у *Razgovoru* необично мало помиње — тек као да се случајно измакне. Па без сумње да је учени Качић у половини 18 в. могао знати како је народно име католицима Босне, Херцеговине и других крајева српских, кад је знао како је име онима у Хрватској и Пољској! У *Razgovoru* је опевано много Срба католика из 17 и 18 в. чија су дела врло мале или никакве историске вредности а нема ни помена о јуначким делима Црногораца и њихових владика; нити се помиње сеоба српска у Угарску под пећским патријарсима, наследницима Св. Саве — а све су то били догађаји и људи из истог времена кад и они Срби католици. Па зар „старац Милован“ не умеде ни једном песмом изнети „тежацима и чобанима“ знаменита дела православног цара и „slovina“ Петра Великог, савременика Карла VI цара аустријског? Читава би се књига могла написати о овим мистификацијама старије и новије историје православних Срба и Словена! Ово нам најјасније сведочи колико је Качић желео угодити захтевима католичким, који по себи беху стари, али тад поново изнети духовито у облику савремене лектире за просте Србе да би их тиме у неколико заклонио од књига

карактера Доситијевих, а с друге стране да се међу православним и за-
 одавно књигом отпочне унија. Та тенденциозност учинила је да Razgovor,
 поред све своје популарности, вечито остане литерарно непотпун — без
 одређена циља и композиције.

Каква разлика, између православног Оповца и овог Заострожанина
 католика, у љубави и искрености кад је требало свој народ просвећи-
 вати! Првом беше циљ народна просвета и зато је имитовао филосо-
 фима 18 в., а други ради католиштва био је принуђен да не буде искрен
 ни према тенденцији литерарне просвете у 18 в., ни према фактима
 српске историје. Ето како је тешка била генеза дела којим је отпочео
 трећи (нови) период српске књижевности.

III

После Качића нико од Фрањеваца не пише за народ ни у духу
Razgovora: ваљада католичкој цркви није годило продужење рада на
 популарној световној просвети у новом правцу. Тако је учено католичко
 свештенство напустило рад на народној просвети у модерном смислу,
 а опет православно због своје необразованости беше и неспособно за
 какав књижеван рад новијег карактера. И шта више, имамо доказа, да
 је православно свештенство у првој половини 18 в. држало, и то већина
 његова, да је Србима потребна књига само за одржање православља.
 Дакле с једне стране немарност, а с друге незнање, учинило је да се
 после Качића, на књижевном раду народне просвете, јаве, тако рећи,
 људи непозвани за тај посао.

Качић је Razgovorom показао да књига може бити забавна и по-
 учна као и песма уз гусле; али је требало и таквих књига у којима се
 износе и поуке о савремену животу. Потреба савремене лектире за народ
 у нас је била много већа него у Немаца и Француза, у којих је и дотле
 било бар виших образованих класа које су индиректно могле утицати
 на просвећење света. Па и да се дође до популарних књига за народ
 на западу беше лакше него у нас. Тамо је само потребно било за прост
 свет популарисати дотадашње тековине науке и књижевности, а у нас
 је то требало и стварати и популарисати. Сем тога у Срба 18 в., нар-
 чито православних, није било начисто ни с питањем о каквој просвети
 у опште, а камо ли о популарној књижевности за народ. Већина народна
 била је конзервативно расположена према западној просвети, без ње су
 били — како они говораху — и сви наши славни претци. Либералци
 опет држаху да је на западу све боље па и просвета. То питање о на-
 родној просвети ни данас није лака тема за решавање, па се тек може
 мислити пред каквом тешком алтернативом беху народни представници
 прве половине 18 в. Јер заиста погрешно просвећивање често је ути-
 цало на губљење народних особина, а опет без новина у просвети могло
 је значити културну пропаст. Пре одлуке требало је доста опсервација и

критике о новом и старом животу не само српског већ и других европских народа, па да се види у чему су од нас били напреднији Немци и други западњаци“; и шта нарочито смета Србима да пођу у правцу нове образованости. А за решење тог културног проблема требало је пре свега извести начисто и питање о новом програму тадашњих школа. Разуме се да је најприроднији пут за решење тих великих питања био пре свега у обавештавању народа популарним књигама о новом животу. Али за такав књижеван рад беше мало радника, јер, као што смо рекли, католичко свештенство није хтјело, а православно опет не беше за то спремно. Качић се користио западном просветом, али не остави упуства и за друге. Зато су она важна питања народне просвете и књиге остала да их реши време, тешко искуство, дар и љубав непозваних људи из средине простог света. Па како су Срби католици у првој половини 18 в., у главном, у просвети боље стојали од православних, онда је, ваљада, било и природно што се од световних лица у правцу новог књижевног рада такође јавља прво католик славонац Матија Рељковић. А при том није без интереса поменути да је прво и најзнатније дело Рељковићево *Satir* (1761) са формалне стране веома слично *Razgovoru*. Па још кад се узме да је Рељковић поетски дилетант као и Качић, онда се јавља извесна логика по којој излази да је била и једна идеја која је изазвала појаву *Razgovora* и *Satira*, а то је идеја народног просвећења књигом.

Ваљада зато што је *Satir* дело свештена лица, у њему је много јаче и јасније имитовано западној литератури онога времена, када је ретко било наћи дело од модерног значаја, а да у основи није било критика или каква дидактика. Тако се и у *Satiru* у пригодним поетским описима и резонима износи критика злог материјалног и моралног стања нашег народа у Славонији. Сасвим у духу 18 в. песник у *Satiru* вели да су народни обичаји били узрок лености и нераду Словенаца. Па у јасним бојама и реалистички износи рђаво наличје народне забаве на прелу, селу, у колу и на дивану. Изгледа да се та сатира веома допала, те је песник убрзо остао без и једног примерка за продају. А тиме се потврђује да је и наш народ у то време желео критику старијег начина живота. Али Рељковићева сатира није могла задовољити и мало јачег мислиоца: у њој има врло много погрешака из којих се види да Рељковић није потпуно проникао оне немачке оригинале, којима је имитовао. Он не уме или неће да каже да се свака врста заблуде или неморала просветом отклања, већ сасвим на средње-вековни начин доказује да ће се јавити бољи живот ако се Словенци оставе народних обичаја и ако буду чешће ишли у цркву. А при том нема ни једне прекорне речи свештеницима што не притеку у помоћ непросвећеном народу. Нити да је какве било опсервације и о другим крајевима срп. народа. Као да су Словенци неки засебан народ! И после оног лепог почетка

у првом делу Рељковић завршује други део Satira са свим реакционарно у оквиру црквеног учења: да је све добро што постоји и да су сви покушаји за промену остали без успеха. Па је у то име испричао лепим стилем доста старих и нових анегдота о срећи и блаженству оних који се не буне, а ни једне речи о народном просвећењу књигом и школом. А то значи колико је далеко био Рељковић од правог поимања философских идеја у немачкој литератури на коју се угледао. Напада народне обичаје по примеру философа, али не вели како и чиме треба заменити ту прастару нар. школу. Али од једног поетског дилетанта тога времена и војнички образована човека можда је сувише и ово, што је један корак даље пошао у духу просвете 18 в.. остављајући способнијим последницима да даду боље опсервације и потпуније схватање тадашњег просветног преображаја на западу. Па и поред свих недостатака Рељковић је успео да његов Satir као и Качићев Razgovor буде најсувременија и најраспрострањенија књига до појаве Доситијевих Прикљученија. А то значи да није била мала погрешка наших историка што те књиге и њихове писце не ставише у нови период Српске Књижевности.

* * *

Већ је у другој половини 18 в. и у Срба православних у Угарској питање о народној просвети добило одређенији облик. Школу нису више сматрали као искључиву потребу религиозног образовања, а с тим је била у вези и појава друкчијег укуса у тадашњих читалаца. За то се ускоро после Satira и у православних јави књига са особинама сувремене литературе на западу: то беше *Славено-сербскій магазинъ*, штампан у Венецији 1768. Магазинъ је и формом и садржином прва књижевна појава у модерном смислу у Срба источне цркве. То је не само први наш књижевни лист, већ, чини ми се у опште, прва српска књига где је приказана књижевна и просветна тенденција на западу, истина кратко, али зато и потпуно јасно. Уз опсервације књижевних прилика на западу изнете су, и ако непотпуне, али опет зато драгоцене напомене српске просвете и књижевности тога времена. У предговору те књиге као у неком елибрију наговештен је сав план великог рада Доситијева. Тамо се, од прилике напомиње како 18 в. има толико својих мислилаца колико не имађаху скупа сви претходни векови. Затим се каже да су ти мудри „муџи“ нарочито одвојили од претходника тиме што они не пишу многолисте књиге на латинском језику за мали број људи, већ у мањем обиму и на народном језику, те с таквим књигама користе и они „кои не могли быти у школахъ, а къ знаню наукъ великую охоту имутъ“. (Као што се види иста мисао и налази се у предговору Качићева Razgovora). Потом се набрајају језици на којима се може наћи књига за народ, па онда долази реч о Србима. *Поистинѣ Народъ Сербскій есть изъ оныхъ числа народовъ кои по природѣ наиспособнѣиши къ свакиѣмъ наукамъ....* (овим

се местом Магазинъ веома приближује Доситијевим речима о српском народу).

Али Срби — продужава се у предговору — не само да немају књига него ни школа за народ. Свега две: једна у Карловцима, а друга у Новом Саду. Но то је тако мало за које би рекли латини: unusnullus. Па док се патриоте постарају за школе, њих тројица решили се „*собирати и издавати печатъ сочиненія и преводы о разныхъ матеріяхъ, какове токмо обществу нашему сербскому полезны быти могутъ.*“ Затим се помиње програм наука, књижевности и вештина. И они увиђају да је тад била потреба да се од свега, у маломе и у свескама, народу приказује из огромне ризнице знања и уметности.

Из ово неколико навода види се да је редакција Магазина много више знала о правцу тадашње просвете и књижевности од песника Satira и била у томе искренија од Качића. Јер ми и са друге стране знамо да се тада на западу као оригинална радња јавило писање за народ (популаризација) и у облику журнала или енциклопедија. У Магазину су много боље него у Satiru и Razgovoru казане и просветне прилике у свом српском народу, нарочито истакнут недостатак школовања и писмености. Народ се не зове ни по областима како је у Satiru или што је још горе, како је у Razgovoru. Да је било срећних прилика за издавање и осталих свезака у многоме би Магазинъ одменио дела Доситијева. Али што од Магазина изађе само једна свеска изгледа ми да је то дошло и од извесне неподобности за тај посао његових редактора. Залуд су они одлично схватили потребу народног просвећења и то искрено исповедили, кад међу њима ни један не имађаше и талента литерарног ни колико Качић и Рељковић. Јер је и за рад на народној књизи потребан био дар неке музе, перо уметничко, које ће пре свега забављати, па учити и критиковати. Једини је тај пут тада био да се пробуди свест и створи општа потреба за народно образовање свију Срба разне вере. Дакле и тада се тражило од писца да има уз спрему и талента за писање, па да му књиге имају извесног значаја у народу. Качић и Рељковић имађаху дара за писање, али први не хтеде а други опет беше без потребне спреме за извођење просветних рефорама у духу 18 в. Опет, види се, да редактори магазина беху обавештенији од Рељковића о литератури на западу, али не беху писци. Зато се, тако рећи, очекивао писац са много више дара списатељског и много јаче научне спреме од свију досадашњих, па да се потпуно, књигом, створи свест о народном бићу српском и потреби народног образовања у савременом значењу те речи. Досадашње знамените књиге Razgovor, Satir и Магазинъ само су нагласиле нову еру живота и важност књиге и образовања — али на томе и оста за четврт века. Све до Доситија беху у главном разонодни и често духовити огледи великог посла на овој народној просвети и књижевности. Тек од 1783 год., од

појаве прве књиге Доситијево, Срби добијају писца чија дела стоје на потребној литерарној висини онога времена. Па је са свим природно што 1783 г. почиње други одсек нашег новог књижевног периода, који отпочињу Качић, Рељковић и редактори Магазина.

(СВРШИТЕ СЕ)

ТЕЛЕСНО ВЕЖБАЊЕ

С ГЛЕДИШТА ДАРВИНОВЕ ТЕОРИЈЕ

(По Силбереру)

Кад год се о значају гимнастике говори и пише, обично се мисли на тренутну корист, коју она доноси појединцима. Али гимнастика има куд и камо претежнији и пространији значај по својем утицају на јачање и улепшавање човечје расе. Циљ овим редовима јесте да тај шири значај телесног вежбања објасне.

*

Под гимнастиком се разуме *редовно* телесно вежбање уз *уредан* начин живота. У гимнастику се рачуна и сваки *спорт*, при којем се, у чистом ваздуху, тело што јаче креће. Такви су спортови: јахање, веслање, пливање, трчање, ходање, скакање, сва атлетска вежбања, клизање, возање на точку, играње лопте, пењање уз брдо итд.

Да оставимо, за сада, поједине факте, који су свакоме врло добро познати, као н. пр.: за што је месар снажнији од кројача, и ковач од писара, па да погледамо утицај гимнастике на човечје тело са чисто научне основе.

У развићу човечјег каб и животињског тела прво ће нам пасти у очи чудновата економија саме природе: ту се ништа не расипа, и с праћом материнском пажњом и смишљеношћу сваки се организам негује и спрема да може одолети разноврсним неповољним приликама у доцнијем развићу. Гимнастика ништа друго и неће, него да овоме природном развићу помогне, како би се тело што боље спремило за борбу, која је неизбежна.

Познато је да природа развија само оне органе, који раде, а оне који остају без покрета — поступно слаби. Ово сазнање човеку је најснажније средство да може по својој вољи утицати на телесно развиће. Овде ће бити реч најпре о утицају гимнастике на развиће *мишићно* (мускулатуре).

Ко хоће да утиче на развиће овога или онога мишића, неће то моћи постићи без вежбања и других мишића, који су с њим у непосредној вези. При томе се мора добро познавати и механички склоп човечјега тела. Отуда знамо зашто је н. пр. доброме пешаку тешко првих дана јахати, јер при јахању ступају у акцију мишићи, који се при пешачењу готово са свим одмарају. У играча и планинаца необично су развијене ноге; у бораца са сабљом — десна рука много је развијенија од леве; а у свирача — виртуоза — на клавиру мишићни склоп руку развијен је до невероватности.

Физиолози су многим примерима доказали да се редовним вежбањем мишићни склоп (мускулатура) не разликује само по количини (квантитативно) него и по каквоћи (квалитативно). За ово дају најбољи пример дивље животиње упоређене с припитомљенима. То исто вреди и за костур. У свих радника, који раде тешке послове (ковача, тежакā итд.), руке су дуже, а плећа шира. Поред тога њихове су кости увек чвршће и издржљивије. Такви се људи неће никад падом толико повредити, колико они који само седећи раде: пишу, шију итд. У ових последњих кости су *пушије воде* и ломљиве су као стакло. Силберер прича за једнога атлета, који је средњим претом на десној руци подизао терет од четири бечке центе, да му је тај прст два пута био развијенији од истога прста на левој руци. Радња тога атлета покренула је једнога љубитеља атлетике, те се и сām почео вежбати на исти начин. После полугодишњег тешког напрезања постигао је исти успех. И томе љубитељу атлетике не само да су мишићи на прсту десне руке постали развијенији два пута од мишића на истоме прсту леве руке, *него су и зглави остали знатно већега обима.*

Од утицаја који гимнастика има на мишиће, жиле и кости много је знатнији њезин утицај на радњу плућа, срца, желуца, бубрега итд. За тим, због појачаног крвотока и на радњу коже и, у опште, на јачање целог организма.

Повољни утицај гимнастике на плућа доказује се *спирометром*, справом за мерење шупљине груднога коша и плућне снаге при удисању и издисању. Том се справом утврдило да се сталном гимнастиком грудни кош шири, а плућа увећавају, због чега бива обилатије удисавање ваздуха. Почетници у гимнастици увериће се да ће за неколико месеци за 10—15 процента ваздуха више удисавати. С већим удисавањем уноси се у тело и већа количина *угљеника*, који је за човечји организам тако исто важан као храна и пиће. Ширење груднога коша гимнастиком не бива само у младих организмама: доказано је да то бива и у позније године, само у мањој мери. Отуда је бесмислено тврђење: *да гимнастика није за старије људе.*

Исто је тако снажан и благодетан утицај гимнастике на радњу срца, на циркулацију крви и на сваривање, јер живља радња целог

организма izaziva и органе за варење на обилатији рад. Али, као да не највећа корист од гимнастике бити она *отиорна снага*, коју гимнастика даје телу против разних спољашњих нападаја. То су својим испитивањима на животињама утврдили Ламарк и Дарвин, а особито овај други. По тим испитивањима гимнастика умањава у организму количину *масти* и *воде*, чиме се добива у специфичној тежини целокупног мишићног склопа (мускулатуре).

По испитивању професора Јегера нагомилавање масти и воде у човечјем телу стоји у обрнутој сразмери са отпором против заразних болести, јер тело обилатије машћу и водом брже подлеже утицају њихову. Због тога бива да се лешине оних организама, који су имали у себи више масти и воде брже распадају, него лешеве сувих организама.

Што се тиче утицаја ниске температуре на животињски организам, важи исто правило које и за биљни свет: што је у њему више воде, све слабије одолева рђаву утицају хладноће. Избећи нагомилавање воде у организму, те га на тај начин очврснути, могућно је само кретањем, гимнастиком. Интересантни су примери које доктор Јегер тога ради наводи код разних животиња. Тако н.пр. пси који више трче — мање су наклоњени беснилу; дивљи јелени никад не подлежу заразама од којих припитомљени често страдају; шарани који се негују по рибањацима немају никад тако чврсто месо као шарани из река, и то не због *воде*, него због кретања, које је у рибањацима сведено на најмању меру. Стога искусни рибари пуштају у рибаке увек по коју штуку, која не да шаранима да се улеже, јер их непрестано јурећи нагони да се крећу. Месо у таквих шарана из рибака изједначује се, због тога, с месом у речних шарана. Вода ту, дакле, нема никаква утицаја, него само — *живље кретање*.

Како су стари Јелини разумевали потребу кретања и за животиње, видимо у животопису Еуменову, од Корнелија Непота. Кад год је овај војвода бивао опсађиван у малом граду, најгоре му је било за коње, који су у тескобном простору много стојали на једном месту. Због тога су се коњма *узимале* ноге, те више нису били ни за што. Кад је тако једном био опседнут довије се да му коњи, на један са свим прост начин, добију потребно кретање, и да се, тако одрже у потпуном здрављу. Ево шта је овај досетљиви човек радио. Везао је коњма уларе повисоко, да предњим ногама не додирују земље, па их је после шибао бичем те би дотде морали скакати док се не би добро *ознојили и заморили*. Тако радећи он је за пет месеци, у скученом простору, очувао коње потпуно здраве и за ратну службу употребљиве.

Све ово што се вели за животиње — потпуно се може применити и на човека. А да се телесне особине, стечене извесним начином жи-

WWW.UNILIB.RS

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

вота, преносе и на потомство, доказао је, многобројним примерима, Дарвин.

Отуда је лако разумети: за што се за прилод траже они пастуси, који су на тркама доказали своју вредност; за што Арављани брижљиво воде рачуна о пореклу својих коња. Наше народне пословице, постале у томе смислу, показују да и наш народ од вајкада води рачуна о *наследству* и у људи и у животиња. „Мајка ћерку удаје, јагње овцу продаје... Како дрво — такав млин, какав отац — такав син!... Ивер не пада далеко од кладе... Гледај коња је л' дебела врата, а девојку каква јој је мајка!“ Народна песма вели за Краљевића Марка да се је.. „турио на ујака, војводу Момчила!“

Да се наслеђене особине још јаче развију зависе од начина живота свакога појединца. Ако се у истом правцу буду развијали потомци, у којем су се вежбали и преци извесне особине све ће се јаче истицати. Отуда су у острвљана, који цео век проведу *седећи* у чамцима ноге закржљале, а руке им, због веслања, знатно развијеније. У деце, рођене од родитеља радника, опажа се одмах по рођењу, да су им руке много развијеније, него у деце, рођене од родитеља, који не раде тешких послова.

Од начина живота и телеснога кретања, т. ј. у којем се правцу оно највише врши — зависе и тако назване народне особине. Арављани, Руски Козаци и Мађари рођени су јахачи. О Ескимима се зна да оштрину вида и слуха, као и подобност у ловљењу мржева (морских коња) наслеђују од својих старијих. Силберер прича о једном детету у петог години, које је невероватне гимнастичке радње пред публиком приказивало. На питање његово (Силб.): како је могућно у тим годинама такве радње изводити — одговорио му је управитељ циркуса: „Никакво чудо господине! Ово је дете из једне од старина чувене гимнастичарске породице.“

— А зар Ви верујете да се те подобности наслеђују? упитао га је Силберер.

— Нема се ту шта веровати или не веровати, јер је то несумњив факат! одговори управитељ.

Из свега доведе реченога излази да се све промене у нашем организму, које ми учинимо на добро или на зло, преносе и на наше потомство; зануштати и убијати *своје* телесно здравље, значи: *убијати потомство*.

Данашње доба као да о овој истини не води много рачуна. Поред бриге за *интелигенцијом* и *капиталом* — врло се мало пази на телесно здравље, на тај најпретежнији капитал. Колико је човеку више стало за добивањем боље расе домаћих животиња, него за побољшањем *своје* рођене расе! Није ли ласно познати колико је човек, најмудрији створ божји, у овом случају према самом себи *мало* мудар?! И како негује

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB

човек свој подмладак? Малену децу од шест година прикују за школску клупу, од које се не одвајају док се школовање не доврши. Са свим онако како вели наш Бранко: „С књигом свани, и с књигом омркни, учи, бубај, и на књизи цркни!“ Кад све школе сврши онда се ожени и у највећој се бризи труди да децу на пут изведе. И какво је то старање? То је, управо, мучење и себе и својега порода, јер је сва брига да се слабуњава деца што више богате материјалним и умним тековинама, а о највећем богатству, о *телесном здрављу*, нема ту ни помена!

Зар је журави и кашљуцави милиунар срећнији од здравог и кренког сироманика, који је то благо наследио од својих здравих и снажних родитеља? И баш ради својега чеда мора човек водити бригу о својем здрављу, јер је то капитал који ће своме наследнику, хтео не хтео, оставити. Камо среће да болесни родитељи могу своју децу из тога наслеђа искључити!

Кад се зна да данашње поколење подиже грађевине које ће и доцнија поколења плаћати, треба да се постара да им остави у наслеђе и снаге да та плаћања могу издржати, да им преда у наслеђе здравље, које ће се задобити једино — телесним вежбањем. Само ће на тај начин очврснути свој подмладак за борбу која га неминовно очекује у животу. Само редовним телесним вежбањем моћи ће се подмладак за ту борбу ојачати, јер данашњи живот, са силним машинама које замењују човечју снагу, све мање даје прилике човеку да *телесно ради* и да се *телесно снажи*. С тога је благодетна обавеза војене службе за младиће од 20—23 године, јер пада у доба када је телу најпотребнији што живљи телесни рад. Колико војена и ратна служба благотворно утичу на телесни развитак показало се 1871 г. када су се немачки војници, после силних ратних напрезања, вратили својим кућама здравији него што су били при поласку!

* * *

Телесно вежбање, када се методски врши, крепи не само тело, него челичи вољу, очвршћује карактер, и узвишава моралност. Само што то неће да признаду баш они, којима је телесно вежбање најпотребније, и који нерадо виде у другога оно, чега сами немају. Ови противници толико далеко терају, да неговање телесне снаге гледају као са свим излишан посао, као неговање *сурове снаге*.

Колико ови противници имају право — показује ова, свакоме добро позната истина: Цветање телесне снаге у стара времена, у тако названо *класично доба*, пада баш онда, *када су науке и вештине биле у најбољем јеку!* Ово је најбољи доказ да је узајамност између тела и духа нераздвојна, и да се величина духовне снаге једнога народа не може замислити без поуздане подлоге у снази телесној.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Против гимнастике има чак и таквих приговора да — *деморалише*, јер су гимнастичари, веле, пијанице и убојице. Колико ови приговори вреде нека нам послужи она оцена из наше народне песме: Женидба српскога Цар-Стјепана. Кад његов таст, леђански краљ Мијаило, није знао како да одврати Душана да не позове у сватове два најбоља витеза, своја два сестрића „Вукашина и с њим Петрашина“, казао је за њих: „У пићу су љуте пијанице, а у кавзи тешке кавгаџије...“ Доцније се видело шта је смерао Леђански Краљ, и да није било млађанога Милоша Војиновића, који је и незван пошао ујак у сватове, јер га ујак није ни познавао, не би Цар Душан ни главе изнео из Леђана, а камо ли извео војске... Гимнастика ствара *витеза*, а витез не може учинити оно што је *неморално, одратно*. Истина је, да сви снажни људи могу више издржати у јелу и пићу него обични људи, али су ипак присебни и не издаје их снага и свест ни при највећој гозби. „Што је Муса, пијан, говорио... То је, трезан, био учинио...“ За такве витезове нема у нашим народним песмама погрдних израза, и ако мало више понију. „Кад се Стојан мало *поначини*... Кад се Марко *никитио* вина...“ За ове људе лепо пристаје наша народна пословица: „Није онај пијанац који *много* попије, него који се *брзо* опије...“ А колико *понос* и *част* покрећу витезе на бесмртна дела показују: наш Обилић и грчки Ахил. И наша новија историја показује веома много примера да су витештво по телесној снази и витештво по племенитости душе — нераздвајни. Колико су стари Јелини ценили ову хармонију између тела и духа — види се у њиховој Илијади. Све што је одратно и витеза недостојно стављају у уста *телесној* накази, Терзиту, против којег устаје цео народ, јер не може да слуша његове грдње и клевете против вођа Агамемнона. Једин није могао ни замислити да би та одвратна улога доликовала здравом и снажном витезу. И данашње поколење зна за ту истину: да је душевно здравље везано за здравље телесно, али многи који то знају с тим се и задовољавају — *што знају*... Тек после изгубљеног здравља и разорене телесне снаге долази то знање као освета за невршење дужности према својему телу... Наслеђено телесно здравље тражи, као и свака тековина, да се негује и умножава, јер и тај капитал ретко остаје на једној мери, него — или се увећава, или умањава. Узалудно је сачувано богатство ако оно само изазива раскопан живот и не развија телесну снагу, јер се само телесним радом, гимнастиком, тече право на потпуно уживање земаљских блага, и то увек и само *са знојем лица својега*... Наша пословица вели: „Богат човек не живи од *онога* чим је богат...“ јер би, иначе, било зло за све који нису богати. Да богатство баш смета потпуноме уживању у простој и здравој храни показује и оно што се прича за Сибињанина Јанка да је говорио како никад у животу није слађе јео него на обали дунавској у колиби српскога сељака, оно мало црне погаче и лука. Зар Сибињанин Јанко није

имао „пива и јестива“ у изобиљу? Имао је свега, али није имао оне глади која је дошла после телеснога напрезања, за какво Јанко, ни пре ни после, није знао.

А шта да се каже за сан каквим може заспати само онај који је телесним радом добро заморен. Наша народна песма вели за сан да је *слађи од меда*. Шекспир казни Магбета највећом казном којом се човек на земљи може казнити: *одузима му сан...* Наш даровити и прерано умрли Аца Радовановић овако пева сну: „Сањао бих, сањао... И нигда не бих отворио очи... Јер у сну само живот је леп... У сну се склала књига познања... Разбегавају утваре дна... У сну се ломе боли живота... Туга се топи у реци сна...“ Овај дар Божји, здрав и крепак сан добива се само дужим телесним радом. С тога је доста *сиромашних* милионера који проводе ноћи у нервозном претурању на *меку душеку*, према *богатим* надничарима који не бирају постеља, него лежу много пута и *стрмо без узглавља*, те се здравим сном крепе и оснажавају.

Здрав прохтев за јело и крепак сан — што управо и чини право здравље — мора сваки откупити само *својим личним* напором: само телесним радом које било врсте; и колико више уложи личнога напора толико ће му награда бити већа.

II Нешто из историје атлетике

(По Т. Сиберту)

Реч *атлетика* долази од грчке речи *athlos* (атлос), што значи: *утакмица*. Атлетика је постала у Грка и сматрала се као нарочита врста у гимнастици. Грци су први народ, који је стекао ту славу: да позна корист од телесног вежбања. Они су били први народ који је запазио да су тело и душа нераздвојни, с тога је телесно вежбање било обавезно за све грчке грађане од ране им младости. Њихова се гимнастика разликовала од данашње тиме, што се радила *слободно*, без справа. Њихова је гимнастика била: *скакиње* у вис, у дубину и у даљину; *брзо трчање*; *бацање коуља*; *бацање дискоса*; и *рвање*. Ових пет вежбања звали су се *пентатлон* (пет гимнастичких утакмица). Грци су се вежбали, због топлоте климе, без одела, отуда је и име *гимнастика*, што значи: *вежбати се го* (*gymnos* = го, *gymnazein* = го се вежбати). По овој се речи види да је назив *атлетика* старији од назива *гимнастика*.

Пред вежбање мазали су и трли тело уљем, да би им удови постали еластичнији, и да би спречили много знојење. Пре борења поспали су тело песком, да би противнику олакшавали хватање. После вежбања и борења купали су се у топлим и хладним купатилима, у којима су се служили извесном справом — стругачем — да кожу очисте од уља, песка и зноја.

После дужег времена атлетика се у Грка издвојила од гимнастике. Док је гимнастика неговала све радње телеснога вежбања подједнако, атлетика се отпочне развијати само у једном правцу: да спреми борца за утакмицу у мерењу снаге. С тога заведу уз речених пет гимнастичких радова још и *борбу с песницама* и *усаврше рвање*. На ове гимнастичке радње личи данашње *боксовање* у Енглеза и *рвање* у Америчана.

Заштитник (патрон) атлетике био је Грцима *Ираклије* (у Римљана *Херкулес*), који је свакоме читаоцу довољно познат, те није потребно да се о њему овде опширно говори. Толико се овде само може казати да се Херкул описује као човек надземаљске и несавладљиве снаге и ненадмашне окретности, одан уживању и витешким делима. Али су Грци у њему, исто као и ми у Краљевићу Марку, скупили све добре особине једнога човека: благу нарав, уздржљивост, телесну снагу, одлучност за одбрану свега честитог и заштите потребног, који се богова боји, право чини, и — никога се не боји („Хоће Марко право казивати — Јер се Марко не боји никога — Разма једног Бога истинога!“). У слици се представља Херкул као човек необичних мускула, коврцасте косе и браде, краткога врата, сразмерно мале главе, нискога чела и израза у лицу као заморена. Од многих његових статуа најбоља је она у Напуљу. Сви народи имају по једнога Херкулеса: Јевреји Сампсона, ми Краљевића Марка и т. д.

Грци су знали за систематско (редовно и поступно) вежбање телесне снаге, коју су веома увеличавали још уредним животом и дугим спавањем. На тај су начин добивали много не само у снази него и у тежини. И нека су приче о Милону из Кротоне претеране, ипак је истина да су грчки атлети необично много јели. Али је за то и њихова снага била необична. Пошто су данашњи гимнастичари видели да је сва тајна у добивању велике снаге: уредно и дуго вежбање — може се казати да су своје старе другове у снази не само стигли, него и престигли.

С гимнастиком старих Јелина стоје у нераздвајој вези *олимпијске игре*. Оне су за Грке биле највеће народне свечаности и прослављале се сваке пете године. Свечаност је падала у дане када је *месец јун*, и то онога месеца, када се сунце почне враћати к југу (месеца јуна), и трајала је пет дана, од 11 до 15 — *светога месеца*. У старије време биле су ове игре нешто занемарене, али око 800 година пре Христа обнове их у својим законима *Ифгос*, а нарочито *Ликурго*, те се нису прекидале после тога за 1200 година. Пре Христа на 800 година и после Христа на 400, година редовно су олимпијске игре прикупљале сваке пете године на утакмице цео грчки народ. И ако се Грци у почетку нису много одушевљавали својим олимпијадама, доцније су их нада све друго волели. Атлети и гледаоци са свих страна: из свих грчких земаља и насебина хитаху на зборно место. И у римско доба — око

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNI

Христова рођења — бејаше учешће у овим светковинама још велико, али се, мало по мало, губило, док није за владе Теодосија Великог (704 год. после Христа) са свим престало.

И по другим местима у грчким земљама, као у Антиохији, и Атинама, у Смирни, у Тарзосу итд. било је оваких утакмица, само у мањој мери. Уз атлетске утакмице, приређиване су и представе, приношене су многобројне жртве, извођене су разне јуначке игре, а пре свега утакмице у трчању од 600 стопа.

Сваки слободни Јелин, који није никад осуђиван за тежу кривицу, могао је изићи на утакмицу. Победилац је добивао најпре *палмову грану*, за тим *победни венац* од маслинова лишћа, и стицао је право да му се статуа стави на место где је победио. У част његову приређиване су свечаности, и хорови су га величали у својим песмама. Још су веће почести очекивале победиоца кад се кући враћао. Величанствене гозбе приређиване су у част његову, похвалне му песме певане и триумфални сводови подизани. Веће славе на земљи Јелин није могао замислити. Такав победилац уживао је највеће поштовање, и по његову имену називала се олимпијада на којој је он победио.

Као што је речено на олимпијадама је било пет главних гимнастичких утакмица, које су ишле овим редом:

1. *Скакање*. Било је обично скакање у дуж, и ређе и у вис. Скакало се преко ровова, преко потока, преко коња (у нашим народним песмама: Милош Војиновић прескаче... „три коња витеза и на њима три пламена мача: врхови им небу окренути“. У „Горском Вијенцу“ млади Ватрић „по три коња загона прескочи“). У скакању су Јелини достигали невероватне успехе. По нашем народном предању невероватно много скочио је Обилић на Косову, пошто је, после свршеног дела, изишао из Муратова шатора.

2. *Бацање дискоса* (круга) било је веома на гласу. Дискос је био пљоснат, мало сочиваст круг од гвожђа или туча, а каткад и од камена: био је гладак, и бацао се котрљањем, у *даљину*. Снага и окретност решавале су победу.

3. *Бацање копча*, најближе бацању дискоса, било је веома цењено и као припрема за ратну потребу, јер су сви војници, у старије доба, били наоружани копчама. Копче је било начињено од дрвене мотке, дуге до два метра, с утврђеним, на врху, шиљком од гвожђа. У бацању копча решавала је за даљину — снага, а за погађање циља — око.

4. *Рвање*. Рвачи су били, обично, голи, да би противнику отежавали хватање, чега ради су још тело мазали и уљем, па га за тим посилали песком. Борба се почињала стојећи; сваки рвач гледао је, по што — по то, да противника баца на земљу. Ко је својега противника три пута на земљу оборио — био је победилац. Ударање је било строго

WWW.UNILIB.RS

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

забрањено, али је хватање било допуштено по целом телу; сапли-
тање ногама такође је било допуштено. Осим овакога рвања била су
још три.

Други начин рвања био је: продужење борбе и пошто би један
рвач већ пао био. Та се борба развијала до бесомучности, док оборени
није признао да је побеђен.

Трећи начин рвања био је хватање бораца за руке, те су се тако
носили док један не би пао.

Четврти начин рвања био је: рвање спојено с песничашем, које
се звало *панкратион*. У овој борби било је допуштено борцима да се
обарају, што је при самоме песничашу било строго забрањено. Песни-
чање је најстарији облик борења, који се често у Илијади помиње.
Доцније се овај начин борења поступно губио. У песничашу се ударило
голим песницама у лице и у главу, а чешће су на песнице метане
навлаке од јаке коже, које су бивале окиване и гвозђем и испуњаване
оловом, да би биле јаче и теже. Ради заштите од опасних удараца
навлачена је на главу вунена или кожна капа обложена танким гво-
зденим плочама. Па при свем том чувању борба се често свршавала
смрћу. Ударци су били допуштени само у главу. Ако је ударени пао
од једнога удараца — био је побеђен, и победилац је прекидао борбу.

5. *Трчање*. Међу славним тркачима био је Ладас из Лакедемона,
којега је, такође славни, вајар Мирон излио у тучу с овим речима:
„Онако, како си трчао, о Ладас! Напред погнут и једва ногама земљу
додирујући, сав предан надању на венац олимписки — тако те је Мирон
у тучу излио“. За њега се тврди да је један пут трчао 24 стадије
(14.400 метара) с тако великом брзином, да је дошавши до мете — пао
мртав.

Други још славнији тркач био је Хермоген од Ксантоса, који је
осам пута добивао победу на олимписким играма. Због велике издржљи-
вости и брзине прозван је *коњ*.

Тркач Александра Великог, Филонидес, трчао је за девет часова
220 километара.

У Римљана је, у последње време, било такође славних тркача.

Осим ових главних утакмица било их је још које су се изводиле
на колима и на коњима. Пошто су све врете гимнастичких утакмица биле
завршене, настајале су утакмице у песми, у свечаним говорима и т. д.

Од гимнастичких справа биле су познате Грцима још и омање
гвоздене кугле, отприлике онакве с каквима се данас вежба. Грци су их
употребљавали само за скакање, као што се и данас при скакању узима
у руке камење због чега замајна снага постаје већа, те се даље скаче.
То исто раде и скакачи у циркусима.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

www.unibg.rs

Данашњи буздован, који се само ради вежбања употребљава, служио је у старо доба као оружје за одбрану и напад, али су га и у мирно доба употребљавали као средство за вежбање.

Најстарији јунаци грчки јесу из периоде преисториске и народна је машта њихова дела веома увеличала, као што је наш народ увеличао дела наших витезова: Марка, Милоша, Момчила и т. д. Њихов Краљевић Марко био је Ираклије (Херкулес), за њим Тезеј и многи други. После њих прича се о необичној снази Милона од Кротоне, о којем се тврде невероватни успеси. Милон се родио око 550 год. пре Христа. Још дететом добивао је на олимпијским играма победу у рвању. Шест пута био је увенчан венцем на олимпијским играма, шест пута је добио награду делфиску, девет пута немејску, десет пута је побеђивао у истмијским играма. Његова се слава проносила кроза целу Грчку, а његова је снага ушла била у пословицу. За њега се прича да је кроз арену пренео бика на леђима, за тим га једним ударцем од песнице убио, на га је после сам цела појео.

Други славни атлет из овога времена био је Полидам из Скотуса. Он је зауставио кола када су у највећем трку јурила; без икаква оружја борио се с лавом и побеђивао га.

Трећи Грк необичне снаге био је говедар Титормос, којег предање описује као веома високог и мускулног. Он је и самога Милона постидео, јер је на леђима могао понети камен, који је Милон с муком са земље подизао.

*

Неоспорна је истина да су стари Грци најправилније схватили значај гимнастике и њезин утицај на телесно и душевно развиће целог народа. Већ Римљани, који су културу примили од Грка — нису тако ценили гимнастику. Јер, док је она била Грцима средство за ојачање тела и духа — Римљани су у њој гледали средство за забављање богатих власника. Практичне примене нашао је гимнастика код Римљана само у војсци. У војсци су Римљани неговали: трчање, скакање у даљину, у дубину и преко препона, јахање и волтижирање (скакање с одуширањем руку о предмет који се жели прескочити). На послетку се у Римљана свела сва гимнастика на војничке радове, што их је толико оснажило, да ни један народ у почетку није могао с њима издржати борбу. Према снази и ратној вештини старих Римљана долазили су у засенак сви други народи. Али, кад се у Римљана гимнастика претворила у гладијаторске борбе — почела је губити свој благотворни утицај на тело и на дух, и постала је пушта и скупа играчка.

Име *гладијатор* долази од речи *мач* (*gladius*), који су борци у међусобној борби употребљавали. Доцније су се гладијатори почели борити с дивљим животињама. Око десет врата гладијатора било је у Риму.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Имали су нарочите школе, у којима су се спремали само за тај позив. Вежбали су се у нарочитим вежбаоницама; а учили су их стари искусни борци. За вежбање нису употребљавали другог оружја до дрвених штапова. Такав начин борбе — са штаповима — и данас је познат у Елзасу-Лотрингији и у Француској.

Гладијатори су започињали борбу с тупим оружјем, па су за тим узимали оштро. Ако је борац у двобоју бивао рањен, и за даљу борбу постајао немоћан, подизао је кажипрет према гледаоцима, и они су рукама давали знак: да ли побеђени треба да живи или да умре. Ако су гледаоци били вољни да побеђени треба да умре — победилац га је одмах убијао; за тим су га слуге што брже износиле и закопавале без икаквих укупних обреда. Ако су међу гледаоцима били великодостојници, они су решавали о животу или о смрти побеђенога. Победиоци су били награђивани златом и одликовани палмовом граном. Позната је изрека гладијаторска пред саму борбу: „Ave Caesar, morituri te salutant!“ („Здраво Цезаре! Ми, смрти намењени, поздрављамо те!“)

Борбе гладијаторске биле су приређиване о пратњама, о свечаним ручковима и у опште уз какве било свечаности. Такође и при изборима приређивали су изабрани својим бирачима гладијаторске борбе. Свет је тражио *хлеба и забаве* (panem et circenses), чега ради су многи цареви приређивали ове крваве забаве да би се народу омилили. Нерон је сам учествовао у јавној борби, а Тројан је једном пустио десет хиљада (10.000) гладијатора у борбу, која је трајала сто двадесет и три (123) дана!

Гладијаторске су борбе све више и више губиле свој првобитни значај. У последње доба пуштани су гладијатори међу ратне заробљенике па и међу дивље животиње: лавове и тигрове. Кад је настало гоњење Хришћана, место гладијатора пуштани су ови проповедници мира и љубави — међу дивље зверове...

Као што се из ових приказа види римска атлетика у последње доба није ни налик на стару грчку. Пре свега римској атлетици недостајала је она морална вредност: онај дух и она љубав према домовини, те с тога у Римљана није ни могло бити онога одушевљења које је онако славно подигло старе Јелине. Гладијаторске утакмице развиле су и усавршиле вештину борења с мачевима, те је ова вештина разнета из Рима по разним земљама, где је још више усавршавана.

Стари су се Римљани радо играли и *лоите*. Та се игра и данас у Италији страшно игра, а из Италије прешла је у Енглеску, где је не-обично распростра. Угледајући се на Енглеску прихвати ову игру, тако корисну и за здравље, и цео остали образовани свет.

*

После пропасти Грчке, а за тим и римске државе, отпочеше нови народи живети по добивеним угледима од ова два класична народа, али

је напредовање ишло веома споро. Живот у средњем веку лично је на устајалу воду која не отиче. Нигде није било ни реда ни система какви су били у Грка и Римљана; васпитање и умно и телесно било је запуштено. То је доба личило на градину, пуну бујних, снажних и бодљикавих дивљака, које још није вешта рука дотакла и облагородила. У маси народној било је снаге, али се на њезин правилан развитак није ни мислило. Тек у ритерско — витешко — доба отпочело се више pazити на телесни развитак. Историја тога времена већ нам прича о снажним људима, као о Пипину Малом, Карлу Великом, Августу Јаком ит.д. али тек у нашем веку телесном вежбању признала се његова права вредност. Мудри и одушевљени људи схватили су гимнастику као снажно средство за јачање тела и духа, и прегли су из све снаге да се у народу укорени љубав према њој. У Немачкој је за гимнастику учинио највише отац гимнастике, *Фридрих Лудвиг Јан*, који је у почетку предавао гимнастику — деци. У томе се види дубока смишљеност овога великога човека: хтео је да му семе падне на родну земљу. И није се преварио. Оно што је Јан отпочео, разумели су и прихватили и други паметни Немци, те је данас гимнастика у Немачкој на врхунцу својега развитака. Нарочито школе у томе виде своју прву дужност: да подматку даду најпре телесне снаге и здравља. Данас у Немачкој има преко по милиуна чланова разних гимнастичких друштава. Телесно вежбање у Немачкој прва је брига и школи и касарни.

Од словенских народа гимнастика је највише ухватила корена у Чеха. Она је постала у њих као нека народна религија, као чисто народно обележје. Чех родољуб не може се замислити без телесне снаге, јер му је непријатељ тако близу, а тако је снажан!

*

И ако је за телесно развиће једнога народа корист од уређених гимнастичких друштава велика, ипак се неће много постићи, ако се она не спусти што више у народ, док не постане *народни обичај*. Практични Енглези (и Американи) у томе су највише успели, јер су од вајкада обраћали пажњу на атлетику. О Хенриху V прича се да је тако брзо трчао да је могао срдаћа у трку ухватити. Хенрих III био је велики пријатељ *бацања чекића* (у нашим народним песмама: „Бацају се камена с рамена и тешкога маља гвозденога.“), и сваког се дана вежбао у дизању терета; у игрању, скакању и трчању.

Тома Елиот у књизи о васпитању центлмена вели: „Разна су телесна вежбања потребна племићима, и нека од њих сједињују корисно и пријатно“. Међу осталима вели за трчање: „Трчање је не само корисна, него и пријатна забава“. Даље вели да су Ахило и Александар Велики и многи други јунаци постали славни *брзином*, а за Епаминонду вели да је сваког дана пред доручак редовно трчао и скакао.

Од енглескога племства прешле су гимнастичке игре и у народ. Јаков I, који сâм не мараше много за гимнастику, упућује својега сина овако: „И ако признајем да краљ треба у првом реду да развије своје духовне силе, које ће, ако се запусте, закржљавити — тако исто признајем да му се и телесно ваља вежбати, јер на тај начин избегава залудничење, и постаје издржљив и оран за рад. С тога те саветујем, сине мој, да се умерено вежбаш: у трчању, скакању, рвању, борењу, игрању ит.д. али никад толико да у томе тежиш савршенству“.

Тако се у Енглеза поступно развијала љубав ка гимнастичким (јуначким) играма — од владалачкога двора до сиротињске колибе. Неко време устајало је свештенство против ових *народних лудорија*, али је напослетку победило народно одушевљење за витешким утакмицама. У почетку се највише водело пешачење, за тим лоптање, па после и све друге атлетске радње.

Од пре триестину година Енглези су толико заведели разнолико телесно вежбање да у њему налазе највећу радост. За Енглеском су пошле и државе на континенту, те се сада гимнастика свуда појављује као спорт у разним облицима: у веслању, јахању, лоптању, пешачењу, трчању итд. итд. Нарочита гимнастика, само у једном правцу (н. пр. на справама) све више узмиче пред слободним утакмицама на отвореном пољу, на чистом ваздуху и на сунчаној светлости. Јер, телесном кретању није циљ изванредна снага, него издржљивост и окретност телесна, ведрина душевна и орност за рад. Сваке се једнострасности треба чувати па и у телесном вежбању. Прича се за једнога вештака да је дугим вежбањем толико дотерао био, да је могао кроз малену рупу да пробацује зрна ситне прохе једно за другим. Кад су га извели пред Александра Великог и приказали му овога необичнога вештака, очекивали су да га цар царски награди. И награда није изостала, само што није била ни злато ни сребро, него: *мерица ситне прохе!* Тиме је хтео Александар да каже овом необичном вештаку: „Бедни човече, у чем си век провео?!“ Исто је то и с оним гимнастичарима, који се само у једном правцу вежбају. Где нема *разноликости*, а у њој *хармоније* — ту нема ни правога живота.

Корист од телеснога вежбања, по најновијим научним испитивањима, још је и ова: човечји зној, који се развија телесним напрезањем, има у себи отрова. Овај се отров избацује најлакше и најпростије — *телесним радом*. Граф *Толстој* свакому препоручује да бар толико телесно ради, док се не озноји, па ће очувати и телесну снагу и душевну ведрину. За *Сократа* се зна да је свакога дана по један час скакао и играо. То је исто препоручивао и својим ученицима, јер је овај велики филозоф био дубоко уверен да здравља душевнога не може бити без здравља телеснога. *Волтер*, велики француски песник и филозоф, био је од рођења слабуњав. Он сâм вели да су му три средства продужила

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNIJG.BS

живот: телесно вежбање, које је веома волео; разговор у друштву; и промена послова. Тако живећи дочекао је дубоку старост (81 год.)

У једном свом предавању вели минхенски доктор Нусбаум ово: „Кад размислим о свима болестима, које сам у лекарској служби за двадесет и девет година лечио, морам признати да сам лечио више болести, које су дошле од претераног душевног, него од телесног рада. У таквим случајима често је било немогућно повратити изгубљено здравље. Уверио сам се потпуно да је човечије тело више удешено за телесни рад, за кретање, него за седење и писање. Најздравији су они радници који целог дана никако у собу и не улазе, него се без престанка крећу и раде у отвореном простору. Таквим људима прија најпростија храна; врло се ретко чује за њих да пате од несваривања, од затвора, од несносне главобоље и од нервозне узбуђености. А како је то све друкчије у чиновника, у научењака, у уметника! За њих нису никаква реткост: желудачна слабост, јака главобоља и леност у цревима. Врло је мало оваких радника који не пате од живчане узбудљивости. Такви људи ретко ће се кад слатко насмејати, а готово никад неће запевати.

„Познато је да је сваки орган, који ради, пунокрвнији, те по томе и у мозак који много ради, јури крв знатно брже. Обилатост крви у мозгу долази на рачун осталих органа. Отуда су руке и ноге хладне и малокрвне, а глава је врела и пуна крви, због чега долази нелагодност. Што је организам млађи, опасност је све већа, јер су му ћелије нежније и растегљивије. Отуда зрео човек може више промена поднети, него младић или дете. За дете слабога организма пропаст је неизбежна, ако га дохвате промене, и само ће после много потрошена новца и времена једва живо остати. Ако је потребно то још простије казати, рећи ћу ово: цела будућност једнога човека биће мучна и јадна, ако се у детињству не сачува и телесно не развије. Моје је најтврђе уверење, да ће настати време, када ће после дугих умних радова редовно долазити што дуже телесно вежбање.“

Атлетика је нарочито корисна за младиће који су принуђени дуже радити седећи. И док неразмишљена младеж сатире своју снагу по кафанским собама, препуним дуванскога дима и загушљивога ваздуха; док се весела браћа упронашћују по разним поћним забавама и пијанкама, те у тридесетој години већ личе на старце: — млади атлет, заволевши гимнастику, негује и очвршћава своје тело. Свака гимнастика тражи уредан живот и телу потребан одмор, те је она добро дошла у доба када се тело развија.

Има људи, који говоре да данас не царује снага него памет, и да је стога гимнастика непотребна. Диста је тако, ако се мисли, да је гимнастика само за добивање грубе телесне снаге. Али и ако нам чиновни не требају, опет ово што нам свима треба везано је за гимна-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

стику, за телесно вежбање, а то је — *здравље*. А може ли без *здравља* бити *богатства*, било умнога, било материјалнога? Кад помислимо да је и у животу између појединаца, као и између народа и народа, утакмица неизбежна; кад знамо да у свакој борби, у свакој утакмици, побеђују удружене снаге: и умна и телесна; кад узмемо на ум ону класичну изреку да је само „у здравом телу и душа здрава“ — онда је корист од гимнастике очигледна.

(Наставиће се)

ПРОФЕСОРСКИ ИСПИТИ

ЗА

1903—1904 годину

(СВРШЕТАК)

У школској 1903|4 години полагали су професорски испит ови пријављени професорски кандидати:

Аранђел Ст. Јотић (по други пут), сусленат српске гимназије у Солуну, пријавио се да полаже професорски испит из групе: српски језик са старим словенским језиком и српском књижевношћу, уз кратак преглед историје српског народа, као главни, и француски језик као споредни предмет (чл. 116. тач. 1. зак. о средњим школама).

У испитном одбору били су: председник Мухаило Валтровић, чланови испитног одбора: Д-р Војислав Бакић (за психологију, логику, педагогику и методику), Сретен Ј. Стојковић (за школско законодавство и администрацију), Д-р Александар Белић (за српски и старословенски језик), Момчило Иванић (за историју српске књижевности), Стеван Сремац (за историју српског народа) и Владислав Вулићевић (за француски језик). Као домаћи састав кандидат је поднео обрађену тему: „*Прасловенске лингвистичке форме:*

$\frac{op(\lambda), op(\lambda)o, p(\lambda)o}{ep(\lambda), ep(\lambda)e, p(\lambda)e}$

$\frac{ъp(\lambda), ѡp(\lambda)ъ, p(\lambda)ъ}{ѣp(\lambda), ѣp(\lambda)ѣ, p(\lambda)ѣ}$

у словенским језицима са нарочитим погледом на старословенски руски и српски језик. *Преглед развика и данашње стање тога питања*“. На писменом испиту од предложених питања кандидат је изабрао и обрадио „*Круг песама о Краљевићу Марку прегледан литерарно-историјски, естетички и етички*“. На практичном испиту, који је кандидат држао из српског језика у IV разреду гимназијског одсека гимназије Вука Стеф. Караџића, кандидат је предавао: „*о синтактичној уиогреби глагола различних по трајању радње*“. Испити су били: општи 24. октобра, писмени 7. новембра, стручни 10. новембра и практични испит 13. новембра. По свршетку свих ових испита испитни је

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB

одбор, већином гласова (чл. 132. б. закона о сред. школама) одлучио: да је кандидат положио професорски испит.

Јован Д. Чолић, наставник српске мушке гимназије у Битољу, пријавио се да полаже професорски испит из групе: латински и грчки језик, као главни, и српски језик као споредни предмет и француски језик (чл. 116. тач. 2. закона о сред. школама).

У испитном одбору били су: председник Михаило Валтровић; чланови испитног одбора: Д-р Јован Туроман (за грчки језик с књижевношћу), Д-р Војислав Бакић (за психологију, логику, педагогику и методику), Д-р Никола Вулић (за латински језик с књижевношћу), Сретен Ј. Стојковић (за школско законодавство и администрацију), Стеван Сремац (за историју Српскога Народа), Гаврило Јовановић (за српски језик и историју српске књижевности) и Владислав Вулићевић (за француски језик). Као домаћи састав кандидат је поднео обрађену тему: „о вербалним одјективима *τος, ή, τον, τεος, α, ου, у Ξενοφωντος Ελληνιον*“. На писменом испиту од предложених питања кандидат је изабрао и обрадио: „Биографија песника Хорација“ (на латинском језику). На практичном испиту, који је кандидат држао у VII разреду I одељења I београдске гимназије, кандидат је преводио и граматички објашњавао Xenoph. Anabasis, caput. S. Испити су држани: општи 4. новембра, писмени 17. децембра, стручни 18. децембра и практични испит 20. децембра. По свршетку сви ових испита испитни је одбор једногласно одлучио: да је кандидат положио професорски испит.

Драгутин Марјановић, суспенат алексиначке учитељске школе, пријавио се да полаже професорски испит из групе предмета: физика с хемијом као главни, а уз то математика као споредни предмет (чл. 116. тач. 9. закона о средњим школама) и немачки језик.

У испитном одбору били су: председник Михаило Валтровић; чланови испитног одбора: Д-р Војислав Бакић (за психологију, логику, педагогику и методику), Сретен Ј. Стојковић (за школско законодавство и администрацију), Д-р Марко Т. Леко (за хемију), Милан Недељковић (за физику), Д-р Богдан Гавриловић (за математику), Ђура Б. Димић (за немачки језик) и Гаврило Јовановић (за српски језик, историју српске књижевности и историју српскога народа). Као домаћи састав кандидат је поднео обрађену тему: „*Вреће (Fermentatio)*“. На писменом испиту кандидат је од предложених питања изабрао: *Сочива и огледала; њихове елементарне теорије и инструменталне примене (код којих инструмената)?* На практичном предавању, које је кандидат држао из хемије у IV разреду реалног одсека гимназије Вука Стеф. Караџића, кандидат је предавао „о металима“. Испити су држани: општи 29. новембра, писмени 8. децембра, стручни 9. јануара и практични 12. јануара. По показаном успеху из свих ових испита и оцени целокупног успеха из свих делова стручнога испита, испитни је од-

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

www.unilbor одлучно: да је кандидат задовољно све захтеве закона о средњим школама, који се траже за овај испит и да је положио професорски испит.

Алекса Јовановић, супленат српске гимназије у Битољу, пријавио се да полаже професорски испит из групе предмета: јестаственица (зоологија, ботаника, минералологија и геологија) као главни, а уз то географија као споредни предмет (чл. 116. тач. 6. зак. о средњим школама) и француски језик.

У испитној комисији били су: председник Михаило Валтровић; чланови комисије: Сава Урошевић (за минералологију), Сретен Ј. Стојковић (за школско законодавство и администрацију), Д-р Живојин Ђорђевић (за зоологију), Д-р Лујо Адамовић (за ботанику), Сава Антоновић (за географију), Петар Ст. Павловић (за геологију), Владислав Вулићевић (за француски језик), Гаврило Јовановић (за српски језик, историју српске књижевности и историју српског народа) и Светислав Максимовић (за психологију, логику, педагогику и методику). Као домаћи састав кандидат је поднео обрађену тему: *„Прилог флори Македоније — Грађа за флору околине Битоља“*. На писменом испиту који је држан у зоолошком институту Велике Школе, кандидат је од предложених питања изабрао: *„Зоолошко сродство између бескичмењаки и кичмењака преко туниката“*. Практични испит кандидат је држао у V разреду реалног одсека гимназије Вука Стеф. Караџића, којом је приликом предавао о теми: *„Карактеристика и главни родови фамилије Rapunculaeae“*. Испите је полагао: општи 13. децембра, писмени 6. фебруара, стручни 11. фебруара и практични 12. фебруара. По завршетку свих ових испита, испитни је одбор, оценив целокупни успех кандидата, који је показао у свима деловима стручног испита, једногласно одлучио: да је кандидат задовољно све захтеве закона о средњим школама, који се траже за овај испит, и да је положио професорски испит.

Михаило Ј. Миладиновић супленат гимназије Кнеза Михаила, пријавио се да полаже професорски испит из групе предмета: историја општа са српском као главни, а уз то географија као споредни предмет (чл. 116. тач. 5. закона о средњим школама) и немачки језик.

У испитној комисији били су: председник Михаило Валтровић; чланови испитне комисије: Д-р Војислав Бакић (за психологију, логику, педагогику и методику), Сретен Ј. Стојковић (за школско законодавство и администрацију), Божа Прокић (за општу историју средњег века), Љубомир Јовановић (за историју српског народа), Д-р Драгољуб М. Павловић (за општу историју новог века), Д-р Никола Вулић (за општу историју старог века), Сава Антоновић (за географију), Ђура Б. Димић (за немачки језик) и Гаврило Јовановић (за српски језик и историју српске књижевности). Као домаћи састав кандидат је поднео обрађену тему *„Историја Срема“*. На писменом испиту, држаном у гимн. В. С. Караџића, кандидат је од предложених питања одабрао и обрадио: *„Борба Плебејаца и Патриција за политичку једнакост“*. Практични испит кандидат је држао из опште историје

у VIII разреду гимназијског одсека гимназије Вука Стеф. Караџића. Тема предавању била је: „*Утецај Крсташких ратова на Српску Историју*“. Испити су држани: општи 15. децембра, писмени 18. децембра, стручни 20. децембра и практични испит 22. децембра. По полагању свих ових испита, испитни одбор, оценивши целокупни успех, који је кандидат показао у свима деловима стручнога испита, једногласно је одлучио: да је кандидат задовољно све захтеве закона о средњим школама, који се траже за овај испит, и да је према томе положио професорски испит.

Мина Миљковић, цариник, пређашњи предавач, пријавио се да полаже професорски испит из групе предмета: историја општа са српском, као главни, а уз то географија као споредни предмет (чл. 116. тач. 5. зак. о средњим школама) и француски језик.

У испитној комисији били су: председник Михаило Валтровић; чланови испитне комисије: Д-р Војислав Бакић (за психологију, логику, педагогику и методику), Сретен Ј. Стојковић (за школско законодавство и администрацију), Божа Прокић (за општу историју средњег века), Д-р Драгољуб М. Павловић (за општу историју новог века), Д-р Никола Вулић (за општу историју старог века), Сава Антоновић (за географију), Стеван Сремац (за историју српскога народа), Владислав Вулићевић (за француски језик) и Гаврило Јовановић (за српски језик и историју српске књижевности). Као домаћи састав кандидат је поднео обрађену тему: „*Четврти крсташки рат и утицај његов на догађаје из српске историје*“. На писменом испиту, држаном у гимназији Вука Стеф. Караџића, кандидат је од предложених питања изабрао и обрадио: „*Развитак и значај апсолутне власти у Европи*“. На практичном испиту, који је држан у V разреду гимназијског одсека гимназије Вука Стеф. Караџића, кандидат је предавао о теми: „*Грчко-персијски ратови после боја код Саламине и Платеје*“. Испити су држани: општи 16. децембра, писмени 5. фебруара, стручни 9. фебруара и практични 10. фебруара. По завршетку свих ових испита и процене целокупног успеха, који је кандидат показао у свима деловима стручнога испита, испитни је одбор, према захтевима закона о средњим школама, који се траже за овај испит, већином гласова одлучио: да је кандидат положио професорски испит.

Бранислав Б. Тодоровић, сулленат Српске Краљевске Трговачке Академије, пријавио се да полаже професорски испит из групе предмета: математика с нацртном геометријом, као главни, а уз то механика као споредни предмет (чл. 116. тач. 9. закона о средњим школама) и немачки језик.

У испитној комисији били су: председник Михаило Валтровић; чланови испитног одбора: Д-р Војислав Бакић (за психологију, логику, педагогику и методику), Сретен Ј. Стојковић (за школско законодавство и администрацију), Милан Капетановић (за нацртну геометрију), Мијалко Ђирић (за рационалну механику), Д-р Михаило Петровић (за математику), Стеван Предић (за немачки језик) и Гаврило Јовановић (за српски језик и историју српске књи-

живности). Као домаћи састав кандидат је поднео обрађену тему: „*Интегрални са комплексним променљивим*“. На писменом испиту, који је држан у гимназији Вука Стеф. Караџића, кандидат је од предложених питања изабрао и обрадио: „Конструисати криву линију: $y^2 + xy^2 + x^3 - x^2 = 0$ и испитати јој разне појединости (асимптоте, максимуме, дирке којима од важнијих тачака итд.). — Колико ће једначина петог степена $12x^5 - 15x^4 - 20x^3 + 12 = 0$ имати реалних корена, према разним вредностима параметра λ ? — На практичном предавању, које је кандидат држао у VI разреду реалног одсека гимназије Вука Стеф. Караџића, предавао је о теми: „*Прво предавање из редова*“. Испити су држани: општи 15. јануара, писмени 18. фебруара, стручни 19. фебруара, а практични испит 20. фебруара. По свршетку свих ових испита, испитни је одбор, оценивши целокупни успех, који је кандидат показао у свима деловима стручног испита, одлучно: да је кандидат положио професорски испит.

Радомир М. Илић, супленат гимназије Војводе Милана Обреновића пријавио се да полаже професорски испит из групе предмета: Географија као главни, а уз то историја општа са српском као споредни предмет (чл. 116. тач. 4. закона о средњим школама) и немачки језик.

У испитној комисији били су: председник Михаило Валтровић; чланови испитне комисије: Сретен Ј. Стојковић (за школско законодавство и администрацију), Д-р Јован Цвијић (за географију), Стеван Сремац (за историју српскога народа), Михаило Ј. Ђорђевић (за општу историју), Ђура Б. Димић (за немачки језик), Гаврило Јовановић (за српски језик и историју српске књижевности) и Д-р Миливоје Јовановић (за психологију, логику, педагогику и методику). Као домаћи састав, кандидат је поднео обрађену тему: „*Ибар, географско антропогеографска проучавања*“. На писменом испиту, који је кандидат полагао у Географском Заводу Велике Школе, кандидат је од предложених питања изабрао и обрадио: „*Врсте колонија. Развитак колонијалних сила*“. На практичном предавању, које је кандидат држао у V разреду гимназијског одсека гимназије Вука Стеф. Караџића, предавао је о теми: „*Орографија Истре, Далмације, Хрватске и Славоније*“. Испити су били: 10. јануара општи, 13. јануара писмени, 17. јануара стручни и 19. јануара практични испит. По завршетку свих ових испита, испитни је одбор, оценивши целокупни успех, који је кандидат показао у свима деловима стручног испита, једногласно одлучно: да је кандидат задовољио све захтеве закона о средњим школама, који се траже за овај испит, и да је према томе положио професорски испит.

Владимир Радић, привремени виши учитељ грађанске школе у Прокупљу, пријавио се да полаже професорски испит из групе предмета: математика и физика као главни предмети (чл. 116. тач. 8. закона о средњим школама) и немачки језик.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

У испитној комисији били су : председник Михаило Валтровић ; чланови испитног одбора : Д-р. Војислав Бакић (за психологију, логику, педагогику и методику), Сретен Ј. Стојковић (за школско законодавство и администрацију), Ђока М. Станојевић (за физику), Д-р. Богдан Гавриловић (за математику), Ђура Б. Димић (за немачки језик) и Гаврило Јовановић (за српски језик и историју српске књижевности). Као домаћи састав кандидат је поднео обрађену тему : „*Теорија таласања*“. На писменом испиту, који је држан у гимназији Вука Стеф. Караџића, кандидат је од питања, која је испитни одбор усвојио, изабрао и обрадио : *Изложити поједине методе за мерење електричног потенцијала и објаснити их теориски*. На практичном испиту, који је држан у VI разреду реалног одсека гимназије Вука Стеф. Караџића, кандидат је предавао о теми : *Прва лекција из науке о комбинацијама*. Испити су били : општи 1 марта, писмени 18 марта, стручни 20 марта и практични испит 22 марта. По свршетку свих ових испита испитни је одбор, оценивши целокупни успех, који је кандидат показао у свима деловима стручнога испита, одлучио већином гласова да је кандидат положио професорски испит.

Риста Т. Николић, сусленаг гимназије Вука Стеф. Караџића, пријавио се да полаже професорски испит из групе предмета : географија као главни, а уз то историја општа са српском као споредни предмет (чл. 116. тач. 4. закона о средњим школама) и немачки језик.

У испитном одбору били су : председник Михаило Валтровић ; чланови испитне комисије : Сретен Ј. Стојковић (за школско законодавство и администрацију), Д-р Јован Цвијић (за географију), Стеван Сремац (за српску историју), Ђура Б. Димић (за немачки језик), Гаврило Јовановић (за српски језик и историју српске књижевности, Д-р. Миљивоје Н. Јовановић (за психологију, логику, педагогику и методику) и Михаило Ј. Ђорђевић (за историју општу). Као домаћи састав кандидат је поднео обрађену тему : „*Пољаница и Клисурa (ветерничка), антропогеографска испитивања*“. На писменом испиту који је држан у гимназији Вука Стеф. Караџића, кандидат је од питања, која је испитни одбор усвојио, изабрао и обрадио : „*Етнографске прилике у Македонији*.“ На практичном испиту, који је кандидат држао у V разреду гимназијског одсека друге београдске гимназије, кандидат је предавао о теми : „*Земља као физичко тело*“. Испити су држани : општи 2 марта, писмени 10 марта, стручни 28 априла и практични испит 29 априла. По завршетку свих ових испита, испитни је одбор, оценивши целокупни успех, који је кандидат показао у свима деловима стручнога испита, једногласно одлучио : да је кандидат положио професорски испит.

Милан Димитријевић, сусленаг гимназије Кнеза Михаила у Пожаревцу, пријавио се да полаже професорски испит из групе предмета : српски језик са старим словенским језиком, историјом српске књижевности, уз кратак преглед српске историје, као главни, и француски језик као споредни предмет (чл. 116, тач. 1 закона о средњим школама).

УНИВЕРЗИТЕТСКА
ВИБЛИОТЕКА

У испитној комисији били су: председник Михаило Валтровић; чланови испитне комисије: Д-р. Војислав Бакић (за психологију, логику, педагогику и методику), Сретен Ј. Стојковић (за школску администрацију и законодавство), Момчило Иванић (за српски и старословенски језик и историју српске књижевности), Владислав Вулићевић (за француски језик) и Михаило Ј. Ђорђевић (за историју српског народа). Као домаћи састав кандидат је поднео обрађену тему: „Сложене основе у српском језику (од краја XII до краја XVI века)“. На писменом испиту од предложених питања, која је испитни одбор усвојио, кандидат је изабрао и обрадио: „Основе, настави и уметности глаголских облика у српском језику с обзиром на стари словенски“. На практичном испиту, који је држан у II разреду гимназијског одсека гимназије Вука Стеф. Караџића, кандидат је предавао: „Пета врста промене именичке“. Испити су били: општи 12 марта, писмени 17 марта, стручни 22 марта и практични испит 24 марта. По завршетку свих ових испита, испитни је одбор, оценивши целокупни успех, који је кандидат показао у свима деловима стручног испита, одлучио: да је кандидат положио професорски испит.

Владимир Војиновић, сушленат гимназије Доситеја Обрадовића, пријавио се да полаже професорски испит из групе предмета: зоологија и ботаника са основима минералогije и геологије као главни, а уз то географија као споредни предмет (чл. 116 тач. 6 зак. о средњим школама) и француски језик.

У испитној комисији били су: председник Михаило Валтровић; чланови испитне комисије: Сретен Ј. Стојковић (за школско законодавство и администрацију), Сава Урошевић (за минералогiju), Д-р. Живојин Ђорђевић (за зоологију), Д-р. Лујо В. Адамовић (за ботанику), Сава Антоновић (за географију), Петар Ст. Павловић (за геологију), Владислав Вулићевић (за француски језик), Гаврило Јовановић (за српски језик и историју српског народа) и Светислав М. Максимовић (за психологију, логику, педагогику и методику). Као домаћи састав кандидат је поднео обрађену тему: „Колеоатере у београдској и зајечарској околини.“ На писменом испиту, који је држан у Золошком Заводу Велике Школе, кандидат је од предложених питања, која је испитни одбор усвојио, изабрао и обрадио: „Принципи деоба животиња на прото — мезо — и мета — зоа и опис мезозоа.“ На практичном испиту, који је кандидат држао у V разреду гимназијског одсека друге београдске гимназије, кандидат је предавао: *О кресташицама (Cruciferae)*. Испити су били: 7 априла општи, 22 априла писмени, 24 априла стручни и 27 априла практични испит. По завршетку свих ових испита, испитни је одбор, оценивши целокупни успех који је кандидат показао у свима деловима стручног испита, одлучио: да је кандидат положио професорски испит.

Лазар Трипковић, (по други пут), супленат лесковачке гимназије у оставци, пријавио се да полаже професорски испит из групе предмета: математика и физика, као главни предмет (чл. 116. тач. 8. закона о средњим школама), и француски језик.

У испитној комисији били су: председник Михаило Валтровић; чланови испитне комисије: Сретен Ј. Стојковић (за школско законодавство и администрацију), Ђорђе М. Станојевић (за физику), др. Богдан Гавриловић (за математику), Владислав Вулићевић (за француски језик), Гаврило Јовановић (за српски језик и историју српског народа) и Д-р. Миливоје Н. Јовановић (за логику, психологију, педагогику и методику). Као домаћи састав кандидат је поднео обрађену тему: „*О диелектричним телима*“. На писменом испиту, који је држан у физичком кабинету Велике Школе, кандидат је од предложених питања, која је испитни одбор усвојио, изабрао и обрадио: „*Извести образац за притисак према кинетичкој теорији гасова и дискутовати га у важнијим случајевима*“. На практичном испиту, који је кандидат држао у III разреду гимназијског одсека друге београдске гимназије, кандидат је предавао: „*Прва лекција из науке о звуку*“. Испити су држани: 10 априла општи, 22 априла писмени, 26 априла стручни и 28 априла практични испит. По завршетку свих ових испита испитни је одбор, пошто је оценио целокупни успех, који је кандидат показао у свима деловима стручнога испита, одлучио: да је кандидат положио професорски испит.

БУГАРСКИ УНИВЕРЗИТЕТ

Под 23 јануара о. г. поднесен је закон, којим је Више Училиште у Софији преобработено у универзитет. Тај закон о универзитету гласи:

І Основна наређења

Чл. 1. Државно Више Училиште у Софији добија друго име и преуређује се у универзитет.

Чл. 2. Према завештању почасног софијског грађанина и бугарског родољуба Евлогија Георгијева, универзитет носи име „Бугарски Универзитет браће Евлогија и Христа Георгијевих из Карлова“.

Чл. 3. Универзитет стоји под врховним надзором Министарства Народне Просвете а под управом Ефората, који је образован према завештању Евлогија Георгијева и управља се по специјалном закону.

Чл. 4. Универзитет је правно лице са седиштем у Софији.

Чл. 5. Непосредно универзитетом управља академски савет са ректором на челу.

Чл. 6. Науке се у универзитету распоређују по факултетима.

Чл. 7. За сада универзитет има три факултета:

а) *Историјско-филолошки са катедрама:*

1. за филозофију;
2. за историју филозофије;
3. за педагогiku;
4. за историју и археологију класичних и источних народа;
5. за средњу и нову историју;
6. за бугарску историју и балканских народа уопште;
7. за географију и општу етнографију;
8. за упоредну граматiku;
9. за старобугарски језик, словенске језике и словенску етнографију;
10. за средњи и новобугарски језик;
11. за бугарску литературу и за словенску литературу;
12. за општу историју литературе;
13. за грчку филологију;
14. за латинску филологију;
15. за романску филологију;
16. за германску филологију.

Напомена. Сем горе означених предмета, предају се у историјско-филолошком факултету стари и нови језици.

б) *Физичко-математички факултет са катедрама:*

1. за основе више математике;
2. за вишу анализу;
3. за геометрију;
4. за експерименталну физику;
5. за математичку физику и аналитичку механику;
6. за астрономију и геодезију;
7. за практичну геометрију и топографију;
8. за неорганску и аналитичку хемију;
9. за органску и теоријску хемију;
10. за пољопривредну и индустријску хемију (технологију);
11. за индустријску физику;
12. за механичку технологију;
13. за зоологију и ембриологију;
14. за упоредну анатомију и хистологију;
15. за ботанику;
16. за минерологију и петрографију;
17. за геологију и палеонтологију.

в) *Правни факултет са катедрама:*

1. за римско право;
2. за историју бугарског и словенског права;
3. за државно и административно право;
4. за политичку економију;
5. за кривично право и кривични поступак;
6. за јавно и приватно међународно право;
7. за филозофију и енциклопедију права;
8. за грађанско право;
9. за трговачко право и грађански поступак;
10. за финансију;
11. за статистику.

Чл. 8. Нови факултети и катедре отварају се нарочитим законом, имајући и у будуће у виду жељу завешталаца да се у њима предају и науке са применом на индустрију.

Напомена. Предмети за које нису предвиђене катедре (као нумизматика, антропологија, метеорологија, физичка и индустријска географија, каноноско право, војно-кривично право, судска медицина и др.) предају се по решењу дотичних факултета и по одобрењу академског савета и Министарства.

Чл. 9. Факултетима управљају факултетски савети са деканима на челу.

II Особље

Чл. 10. Наставничко особље у универзитету чине: професори (редовни и ванредни), доценти (стални и приватни) и лектори.

Чл. 11. Свака катедра има редовног професора, који је и њен титулар.

Напомена 1. Ако нема лица, које би одговарало погодбама редовног професора, катедру ће попуњити ванредни професор или доцент.

Напомена 2. Језике, који се изучавају само као помоћни предмети, предају лектори.

Чл. 12. Свака катедра сем титуларног редовног професора може да има ванредног или сталног доцента.

Број приватних доцената неограничен је.

За сваки језик има по један лектор.

Чл. 13. Сваки факултет има научно-помоћне институте (семинаре, кабинете, збирке, лабораторије, опсерваторије, ботаничку башту, метеоролошке станице и др.) са по једним старешином на челу.

Чл. 14. Наставницима који имају много вежбања одређују се асистенти.

Чл. 15. За универзитетске збирке постављају се чувари и лаборанти; за одржавање физичко-хемијских кабинета има механичар, за ботаничку башту — баштован, а за зоолошку збирку препаратор.

Чл. 16. Универзитетском библиотеком управља библиотекар.

Библиотекару помажу чувари и потребан број служитеља.

Чл. 17. Општу административну службу врши секретар, који има помоћнике и друге службенике.

Чл. 18. Рачуне универзитетске води квестор.

Чл. 19. Све чланове универзитетског особља, сем писара и служитеља, поставља Министар Народне Просвете, и сви су они државни чиновници, сем приватних доцената и лектора.

Чл. 20. Професоре и сталне доценте бира академски савет на предлог дотичних факултета, и постављају се, по одобрењу Ефората, кнежевим указом на предлог Министра Просвете, који је председник Ефората.

Друго академско особље бира се на исти начин, но само поставља се претписом Министра Просвете, председника Ефората.

Чл. 2. Професор редован или ванредан може да буде наставник са страног универзитета или уопште стран поданик, ако се одликовао на научном пољу.

Такав наставник поставља се по уговору.

Чл. 22. За сталног доцента може да се предложи лице, које има средње и више образовање, ако оригиналним штампаним радом докаже специјалну спрему за дотичну катедру.

Чл. 23. Приватни доценти треба да имају исто образовање као и кан-
 дидати за сталне доценте и да израде тему на задано питање, ако факултет
 нађе за потребно.

Чл. 24. Лектор може да буде лице са средњим и вишим образовањем
 и са специјалном спремом из језика које хоће да предаје.

Чл. 25. Асистенте бира титулар катедре између лица са потпуним сред-
 њим и вишим образовањем специјално за дотичан предмет.

Чл. 26. Од чувара збирака тражи се потпуно средње и више образо-
 вање из предмета.

Њих бирају дотичне старешине.

Чл. 27. Библиотекар треба да буде са средњим и вишим образовањем
 и са специјалном припремом за библиотекарски рад. Овај се поставља на
 предлог академског савета.

Чл. 28. За чуваре библиотечке постављају се они, који по своме обра-
 зовању и својој спреми могу да воде све каталоге, инвентаре библиотечке
 и да чувају библиотечку имаовину.

Чл. 29. За секретара универзитетског поставља се на предлог академ-
 ског савета лице са вишим образовањем и које је способно да води уну-
 трашњу и страну преписку универзитетску.

Чл. 30. За квестора универзитетског предлаже академски савет лице
 са вишим образовањем, доказаним поштењем и које је најмање две године
 радило у државном рачуноводству.

Квестор полаже кауције 5.000 лева.

Чл. 31. Механичара, баштована, препаратора и лаборанте бирају ста-
 решине дотичних кабинета.

Чл. 32. Плате универзитетског особља ове су:

а.) годишње: редовни професор има 7.200 лева, ванредан 6.000 лева;
 сталан доцент и библиотекар 4.800 лева; секретар 4.200 лева; квестор 3.600
 лева; лектор, асистент, чувар у институту и механичар као и учитељ средњих
 школа (чл. 35); баштован 3.000 лева; чувар библиотеке 2.700 лева; препа-
 ратор у помоћник секретарев 2.400 лева; архивар 2.100 лева; лаборант 1.800
 лева; писар прве класе и литограф 1200—1500 лева; писар друге класе
 900—1.140 лева; слуга прве класе 900—1.140 лева; слуга друге класе
 600—840 лева.

Ректор има додатак од 1.800 лева, а декани и старешине по 600 лева.

б.) Од лекције: доцент, који има другу државну или општинску службу,
 15 лева, а који нема друге службе, 25 лева од лекције; лектор који има
 другу државну или општинску службу, по 10 лева од часа.

Напомена. Редовним професорима плата се повећава сваке пете го-
 дине са 10%.

Чл. 33. За научне екскурзије по земљи или ван ње наставници, аси-
 стенти и студенти добијају помоћ из буџета универзитетског.

Чл. 34. Повишице осталом наставничком особљу дају се према научном
 уложеном труду најмање после петогодишњег успешног рада.

Чл. 35. Лектори, асистенти и чувари и механичари, односно службе,
 плате и повишице једнаки су са учитељима средњих школа. Служба прове-
 дена у овом звању рачуна им се као учитељска служба у средњој школи.

Чл. 36. Стални наставници, који су прешли у другу државну службу,
 могу да се врате у пређашњу службу са истим правима, која су пређе имали.

Чл. 37. Универзитетско наставничко особље разрешава се на исти начин
 на који се и поставља.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

www.unp.edu.rs

Чл. 38. Ни један наставник не може да буде дисциплинарно кажњен без саслушања академског савета.

Чл. 39. Наставник, који је навршио 32 године службе може да буде разрешен *ex officio* од Министра Народне Просвете.

III Управа

Чл. 40. Академски савет чине ова лица: ректор, проректор (ректор из прошле школске године), сви декани, продекани (декани из прошле године) и по два редовна професора из сваког факултета.

Напомена 1. Онај факултет из кога није ни ректор ни проректор, бира за савет три члана, место два.

Напомена 2. Ако у једном факултету нема довољног броја редовних професора за академски савет, бирају се наставници који заступају титуларне.

Чл. 41. Председник је академског савета ректор, а његов заменик проректор.

Чл. 42. Ректор се бира за сваку годину у почетку месеца јуна по реду од сваког факултета између редовних професора свију факултета. Ректора бирају редовни и ванредни професори и стални доценти, а потврђује га Министар Народне Просвете.

Чл. 43. Одмах после избора ректора, академско особље сваког факултета бира декана између редовних професора и чланове за академски савет.

Напомена. Докле у једном факултету не буду три редовна професора, декан може да се бира и између ванредних професора.

Чл. 44. Факултетски савет састављају сви наставници факултета.

Председник је факултетског савета декан, а његов заменик — продекан.

Чл. 45. На седници факултетских савета, кад се одлучује за избор или увећавање броја наставника, гласају само титулари.

Чл. 46. Сваке године спрема се извештај о целом раду у универзитету, према његовој уредби. Тај се извештај штампа и подноси Министарству и Ефоријату.

VI Настава и испити

Чл. 47. Настава у универзитету траје осам семестара.

Чл. 48. Испити су у универзитету двојаки: универзитетски и академски — за добијање научног степена — „доктор“.

Појединости тих испита одређују се нарочитим правилима.

Чл. 49. При упису студенти и слушаоци за сваки семестар плаћају по 20 лева. За практичне радове у физичко-математичком факултету одређује таксе факултетски савет, а одобрава академски савет.

Чл. 50. Државни благодјејанци ослобођавају се свију такса, а сиромашни студенти по решењу факултетских савета.

Слушаоци се не ослобођавају ни од каквих такса.

V Студенти

Чл. 51. Студенти су у универзитету редовни студенти и слушаоци. Редовни су студенти на универзитету лица, која су свршила гимназију с матуrom.

Чл. 52. Младићи, који су свршили на страни средње школе које одговарају нашим државним гимназијама, примају се за редовне студенте, на предлог академског савета и по одобрењу Министра Народне Просвете.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.BS

Студвнти са страних универзитета примају се тако исто на основи гимназијског матурантског сведочанства.

Чл. 53. Лица, која немају горњих услова, но имају петоразредно или потпуно средње специјално образовање и навршила су 17 година, могу се примити у универзитет као слушаоци.

Напомена. У изузетним случајевима решавају факултетски савети.

Чл. 54. Студенти се примају и уписују само у почетку сваког семестра.

Напомена. За ступање у друго време, због ванредних и оправданих узрока, тражи се решење академског савета и одобрење од министарства.

Чл. 55. Који од слушалаца у току две године најдаље после уписа у универзитет положи матуру у којој било гимназији, постаје редован студент с правом на испите за прошле семестре.

Чл. 56. Ако студент, који је уписан у један факултет, жели да пређе у други, може то да учини само у одређеном времену за уписивање (чл. 54). У таквом случају од семестара проведених у првом факултету рачунаће му се само један у новом факултету.

Чл. 57. Редовном студенту са страног универзитета рачунаће се само 4 семестра, ако су били признати и на страни. Таквом студенту признају се и универзитетски испити, које је положио у универзитету из кога долази, ако само ти испити одговарају бугарским универзитетским испитима.

Чл. 58. Студенти, који су се нарочито одликовали успехом и радом, остављају се при универзитету с правом новопостављених учитеља, или се шаљу на страну да се спреме за будуће наставнике.

Чл. 59. Од такса, које студенти плаћају при упису за учење, за школско сведочанство, за студентску књижицу или слушалачки лист, за легитимацију и друге формуларе, образује се општи фонд по нарочитим правилима, која је израдио академски савет.

Чл. 60. За дисциплину и дисциплинарне казне студената академски савет израђује нарочита дисциплинарна правила.

VI Прелазна наређења

Чл. 61. Овај закон ступа у живот 1 октобра 1904 године и замењује закон за Више Училиште од 20. децембра 1894 год.

Чл. 62. Ефорат ступа у права предвиђена овим законом кад се подигне зграда за универзитет према завештању Евлогија Георгијева.

Чл. 63. Универзитетско особље, које овај закон затече, задржава своја досадашња звања, само што хонорарни доценти постају приватни доценти, доценти који предају језике постају лектори, помоћник библиотекарев постаје чувар библиотеке, архивар — регистратор постаје помоћник секретарев, а писари и служитељи преводе се према платама њиховим у класе по овом закону.

Чл. 64. Време које су провели садашњи доценти и ванредни професори у тим звањима урачунаће им се за повишнице, предвиђене овим законом.

Чл. 65. Академски савет на основу овог закона израдиће општа правила за универзитет која ће потврдити Министар Народне Просвете.

Кад је Министар Народне Просвете изнео пред Народно Сабрање пројекат овога закона, он га је спровео с овим писмом, у коме је изнео мотиве за овај закон. То писмо гласи:

„Тек пре 15 година, 1 октобра 1888, беше у тајини отворен у једној соби државне троразредне школе (н. гимн.) при софијској мушкој гимназији — *Виши Педагошки Курс* с 8 наставника и 46 слушаца, од којих тројина беху благоделијанци. Циљ томе курсу беше да припреми наставнике за средње школе. Не прођоше ни три месеца, и министарство, уверено да је врло тешко наћи наставнике за један специјалан Виши Педагошки курс, похита са законом од 18 децембра исте године да преуреди тај Курс у — *Више Училиште* с програмом, из кога се јасно виђаше, да од новог завода, онда само с једним одсеком, историјско-филолошким, треба с временом да се развије пун универзитет. Буџет софијске гимназије због тога курса буде пре свега прекорачен. Једним решењем Министарског Савета од 1888/1889 год. би одређено, да учење у Вишем Училишту траје три године. Те године буде отворен и други одсек: физичко-математички са 4 наставника и 34 ученика. Изради се и специјалан правилник за Више Училиште, којим се даваше ученицима већ право да по положеном испиту добијају академски назив „лиценцијат“.

На крају школ. године 1890/91, из новог завода за вишу науку изађоше први абсолвенти, које држава одмах изједначи у правима с оним ђацима који су свршили универзитет на страни, а то беше особено и прво признање да је Више Училиште равноправно са свима њему сличним европским вишим школама. Најзад у почетку 1892/93 школ. год. би отворен и правни одсек, с којим за мање од 5 година негдашњи Педагошки Курс разви се до размера једнога непуног универзитета. При таквом брзом по здравом и правилном развијању младог института, основаног врло скромним средствима, по с дубоком вером у његову будућност, — јављаше се природно и потреба за један нов закон да се прошири његова организација према његовим високим циљевима. То би у 1894 г., када три одсека Вишег Училишта беху претворена у факултете, са засебним правима, наставници — у професоре и доценте, а слушаоци у студенте.

Две године за тим одредеше се нарочитим детаљним правилником и аутономна права заводава, а курс учења беше повишен од 3 на 4 године, те Више Училиште све се више приближаваше своје идеалу од самога постанка — идеалу једног универзитета. Данас је тај идеал остварен. Више Училиште је признато од неколико година на овамо и у иностранству за виши завод за учење, — захваљујући нарочито научним радовима својих професора, солидној му организацији, залагању самих студената, — и сад је потребно само једно прекрштавање, па да живи с именом сличних му завода; Више Училиште очекује само формално признање с овим законом, да се може назвати „Универзитет“. А да је у току 15 година завод овај заиста радио ревносно да заслужи ову службену титулу, не треба ништа друго, већ да се пореди почетак Вишег Педагошког Курса, — отвореног без икаквих учила и без библиотеке, само с 8 наставника и 43 слушаоца у једној скромној соби — с цифрама које износи садашње Више Училиште са својих 40 професора, доцента и лектора, од којих су неки са својих научних радова познати и на страни, са своја 702 студента и студенткиње, са својим многобројним и већ недовољним аудиторијама, с пространим лабораторијама и институтима, са својом библиотеком, баштом, онсерваторијом ит.д.

Правда захтева да се призна, да су како министарство, као оснивач овога завода, тако и наставници овога младог завода, који је дао Бугарској до данас не мање од 846 свршених ђака, уложили сва старања, принели сваку жртву: најпре да га оснаже и за тим да га подигну до значаја јед-

кога универзитета. Потпуно је правична ова жеља како министарства народне просвете, тако и наставничкога особља, које је на својим плећима изнело у прво време ово ризично подuzeће, — да се Вишем Училишту даде једно име, које с правом треба да носи подједнако нпр. с Черновицким универзитетом, који такође није пун, јер нема медицинског факултета, а има не више од 676 студената, или подједнако с Ростовским у Германији, који у сва 4 факултета има уписана само 544 слушаоца.

С тога нема сумње да ће се дати један нов моралан импулс иницијаторима и извршиоцима, да се залoже још срдачније за уређење јединог нашег завода за вишу науку, а и да се испуни и воља нашега великог родољуба Евлогије Георгијева, који је завештао бугарској држави 6 милиуна за један универзитет, под именом Браће Евлогија и Христа Георгијевих из Карлова. Садашњи закон има циљ не само да одреди нову фазу у развиту Вишег Училишта, јер предвиђа неке норме везане с високим циљевима заводовим, но и да предвиди тачно према завештању Евлогија Георгијева, какви ће бити односи државе, респективно министарства, према Ефорату предвиђеном у завештању великог добротвора. Имајући у виду, да се Више Училиште преобраћа у пројектовани од Евлогија Георгијева универзитет, у коме ће се предавати и науке с применом на индустрију, држава, која га је основала и издржавала кроз 15 година са релативно великим жртвама, природно хоће да чува и за унапред извесна права, предвиђена у закону. Ипак та права могу да буду само од користи заводу, у толико више, што је председник Ефорату сам — Министар Народне Просвете. Ефорат ће ступити у дужности одређене му завештањем Евлогија Георгијева и специјалним за њега законом, тек од дана, кад се подигне универзитетска зграда и кад се уступи универзитетској власти. До тога времена, које се жели да скорије дође, бугарским универзитетом „Браће Христа и Евлогије Георгијевих“ управљаће министарство народне просвете. На Народном Собрању остаје сада да примањем овога закона — 15 година после отварања Вишега Педагошког Курса и једва 25 година од нашег политичког ослобођења — обележи једну нову епоху у развиту нашега културног живота. Природно је, да та нова ера захтева нове материјалне жртве, те да могадне бугарски једини национални универзитет у сваком погледу да се изједначи са сличним њему универзитетима у туђини, но те жртве неће за дуго сносити држава. Јер није далеко време, када ће се, према завештању великодушног дароваоца Евлогија Георгијева, бугарски универзитет моћи да се издржава од интереса на своје капитале.

Софија, 5 децембра 1903 г.

Министар народне просвете,
Др. Ив. Д. Шинманов.

Закон о Ефорату Бугарског Универзитета „Браће Евлогија и Христа Георгијевих из Карлова“

(Потврђен 12. јануара, 1904.)

Чл. 1. Предвиђени у тач. 13. у завештању бугарског родољуба и добротвора Евлогија Георгијева, Ефорат Универзитета „Браће Евлогија и Христа Георгијевих из Карлова“ дејствује по овоме закону.

Чл. 2. Седиште ја Ефората у Софији.

Чл. 3. Ефорат састављају ови чланови: Министар народне просвете у Бугарској — члан по праву —, двојица чланова које избере Народно Собрание у Бугарској, и двојица чланова, бугарских поданика, које изберу универзални наследник и седморица извршилаца завештања Евлогија Георгијева, одређених у тач. 15. истога завештања.

Напомена 1. Чим Ефорат ступи у своја права и прими управу над универзитетом, према специјалном закону за њега, професори и стални доценти бирају између редовних професора два члана, који с осталима састављају Ефорат дефинитивно.

Напомена 2. Право бугарског дипломатског агента у Букурешту, предвиђено је у тач. 15. завештања Евлогија Георгијева, престаје, чим се сврши и уступи зграда за универзитет.

Чл. 4. Министар народне просвете по праву је председник Ефорату.

Чл. 5. Изабраним члановима Ефората траје мандат пет година.

При новом избору они могу бити поново изабрани.

Чл. 6. Ако пре истека петогодишњег рока буде ма на какав начин упражњено место кога изабраног члана, министар народне просвете наређује да се на упражњено место избере други члан и то од стране оног истог изборног тела које је било изабрало и пређашњег члана.

Чл. 7. Ефорат састаје се редовно једанпут у месецу и ванредно, чим се јави потреба, или буду захтевала два члана.

Чл. 8. Састанци Ефората пуноважни су, ако су бар две трећине чланова присуствовали, а одлуке његове законите су, ако их је одлучила већина присутних чланова.

Чл. 9. За вођење својих послова и рачуна Ефорат узима секретара и квестора универзитета, чијим фондовима он управља.

При универзитету се чува и архива Ефората.

Чл. 10. Ради извршења својега задатка, Ефорат прима на управљање : а) завештање Евлогија Георгијева у 6,000.000 лева у злату, заједно с интересом до дана примања;

б) суму у 800.000 лева злата и празан плац, поклон истога Евлогија Георгијева за подизање бугарског универзитета.

Чл. 11. Ефорат је дужан да подигне најпотребније зграде за универзитет најдаље за шест година, откад ступи у живот овај закон.

За те зграде Ефорат ће употребити: а) поменутих 800.000 лева у злату и б) потребну количину интереса на 6,000.000 лева у злату.

Чл. 12. Сума од 6,000.000 лева у злату, заједно с интересом који претекне пошто се подигну зграде за универзитет и с оним сумама које би се после накупиле, образоваће се фонд универзитета, који остаје за у будуће неприкосновен.

Напомена. Ако ови интереси не буду довољни за издржавање универзитета, држава ће уступити потребну помоћ из својега буџета.

Чл. 13. Кад се саграде зграде предвиђене у завештању Евлогија Георгијева, Ефорат ће ступити у сва права према универзитету.

Чл. 14. За издржавање универзитета Ефорат ће се користити: а) дохоцима фондовима, б) државном помоћи и в) поклонима.

Чл. 15. Удбена и научна спрема универзитета (особље, уџбени планови, научни институти итд.) одређују се у специјалном закону универзитета.

WWW.UNILIB.RS Чл. 16. Да би се испунила воља завештаочева и у колико допуштају приходи универзитетски, Ефорат ће шаљати на страну ученике из Карлова и Македоније, да се усавшавају у оној науци, коју буде одредио Ефорат.

Кад доврше једни ученици, на њихно место испраћају се други. При томе гледаће се на сиромашно стање, вредноћу и да избор буде конкурсом.

По свршетку образовања дужни су ови питомци да служе четири године као учитељи у бугарским школама.

Напомена. Појединости за давање стипендије и за дужности питомаца одредиће се нарочитим правилником.

Чл. 17. Од сувишних прихода универзитетских (чл. 14.) Ефорат ће се старати да увећава неприкосновени фонд завода (чл. 12.).

Чл. 18. Приходи од уписница, као и приходи од фонда универзитетског чувају се у Бугарској Народној Банци. Од тих новаца квестор нема права да држи у благајници више од 500 лева.

Чекове, на које се узима новац из банке, потписују председник Ефорада и квестор универзитета, поред печата Ефоратова.

Чл. 19. Свака три месеца квестор подноси извештај о стању фонда. Тај извештај штампа се у „Државном Веснику“.

Чл. 20. Народно Собрање има права да контролише употребљавање прихода фондовског. То чини и Главна Контрола, која проверава уопште издатке из фонда.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ

Зар. М. Пошковић. Сlike из Старе Србије — друга књига — Београд. Штампано у Државној Штампарији 1904 год. Цена 1.50 дин.

Нема сумње да је наша приповедачка књижевност са Стјепаном М. Љубишом и Лазом Лазаревићем не само ушла у фазу реалнога посматрања нашег народног живота, но она је успела још и више: да се у своме начину уздигне високо изнад уметничке приповетке наше романтичне литерарне епохе, коју је онако моћно и са пуно интересовања започео у своје доба Милован *Видаковић*, и коју са толико сјајним и песничким талентом још и данас подржава г. Чеда *Мијатовић*.

Једно од главнијих обележја садашњој приповетци, око кога се прибрао приличан број несумњивих талената, јесте етнографскога значаја. И то је баш оно што савременој приповетци даје нарочиту драж оригиналности, нечега оделитога, што и ако је, по суштини, слично са приповеткама ове врсте у других народа, ипак, по форми и изразу она строго истиче ону разлику, која је чисто национална, тако рећи *индивидуална* према сличним умстворима туђе књижевности.

А то је јасан знак, да су оци ове најновије приповедачке књижевности, Љубиша и Лазаревић, положили здрав темељ будућој згради српске белетристике, и да је семе, њиховом руком посејано, уродило добрим плодом, приличним бројем следбеника, који са успехом продужују тамо, где су они престали.

Напомињући, ово ми не смећемо с ума то, да, поред свега овог врло јаснога напретка у приповетци, наша Лепа Књижевност још ни издалека није близу оној висини којој тежи стићи. Али једно је несумњиво: да је темељ добро положен и здрав, да се зграда успешно и ваљано дозиђује, те према томе, можемо већ унапред предвиђати каква ће нам зграда бити кад дође под кров и када над њоме заблеста кубе круписано успехом. —

Осим две или три приповетке ширих размера, о којима морамо водити рачуна, наши приповедачи нису у стању још били да нам даду приповетку из народнога живота ширу и пространцију, која би прешла границе, да кажемо, монографскога значења. А да и не говоримо о томе, да још не добисмо ни

једнога приповедача, који би био кадар да нам даде један роман, добар и савршен, у коме би се, као у огледалу, исцрпно представило *наш* живот, *наше* друштвене прилике и *наши* погледи на себе и око себе.

Но, ми мало час споменусмо, да је зграда тек из темеља изишла; а роман, то је оно *кубе* које ћемо поставити тек пошто зграда под кров дође.

Присветке г. Зарије Р. Поповића оценићемо лакше и правилније, ако ма и летимичним погледом поделимо на групе наше приповедача најновијега времена.

За последње двадесет и три године, управо од када је приповетка ударила овим правцем, истакли се у нас, као најизразитији представници њих осам приповедача. Сем једнога од њих, који је већ међу покојнима, сви они још и данас воде прву реч у нашој књижевности. А то су: Павле Марковић — *Адамов*, Сима *Матавуљ*, Јанко *Веселиновић*, Стеван *Сремац*, Милан *Будисављевић*, Бора *Станковић* и најновији међу њима, *Зарија Р. Поповић*.

Ма да је приповетци из реалнога народнога живота једно исто врело, ипак сваки крај у своме обласном значају има у себи нечега што га према другој крају индивидуализише. Начин исказивања, душевни развитак, културне прилике, слабија или јака мешавина са спољним светом, све то одлучно утиче на разлике, које се код једног истога народа са истим етнографским особинама ипак истичу.

Ово таласање, које ми у језику народа, у његовој одећи, резбаријама и шарама опажамо, видимо тако исто и у уметничкој књижевности из народнога живота. Као што ћете често по шарама на чарамама и недрима или по начину како опуте на опанцима преплеће, познати из кога је краја који сељак, тако ћете и по групама наших приповедача уочити оно етнографско таласање, које и чини те умотвори поменутих приповедача дају укупну слику правог и истинског живота народног. — Покушајте само да их на групе поделите; на једној страни стајали би Јанко, Ика Вукићевић и П. М. Адамов; на другој: Сима Матавуљ и М. Будисављевић; на трећој: Ст. Сремац, Бора Станковић и Зар. Р. Поповић.

Свака од ових трију група показује нам по једну обласну целину; свака од њих, када би се као оделита јединица посматрала, дала би нам пластичну представу једнога етнографскога краја, донекле оделите културе, али никако потпуну слику целокупнога народнога живота. Ко би желео да има потпуну представу опште целине, ваљало би му пратити књижевност свих трију група, јер и ако оне све описују један те исти народ, ипак тај народ, по територијама и разноликој култури, има много одлика које чине разлику.

Онај сељак, кога нам приказују Јанко и Адамов, ипак се разликује јако од приморскога, кога нам приказаше Матавуљ и Будисављевић, као што се личности Сремчевих приповедача из ослобођених крајева Старе Србије и Заријиних разликују јасно и од Јанковога Мачванина, Адамовљевога Сремца и Будисављевићевог Личанина. Унутарње, они су једно и исто, али разнолика

WWW.UNIBS.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

спољашња култура, њих је једне према другима индивидуалисала тако, да их без по муке једне од других можемо разликовати.

Колика је разлика у типовима, карактерима и у индивидуалности обласној, најбоље се то може једним и ако посредним али зато не мање стварним примером показати. Обратите пажњу само на умотворне слике Матавуља, оне из приморског и ове из Београдског живота. — Уметник — приповедач коме у великој мери недостаје маште и стваралачке моћи, али чије је уметничко посматрање реалног живота и обрада тако тачна, да га међу свима приповедачима истиче као доброг и солидног мајстора у приказивању реалног живота, рођен на приморју а са талентом посматрача стварних прилика он се уживио и сродно са животом онога народа.

Но, овај тако јасан и одличан приказивач приморског живота, покушао је, у последњим годинама, да нам износи слике из живота Срба у Краљевини, а нарочито из београдског живота. Упоредите само оне приповетке с Приморја и ове, па ћете видети необичну разлику. Ни једна од ових сличица, поред свега упињања пишчевог да прозре у суштину београдских обличја нема *ни издалека* оне уметничке вредности и јасноће, које се налазе у ранијим његовим делима. И то се да разумети. Уметник — приповедач није у стању да се духом уживи у овај нови живот за њега; његова *традиција*, која и сачињава уметничку душу, није овде већ на приморју. Тамо је он у стању да зарони у дубину људске душе и прилика, а овде је тако површан; оно што приказује то је само површан поглед ока, спољашња вињета, која нас, ма да објашњава име цићу и откуда је, ипак зато не уверава и о укусу и вредности пића у суду. У овим причама писац нам у истини личи на чичерона који познаје сваку улицу и нумеру куће, али шта се у кућама дешава, како се тамо живи и осећа, он то ни из далека не зна.

Па откуда то, да овако одличан приповедач приморских прилика малксава и губи своју вештину на овоме месту? Одговор је јасан. Да је живот Срба из Краљевине истоветан са оним на Приморју, Матавуљ би и овде био онако исто јасан и прецизан као и тамо, нити би му његова београдска *обличја* била онако мртва и хладна, без боје и топлине, без даха и анемичне, као што су нпр. она Циганска пратња или описивање оне авлије, мислим у Скадарлији са богословом Пелагићевцем, или чак и *лажна*, као што је његова комедија из београдског живота: *На слави*.

Ову опаску наведосмо тек примера ради, да покажемо у чему се група наших приповедача једна од других разликује, те да се тако утврди и она обласна - етнографска разноликост у приповеткама из живота једног и истог народа.

И ето, то таласање или, боље рећи, то помесно одступање шара, ма да им је пртеж у основи један исти, даје нашој новијој приповедачкој књижевности животну силу, разнолику драж која показује, да у ње не влада шаблон но дубоко схватање и познавање народног живота.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Ово већ не би могли тврдити и за приповетку из доба романтике, која је ударио темељ Милован *Видаковић* својим „историјским“ романима, а коју су доцније развијали у сличном правцу разни приповедачки таленти међу којима се одликовао и д-р Владан *Ђорђевић* са „Кочином крајином“, „Пушчана зрна“, „Вељко“ итд. Уметничка приповетка и роман тога доба, далеко од проучавања психичког живота народног, служила је сасвим другим циљевима. Она је била тенденциозна било у политичко-патриотском или васпитном значају, или најзад излив бујне и субјективне лирике песника који је стварао.

А *тенденција* у приповетци као и у песми само је сметња уметничкој истини, те и умотвори тога правца престају живети, чим тенденција свој значај изгуби.

Као што смо видели, дакле, свака од оних трију група приповедача саставља по једну обласну целину. Група, коју представљају: Ст. Сремац, Бор. Станковић и Зарија Р. Поповић, одликује се међу осталима и тиме, што нам је дала потпуно и психолошки верно осликану личност источњачко-патријархалне културе не само у њезином приватном но и у јавном социјалном животу њезиних традиција и политичких тежњи. Без овога последњег ми не би могли да у потпуности познамо личност из тих крајева онако исто, као што не би били у стању да разумемо нпр. *Бедне људе* од М. Будисављевића, да је нешто њихов писац, место оне материјалне невоље, која их убија и са којом се они силом своје моралне снаге очајно боре, ставио друге које тегобе мање истакнуте животом.

Приповетке г. Зарије Р. Поповића, од којих имамо сабраних већ три књиге: *Пред Косовом*, *Слике из Старе Србије*, прва књига, и *Слике из Старе Србије*, друга књига, нарочито се одликују овом цртицом, која не само да нам приказује личност у ужем смислу, но и у ширем значају њезиног душевног живота. Сремчеве и Станковићеве личности из ових крајева постају нам потпуне и уметнички заоблене тек онда, кад их допуните са личностима Зарије Поповића; иначе, оне би остале крње, недовршене, непотпуне. —

Из ових трију до сада изданих збирки ми видимо пред собом један приповедачки таленат, који се нагло али ипак постепено развија и који ће, без сумње, скоро, са ових кратких, маркантних и верних слика прећи на приповетку ширег обима и потпунију.

Јавно се први пут са својом књигом: *Пред Косовом*, која, по својој уметничкој форми, стоји између приповетке и мемоара; а брзо за тим, са осталим двема књигама, од којих ова последња тако одлучно одскаче од првих двеју да нам показује један несумњив уметнички напредак.

Књигом *Пред Косовом*, добијамо једну франтанту и необично јасну слику не једнога или неколицине лица но читавога насеља. У минијатури цео народ са својим очајањем, патњом и надом, материјалним пропадањем и моралном отпорном снагом, ставља нам се пред очи. „Пред Косовом“ могло би се сматрати као уметничке силуете укупних прилика и личности из Старе Србије.

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

Све ове кратке сличице, њих двадесет и једна на броју, показују нам расположење, уверење и ситуацију једнога општег стања које је претходило крвавој војни од 1876 год. до њезинога свршетка.

О овој књизи ми смо већ једном исказали свој суд и поздравили писца њена врло симпатично.

Ради потпуности напоменућемо овде само толико, да је писац баш на овој књизи показао не само живахно сликање лица и прилика, но и једно тачно посматрачко око, које на потпуно уметнички начин, а у врло кратким потезима, даје слику потпуно истинску и јасну.

Књига *Пред Косовом* нису још приповетке потпуне, оне су још као нека врста контура јасних, свежих и тако изразитих, да нас потпуно задовољавају. Примера ради напоменућемо оне две сличице: *Суљча буљукбаша* (XV) и *Дочек српске војске* XVI сл. Са каквом краткоћом па ипак тако потпуно и јасно приказује писац оно душевно стање једнога васцелога насеља, које се таласа између страха и наде и најзад, које се разлева у свето одушевљење за које не знате је ли то плач и јецање за оним што се пуних пет векова страдало или радост пред тако дуго сањаном слободом, која данас, ведрa и оесунчана, засењује очи дојучерашњим робовима блеском што онако одблескује са челичних бајонета српске војске.

„Јануара 23. око подне већ се српска војска приближује Гњилану.

Изиђосмо у сретање. Напред иде Суљча са заштијама, затим прота са свештеницима, Хаџи-Стојко, Турци, који су остали да се предаду, и други Срби.

Опазих да је Суљча својим пиштољима окренуо главе на ниже — на мир. Ну поносан са свога гласа и јунаштва, који целога свога века није знао за мир, на моје питање не рече ми, да је пиштоље спремио тако зато што хоће мир, већ ми одговори: „И мој је цар оборио главу, па и ја носим пиштоље оборене“...

Већ се приближисмо...

Ах, велик је то дан!... величанствен је тренутак!... благословен је... јер га тек векови доносе!...

Ковица је српска пред нама... лагано иде... а ми јој се журимо на сусрет.

У један мах хаџи-Стајко ме ухвати за руку и стеже, па у необичној радости, која кроз сузе говори, чисто не верујући својим очима, не знајући је ли ово јава или сан, који се од Косова снива, упита ме:

Је ли ово истина?

Истина је, хаџија. Ово је српска војска!... Ми смо слободни!...

Старац се сав наслони на мене, да у мал' не падох, те викнух за снег... расхладисмо чело хаџијино, а он отвори очи и прошапута речи Симеуна Богопримца: „Сад ми, Господе, прими душу — радо ћу умрети, јер моје очи видеше спасење!“

Гњиланци притрчаше коњаницима, на их грле... љубе... љубе у лице, рамена, руке, колена, ноге... коња — како ко стигне — љубе и плачу.

И војници бришу сузе...

Тишина...

Да, необична радост не може да се искаже обичним усклицима. Највећа је и најсвечанија — тишина!“ —

Ето вам тона и начина како писац исказује моменат једне најзвешеније екстазе, кад заробљени народ после толикога искушења, мука и страдања угледа пред собом слободу, ведру и свежу, слободу тако дуго севану. Као што видите описи кратки, без много речи, просто исказани, али тако дирљиво и јасно, да би свака реч више била излишна.

Она сетна и блага елегича, која кроза све сличице у књизи „Пред Косовом“ веје, разлива се и кроз последње приповетке пишчеве, а нарочито кроза слику *Баба Гаја*. То је, у осталом, општи тон свију његових слика, почињући са сировом још несрећеном и уметнички не обрађеном причом *Духовник*, која се налази у првој књизи: „Слике из Старе Србије“. И тај тон није субјективнога значаја, одлика пишчевога духа, но оних прилика, онога приватног и јавнога живота, у коме се већ толико векова један народ васпита. Народ, без своје политичке иницијативе, потчињен, бесправан, једва толико слободан да сме дисати божји ваздух и хранити се остатцима онога блага што га крваво зарађује, а које му насиље милостиво оставља тек да не скапа од глади! Тај народ сања о некадашњој прошлости, чезне за неком надом у будућности и далеко прогнат од лица слободе, човечанских и политичких права — у кога би се још уздао? — Његова је физичка снага ништавна, а власти земаљске не дају му никакву заштиту; он нема ништа више осем своје цркве којој се приљубљује, која га крепи и теши. Та црква обећава небесно царство, ако у вери истраје, она му потхрањује још и наду и на земаљску награду ако не баш поуздано њему, а оно, *можда* и њему, али зацело његовом подмлатку: сину или унуку.

Тек доћи ће: јер ће његова преданост вери у којој живи, подноси и умире, најзад искупити грехове необузданих дедова чији чауши онако обесно нагоњаху хатове своје у храм Господњи и канџијама шибаху свештенике „да им кажу на коме је царство!“

Прочитајте ову књигу: „Пред Косовом“ и ви ћете се уверити да пред собом имате једнога писца који је у стању да просто и са неколико потеза ослика једно психолошко стање васцелога народа, један снажан душевни потрес ишчекивања, а за њим радост за давно жељеном слободом и онај тежак бол који се осећа кад се после раздраганости и заноса одједаред нађемо опет остављени сами себи, без наде, без утехе, у оним истим оковима који нас толико векова стезаху!

Општи утисак који нам дају приповетке Зарије Поповића то је сетна потиштенога човека који се нада. Уверење да испашта грехове предака, и нада на правду Божју, која ће се најзад смиловати над невиним потомцима,

држе га у снази, уливају му вољу на живот. Да овог двога није, тај би народ већ одавна завио турбан или би изумро под ударцима немилосрдних векова.

Тај општи утисак осећате ви и у овој најновијој књизи: *Слике из Старе Србије*, ма да у њојзи ни једна од трију слика, колико их тамо има, нема никакве везе са политичким стањем јавнога живота.

У овој књизи три су сличице: *Здравко Протођеров*, *Митар Грк* и *Баба Гаја*. Свака од њих приказује нам верно и јасно личности из поштитених крајева српске земље, које нам излазе у представи као савршени изрази једног особеног васпитања патријархалнога домаћег и азијатско-деспотског јавног живота.

Као такве све три слике су пуне интереса, али је за нас најзанимљивија трећа слика: *Баба Гаја*. Занимљива је она не само по својој обради и прецизности, — јер су и прве две слике такве — но по предмету који нам приказује.

Наша Лепа Књижевност у својим умотворима врло је сиромашна у погледу осликавања женских типова и карактера, — нарочито жене као средишта око кога се приповетка развија и из кога потиче. Значај жене у приватном и, у колико је то могуће њој, у јавноме животу нашем, епизодичан је, споредан, те тако је и тешко приказати је у њезиној потпуности. — Отуда ми још немамо у нашој књижевности потпуно — чак ни површно — приказан тип једне Српкиње као што га имају друге литературе. Значи да наши књижевници још нису у стању да умотре оне етнографске и културне одлике које су временима утицале на развитак душевних особина једне Српкиње. Међутим, жена српкиња или српска жена могла би, по својим одликама, које су је кроз четири разне културе: патријархалну, византинску, источњачко-деспотску и, у последње време, западњачку васпитали, приказати се као један нарочити тип социјалних и психичких прилика кроз које је цео народ, до данас, прошао.

Ово би се тим пре могло представити, у колико жена, као конзервативнији дух, чува у себи дуже традиционалне одлике кроз које је човек постепено пролазио и психички се формирао.

Жену у *таквоме* смислу, наша вештачка књижевност није успела још да нам прикаже ни пређе, за цветања романтичне приповетке, ни данас, у доба реалистичнога правца. Оно што се до појаве Лазе Лазаревића приказивало или припада песничкоме романтичномом маштању без стварне основе и познавања, или је лоша копија из туђинске књижевности. Видаковићева: *Милеса*, *Драгиња* и т. д. Атанацковићева: *Буњевка*; Јањићева: *Неверна Тијана*, па тако и женскиње осталих приповедача, све су то или произвољно склапане личности без стварне подлоге, или онакажене копије извађене из немачких и других романа туђинске књижевности.

Међутим, ми се не можемо правдати тиме, да за овај посао у ранијој књижевности нисмо имали подлоге. Имали смо је, те какве! У народним

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

умотворима, нарочито женским и епским песмама и обичајима, имамо ми примера, — макар и рапсодичних, али тако реално и пластички обрађених да они и данас стоје као готов материјал, који се очито нуди приповедачима да га у вештачку књижевност унесу. Женске и епске народне песме осликале су нам Српкињу до најтајнијих покрета њезине душе, почињући од њезинога раног детињства па до старачких јој дана. У њезиним односима и положају који заузима у породици и јавноме животу, сprovedено је женскиње тако верно и јасно, да сад очекује само правога уметника, који би све ове разбацане по разним умотворима линије збрао у једну целину.

Ми ћемо покушати да примера ради наведемо само неколико песама у томе правцу. Пођите за народном песмом где вам се приказује тип *девојке*, на пр. за оном: „У Милице дуге трепавице“ па идите оној где се она као *сестра* истиче, а затим где је видите у њезиним односима као *жену* нпр. у песми: „Зидање Скадра на Бојани“ у вези са оном: „Расла ми је расла, титра и неранца“, па затим, у песми: „Урош и Мрњавчевић“ где се жена истиче као *мајка* са својим материнским ауторитетом којим утиче на јавне послове целе државе и завршите са песмом: Смрт Мајке Југовића.

Кад све ове рапсодичне моменте спојите у једну целину, не добијате ли једну верну слику Српкиње, која поред све своје пасивности и силно потчињенога положаја, утиче на јаван живот и развитак његов често тако моћно, да се главни покретачи и чињенице губе пред њезином изразитом појавом!

То је реалан тип жене Српкиње, који је народ опевао, а ми знамо, да ни једна народна умотворина није постала случајно из маште песникове но из стварнога живота. — Па ипак, зато ни један српски приповедач није обратио пажњу на ово, ни један српски приповедач није нам до данас приказао тип једне Српкиње. —

Једини међу најновијим приповедачима српским, који је покушао да нам даде што је могуће реалнију слику српске жене, био је Јанко Веселиновић са својом великом приповетком: *Сељанка*. Зарија Поповић у својој минијатурној слици: *Баба Гаја* изнео нам је један веран тип жене Српкиње из оних крајева, где је примитивни живот силом азијатскога деспотства скучен и сатеран у најуже границе оне примитивне културе која се прибила око неугога свећеника и једва писменог учитеља, тих јединих представника народне цивилизације.

Баба Гаја је прототип жене тога живота. Онако како ју је осликао г. Зарија она нам се представља у пуној јасноћи и нама се чини толико позната, као да смо у њезиној близини провели цео век.

Није она само домаћица, мати и стара мајка; она је још и жена — грађанка која заузима у друштву један нарочити положај до кога се достиже не само савесним дугим животом, побеђеним патњама и искуством, но и умењем да све ово споји у једну целину и да све то употреби на корист ближој и даљој околини.

УНИВЕРЗИТЕТСКА
ВИБЛИОТЕКА

Тип овакових жена у тим крајевима није редак. Таква жена стоји као нека копча између мушкиња и женскиња; она је, тако рећи, ослобођење оне деспотски потчињене жене и приближење човеку. Као таква међу женама она је средиште, чијем се утицају потчињавају све остале жене, а коју у исти мах високо уважава мушкиње и о њој води с респектом много више рачуна него ли што га онај деспотски васпитани домаћин уопште има према осталим женама испод њезиног нивоа.

Таква жена има силан и благотворни утицај не само у кући свога сина и унучади но и у осталим домовима. Она утиче на све: она је васпитач жена, помагач људима, лекар, сестра и мати, како где устреба. Она болесница, на самртничкој постељи, ублажава патње и заваркује је надом; и болесница, која до мало час није била у стању да ишта окуси, охрабрена њезином утехом, осећа да ће јој пријати јело кад је она својом руком заложиле.

Ову лепу и солидно склопљену сличицу вредно је прочитати. —

Баба Гаји, по својој обради не уступају ни друге две сличнице: *Здравко Протођеров* и *Митар Грк*. Обе слике извађене су из живота и јасне су представе онога живота патријархалнога, скроз примитивнога и потчињенога туђинском азијатском господарству.

Да из ових сличица правимо изводе, примера ради, нећемо, јер би их, одвајајући их од целине, иштетили. Читаоци ове рецензије нека прочитају целе приче, па ће се и сами уверити у ово што до сада рекосмо.

Да сведемо.

Зарија Поповић овим трима сличицама потпуно је оправдао ону нашу похвалу коју смо ми једном приликом у „Бранговом Колу“ исказали, поводом његове књиге „Пред Косовом“.

Овде би могли завршити; али би били непотпуни, када се не би обазрели укупно и на мане приповедачеве. — А г. Зарија није такође без њих.

И те мане, ако их приповедач не уочи за времена, могу у даном моменту постати кобне за даље његово развијање.

Кад ово кажемо ми имамо на уму прву књигу: *Слике из Старе Србије*, у којој се налази приповетка: „Духовник“.

Ова, по својој драматичној суштини лепа слика из живота, као приповетка у њезином уметничкоме значају врло је слабо обрађена, тако слабо, да се ни из далека не може упоредити са сликама из друге књиге. Међутим, по својој садржини и богатству сценарија, она би могла бити једна од најлепших његових прича, које је до данас написао. —

На овој приповетци опажа се јасно приповедачева тежња да у приказивању једног животога типа остане што је могуће вернији материјалној истини, како се она јављала у самој суштини својој. Догађаје, који су се дешавали и сређивали око *Духовникове* особе, он је прибележавао верно, можда хронолошким редом, без обзира на то, хоће ли то ићи у прилог *уметничкој* обради саме приповетке. На тај начин ми смо добили, до душе, један леп материјал за приповетку, али сиров, необрађен, коме недостаје оно, што

је за приповетку као уметничку творевину много потребније од материјалне истине — а то је уметничка обрада саме приче.

Ова претерана савесност, да се не изостави ништа, да се не дода ништа и да се догађаји и факта изложе хронолошким редом онаква каква су, често без јаче уметничке везе са лицем које је носилац и средиште драме, учинила је да приповетка Духовник као уметничка творевина изгуби своју вредност. —

Та тежња за савесношћу према материјалној истини смета уметничкој слободи, не да приповетци да се развије онако како то њезина *уметничка* истина захтева.

На ову своју ману приповедач мора обратити што већу пажњу, како би је у будућим својим радовима избегао; јер докле год он буде жртвовао уметничку материјалној истини, дотле ће му свака таква приповетка остајати само као сирови материјал који очекује нову обраду.

Тежња за очувањем ове материјалне истине огледа се у свима радовима г. Зарије. У књизи „Пред Косовом“ она не смета у колико нам је приповедач хтео дати своје доживљаје у виду мемоарскога излагања; али у чистој приповетци то већ не иде. Но на срећу, та његова савесност за хронолошким и историјски верним излагањем догађаја у најновијој, другој књизи његових приповедака, није била од штетнога утицаја; у овим трима сликама он је успео да оно двоје сложи и да нам даде три потпуне сличице из тамошњег живота.

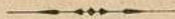
А у томе и лежи оно наше раније тврђење, да је приповедач овом свеском приповедака, одскочио од ранијих својих радова много више.

И још нешто. Г. Зарија не би требало да се и даље задржава само на обрађивању кратких сличица. Ово су портрети, на којима се огледа потпуност и верно познавање живота и особина онога дела српскога живља. Као такве ове три слике успеле су да се изједначе са најбољим умотворима у нашој књижевности *те* врсте; али приповедач *не треба* да остане само на оваквим радовима. Познавајући све нијансе онога живота, он би нам могао дати приповетку ширег обима, у којој би се могло свестрано разрадити читаво једно доба заједно са типовима, лицима, околином и приликама у којима та лица делају.

Но то је наша жеља, која ништа неће сметати приповедачу да, баш и ако је послуша, и даље ради на старосрбијанским „обличијама“ као што су Баба Гаја, Здравко Протођеров и Митар Грк.

Приповетке Зар. Поповића заузеле су већ одлично место у нашој младој књижевности и ми их најтоплије препоручујемо читалачкоме свету.

Драг. Ј. Илиј.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

БЕЛЕШКЕ

БЕЛЕШКЕ ИЗ НАУКЕ И ПРОСВЕТНИ ЗАПИСИ

О државно-политичком образовању у средњим школама — Још пре двадесет и неколико година почели су стручњаци разних европских народа, да се баве питањем о државном и политичком образовању младежи у средњим школама. У дужем низу година претресано је ово питање, писане су расправе, одржаване су стручне скупштине, чињене су представке владама, шиљани су опсежни предлози школским властима — у кратко све се покушало и учинило у европским државама, да се државно-политичка дисциплина уведе као облитатан предмет у средњешколској настави, па ипак — с незнатним изузетком — није постигнут скоро никакав стварни успех, јер се ни данас још у већини европских држава не предаје државно-политичка наука као самосталан, обавезан предмет.

Истина, ученици су кад и кад на часу историје и географије имали прилике, да чују од наставника онако узгред коју реч о најважнијим државним институцијама, о политичким односима отаџбине, о народно-привредном напретку и т. д., али овај овако без сваког система, у даним приликама, више случајно но намерно представљени, с брда с дола напабирчени, скроз и скроз разбацани и несређени материјал, једва да је могао и код ученика ширих погледа неко интересовање да пробуди, па су и овака „предавања“ далеко од тога, да се назову озбиљном наставом.

Немарност и нехатност највиших школских власти главни је узрок, што се ово важно савремено школско питање ни данас још није у многим европским државама дефинитивно решило. Ни општи прогрес, ни политички метежи, ни привредни развитак, ни оне многобројне измене у државном, правном и фамилијарном животу, ни реципрочна утакмица не само у интернационалном културном саобраћају већ и конкуренција сталешких и раденичких васпитних удружења нису могле да пробуде меродавне факторе из ове дугогодишње успаваности.

Данас, кад ствари овако стоје, када апсолвирани гимназиста по свом државно-политичком образовању често далеко заостаје за аутодидактом — радником, данас у оваким приликама приморане су државе, да питање о грађанско-политичкој настави што пре регулишу.

Међу стручњацима, теоретичарима и агитаторима за политичко образовање, настао је последњих дана живахан покрет.

www.unilib.rs Најновије расправе и чланци по овом предмету јасно доказују преку потребу и крајње време за увођење грађанско-државне науке у средње школе.

Интересантан чланак о овој ствари написао је Немац Лудвиг Флајшнер, који је написао и уџбеник државно-политичке науке, намењен средњим школама у Аустрији.¹

Ми доносимо тај чланак због тога, што се поред његове тенденције види, како стоји са државно-политичким образовањем у Швајцарској, Америци, у осталим државама, па и у Аустрији, којој писац с правом пребацује културно назадњаштво и немарност.

Чланак гласи :

„Модерна држава постиже свој циљ на тај начин, што појединца образује, да може бар опште државне задатке да разуме и да може и хоће сагласно са овим образовањем да испуни оно место у државном организму, које му је према његовој способности пало у део“. Овим речима школски саветник Кершенштајнер у Минхену изврсно карактерише сврху, коју има код зрелије младежи да постигне оно образовање, које ствара колико јасан поглед у задатке државе, толико и што виши степен личног интересовања и које увек треба за тим да иде, да појединцу на убедљив начин представи зависност интереса његовог позива од општих интереса његових суграђана и отаџбине.

Да би се овај циљ могао постићи, по сагласном мишљењу чувених педагога и школских политичара, потребно је, да се омладини још на оном месту очи отворе, где се она спрема за доцнији живот, па да има јасан поглед у биће и државе и привредног живота, а исто тако и да позна најважније законске одредбе, које се у практичном животу свакодневно на толике случајеве примењују.

То је тим потребније у данашње време, када фактори, који на законодавство и на државну администрацију утичу, све хетерогенији бивају, и када се потреба политичког и народно-привредног образовања све општије осећа.

И ако ником не пада на памет, да ову опште-искрену чињеницу спори, ипак се не покушава да се коракне реформисање наших средњих школа на тај начин, да се грађанско-научна обука уплете у оквир наставног плана, као што је то случај код неких држава, које су оваким модернисањем наставног плана богато искуство стекле. Тамо се више тако често не догађа, да абсолвенти средњих школа покрај тачног познавања устава и закона у старом Риму и у Атинама, остављају завод не упознавши се са уредбама и законима рођене отаџбине, па тако неспремни нису у стању ни онолико знања да покажу, колико се тражи као јемство за позније успешно учествовање у државним пословима.

Држимо да је овде на месту, да споменемо Француску, где од године 1882 уведена „Instruction civique“ сачињава битни саставни део много омрзнуте моралне наставе. „Instruction civique“ обухвата елементе науке о уставу, о праву, о народној привреди и она знатно доприноси државно-политичком образовању француске омладине.

И у народним школама у Италији предаје се ученицима и ученицама један предмет, који можемо назвати грађанском (политичком) науком. Тај предмет изводи најважнији материјал из државног устројства. Ученицима се објашњавају најважнија места из државне администрације, говори се о судском

¹ Österreichische Bürgerkunde von Ludwig Fleischner. Prag, F. Tempsky, 2. Auflage 1902.

Учењу и о судским инстанцијама, о осталим државним надлештвима, и о задатку и о надлежности свих земаљских власти. Осим тога наставник ређа ученицима све оне грађанске обвезе, које је поједини држављанин дужан, да испуни према отаџбини као државном организму.

Ваља нам поменути и школе у *Северној Америци*, где је у „High schools“ уведен предмет, назван „civics“, који се бави општим описом модерних владавинских облика. Историја уставних питања нарочито је заступљена у америчким уџбеницима.

У *Немачкој* државно-политичка настава нема јасно одређеног циља, њој недостаје организација. У појединим немачким градовима баве се до душе неке категорије школа са овом наставом, али оне полазе са погрешног становишта, да право доба науке за младића тек онда почиње, кад сврши обавезну школу. Овако постигнуте резултати дабогме да су и сувише скромни и да не могу ни у најужем обиму да постигну очекивану сврху. И друштва са етичним тенденцијама труде се, да предавањима у својим курсовима крокче пута политичко-научној настави. Пре неколико година „Немачко друштво за етичну културу“ расписало је награду за уџбеник, који би служио као путевођа и кажипут у државно-политичкој настави. Па ипак ни једно од ових друштава није се могло до данас похвалити колико толико успехом. Њиховој се настави пребацивало, да се сувише ослања на моралну наставу у Француској, да пре свега пази на етички моменат, а не осврће се довољно на реалне потребе државног живота. У том смислу много је агилнија социјално-демократска организација са својим многобројним политичко-васпитним друштвима. Због занемаривања политичко-научне наставе у народним школама сматраху немачке социјалисте и опште народно образовање као крње и непотпуно, па су за то пре неких десетак година након жестоке агитације и борбе основали школу за образовање радника, која је отворена у пролеће 1891 год. и која је бројала у почетку 6000 чланова. Ту се почело са наставом из поменутих политичких наука, али упркос почетном одушевљењу, фреквентација школе опадала је из дана у дан, тако да је за кратко време број слушалаца био врло скроман.

Нећемо овде да испитујемо, зашто је успех ових курсова заостао далеко иза нада и очекивања, које се на њих полагаху, али свакако да је један од кардиналних узрока неуспевања била оскудица у ваљано образованим и темељно-спремним стручним наставницима за грађанско-државну науку. Мирне душе можемо утврдити, да догод се ове дисциплине облигатно не уведу и догод се не подигну на степен испитних предмета за учитеље, све догле неће ова обука жељеног плода донети, јер ће јој увек недостајати *conditio sine qua non* — фундаменат образовања.

Тиме смо констатовали један од најважнијих момената у питању државно-грађанског образовања омладине. За сажалење је, да у многим наставничким круговима нема снага, које су саме собом на чисто, да им је цео материјал из државно-политичке науке у малом прсту, и да могу овај материјал успешно пресадити и пренети на школску омладину. Из тог узрока морамо да одобримо оне, пре неколико година у „Бечком педагошком друштву“ изнесене тезе, које као битни услов за сигуран напредак захтевају, да се у учитељским и у учитељичким школама државно и народно-привредно устројство тако потанко и тако из темеља предаје, да школски питомци буду са предметом сасвим на чисто. Тек кад стручни заводи буду темељно образовали учитељски подмладак, тек онда ће се моћи говорити о живом интересовању за ову науку и за повољан успех у њој.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Да нас не би когод погрешно разумео, изречно овде напомињемо, да средњешколско образовање у државно-политичкој науци не иде тако далеко, да ученика упозна са појединостама из науке о уставу, о праву и о народној привреди; за то ће имати времена и прилике, када се сред озбиљног живота, ваган личним интересовањем или својим грађанским позивом, дубоко преда специјалној студији ових замашних наука. Али не треба изгубити из вида — да опет пређемо на средње школе — колико наших гимназијста или реалиста са матуритетским испитом завршују своје теоретско образовање; за такве младиће је несумњиво потребно, да из школе понесу знање и познавање најважнијих државних институција у отаџбини, јер ће иначе лако да постану плен политичких агитатора и мораће се пред сваким радником постидети, који је у свом васпитном друштву више образовања у политичкој науци стекао него абсолвенат у средњој школи.

А како стоји са овом наставом у *Аустрији*?

Небројена су предавања, темати и резолуције, које се односе на наш предмет. Остављајући на страну наш покушај, да материјал за политичку науку на разумљив начин и облику књиге за школске сврхе систематски средимо (ту мисли своју, напред у примедби наведену књигу) учитељске скупштине, састављене од учитеља народних и средњих школа, већ су се неколико пута за ових последњих десетак година позабавиле дискусијом питања о државно-политичком образовању; састављане су комисије, кројени су наставни планови, писани су уџбеници, удешаване су читанке, па чак је и у сабору говорено о важности грађанско-научне наставе. А што крај свег рада и мара и до данас још није закључено, да се државно-политичка наука у достојном облику и у примерном опсегу као облигатан предмет уведе, то — како нам све већма изгледа — има свога узрока у самој школској управи. Меродавни фактори, на име, мисле да се за познавање грађанско-државних институција довољно побринуло „инструкција“—ма према којима се најважнији моменти из државно-политичког рејона предају уз географију и историју. Наставни план за гимназије утврђује у осмом разреду овај материјал уз географију: „Уводни опис најважнијих чињеница о земљи и о становницима, устав и администрација. Продукција и култура Аустро-Угарске монархије уз додатак статистичког прегледа сирових продукција индустрије и трговине. „Инструкције“ траже на даље, да ученик пре полагања матуритетског испита треба да савлада разумевање отаџбинских односа; наставника пак упућују „инструкције“ да осим горе наведеног, описивањем, представљањем и приповедањем оживи код ученика „костур фактичног садржаја географске наставе“. Наставни план захтева уз историју у 8 разреду: прегледно приказивање најважнијих чињеница из унутрашњег развитка монархије, а „инструкције“ веле: Интересовање и разумевање појава у јавном животу прошириће сопствено до народне и државне свести и развиће код ученика осећај дужности и одговорности. Ученици треба да буду оријентисани у унутрашњем животу народа и држава, у развитку њених уставних и културних прилика. Они треба да стекну јасну и прецизну слику о преображају свих наших политичких и културних односа... Мора се показати успех, да је гимназијста при разговору са школом стекао сигурну подлогу и живахно интересовање, које је потребно да се може озбиљно задубити у резонавање савремених прилика. Исто тако треба у школском оквиру обратити пажњу радничком покрету“.

Ма како лепо ова упутства звучала и ма како се она трудила да — особито закључним ставом — покажу социјално-политичко обележје, то ова у битности ипак не садрже оно, за чим тежи државно-политичко образовање.

Не ради се на име о познавању механизма владавинског система него ученике ваља упознати са духом политичких уредаба и са оним великим идејама, које су подлога држави.

Испоредимо са аустриским одредбама н. пр. само оне одредбе, које вреде за грађанске школе у кантону Аргау.¹ Тамо се односно предмета: Наука о отаџбини и о уставу, овако одређује. За ниже разреде: Организација државног бића: Власти у општини, у срезу, у округу, у кантону и у савезу. Дужности и послови у држави: Војска, школска настава, грађевинска струка, неговање здравља (болнице), полицијска струка, правна струка, шумарска струка, саобраћајна струка“. За више разреде: „Сиротињске власти, старатељске власти, грађанске власти, просвета и црквени послови, апотеке, финансија, пољопривреда, занатлијска струка, пожарници, државни приходи. Права и дужности грађанска: Слобода лична и слобода у делима (лична одговорност), заштита имовине, слобода вероисповести и савести, слобода штампе, војена дужност, слобода становања, слобода гласања и бирања, право друштва и удружења, петицијно право, пореска дужност, покоривање законима, народна права“.

Оно дакле, што се у аустриским школама предаје, не може се узети као довољно и то због тога што се нити опширно предаје, нити се како треба предаје. А ако врховна школска власт у Аустрији и на даље остане при томе, да у наставни план за средње школе не увуче и државно-политичку науку као самосталан предмет, онда ће она по примеру Немачке морати своје „инструкције“ у погледу научног циља и методе у историјској настави да из корена измени.

Не можемо, а да још нешто не поменемо. Каже се, да данашња гимназија за тим тежи, да омладину у свима елементима људског мишљења темељно поучи, да је образује за душевни рад тако, да сваки абитуријент стече способност, да се може према захтевима практичног живота и свог позива детаљно оријентисати на свим пољима науке. По нашем мишљењу слаба овамо и државно-политичка дисциплина, па ма се ученик с њом у школи и не упознао систематски, него онако узгред, учећи друге са овом дисциплином сродне предмете као историју и географију.

То вреди за средње школе. Али и грађанске, стручне и продужне школе имају интереса од тога, да државно-политичка настава буде саставни део школске наставе, па ма се она у тим школама и не предавала у засебном предмету него у вези са другим наукама. Већ смо напред рекли, да ово питање толико година интересује цео учитељски staleж; пре четири године позвала је у Беч баш сама школска власт учитеље, да о овом предмету конфериршу, но они због тога ипак нису ништа стварно постигли. Од учитељских удружења особито се бавило овим питањем већ поменуто „Бечко педагошко друштво“, које је у својим „педагошким годишњацима“ донело још од 1882 године многе поучне расправе о овом предмету.

Овим до сада реченим, држимо, да смо доказали, да ако не шта друго, а оно да је жива и општа жеља, да се омладина темељније спреми за практичан живот и да се боље усаврши у појединим привредним струкама. Не смемо порицати да је у овом правцу много порадила и штампа, и популарни великошколски курсови и разна друштва за образовање народа, али поред

¹ Види: Jahrbuch des Unterrichtswesens in der Schweiz. Bearbeitet von Dr. Albert Huber (Zürich 1901. Orell Füssli).

свега тога имало би се још много што шта да уради, а то би био задатак школе. Пре свега то би био задатак учитељских школа, онда средњих, па грађанских, стручних и напослетку продужних школа, у којим последњим би се требала увести облигатна настава из науке о законима у вези са елементима науке о народној привреди с особитим обзиром на занатлиско и трговачко законодавство, јер се ученици из тих завода одмах пуштају у практичан живот или се већ и налазе у њему.

Питање о државно-политичком образовању омладине је уједно и етично и политичко и васпитно питање; у свим овим правцима изгледа, да је у току година довољно и теоретски и академски претресено, само је мука у пракси темељ ударити, јер је школска власт издала тачно обележена, јасна и разветна, и обавезна упутства за различите школске категорије. Ако због сувише претрпаног наставног плана не би остало празног простора за државно-политичку науку, онда би се из наставног плана морале избацити неке партије од мање вредности; учитељи народних школа пристаји би уз овај наш предлог тим пре, што би се ослободили оног тако честог пребацивања, да обавезна школа као народна школа не испуњава потпуно свој задатак.

Да ли да на завршетку још поменемо онај чувени ректоратски говор покојног професора бечког универзитета Др. Адолфа Екснера „О политичком образовању“, на који се до сад у пракси тако мало пажње скретало?

Надајмо се, да ће се и социјални и политички односи у држави регулисати. Тек онда ће се — и то са ванпартиског гледишта — моћи решити ово за државно-политичко образовање омладине тако акутно питање“.

*

Школски буџет берлинске општине за 1904 годину — Берлинска општина одредила је 23,871.575 марака за издржавање свију берлинских школа. Пошто саме школе имају 3,247.505 марака прихода, то општину школе стају чистих 20,624.070 марака.

Од те суме одређено је:

а) За општинске школе	16,472.947	марака
Ове имају прихода	104.950	”
Према томе троши општина	16,367.997	”
б) За реалне школе	1,323.885	”
Ове имају прихода	485.917	”
Према томе општина троши	837.968	”
в) За гимназије, реалне гимназије и више реалке	3,338.855	”
Ове имају прихода	1,534.885	”
Према томе општина троши	1,803.970	”
г) За више девојачке школе	730.489	”
Ове имају прихода	559.540	”
Према томе општина троши	170.949	”
д) За школе за уметничку наставу	554.900	”
Ове имају прихода	71.000	”
Према томе општина троши	483.900	”
ђ) За занатлиске школе	950.703	”
Ове имају прихода	324.836	”
Према томе општина троши	625.867	”

WWW.UNIBE.BG
УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

Како се у најновије време скреће особита пажња на занатлиске школе, изнећемо овде шематички бројно напредовање ученика у појединим стручним занатлиским школама за последње 22 године.

Године 1880 отворена је I занатлиска школа и бројала је тада 447 ученика.

Године 1892 отворена је II занатлиска школа. Обе ове занатлиске школе имале су 1892 године заједно 2593 ученика, а данас имају 4723 + 35 лица, који уче електротехнику у I занатлиској школи = 4758 ученика.

Са занатлиским школама стоји овако:

Зидарска	школа отворена	1882,	имала је	34	ђака,	а данас	566
Ткачка	"	"	"	190	"	"	300
Столарска	"	"	"	99	"	"	1373
Грађевинарска	"	1883	"	103	"	"	260
Сатлерска	"	1886	"	70	"	"	180
Молерска	"	1886	"	191	"	"	300
Берберска	"	1887	"	312	"	"	520
Ојачарска	"	"	"	84	"	"	85
Стакларска	"	"	"	26	"	"	230
Обућарска	"	1888	"	247	"	"	223
Ковачка	"	1889	"	104	"	"	150
Танетарска	"	"	"	87	"	"	342
Корпарска	"	1890	"	30	"	"	16
Књиговезачка	"	"	"	18	"	"	185
Вргарска	"	1891	"	73	"	"	120
Занатлиска дворница	"	1892	"	998	"	"	2390
Словослагачка школа	"	1893	"	350	"	"	895
Кројачка	"	"	"	260	"	"	364
Фотографска	"	1896	"	42	"	"	130
Лончарска	"	"	"	90	"	"	170
Лимарска	"	1899	"	83	"	"	300

Осим обућарске и корпарске школе које бројно опадају, све су школе показале леп плус.

*

Занемаривање општинских школа у неким немачким градовима
— По пруском школском закону обвезана су деца, да иду у школу само до навршене четрнаесте године, па ма она за то време и не свршила све разреде општинске школе, којих има свега обично седам или осам, и од којих прва четири сачињавају нижи а остали разреди виши одсек. Ако неки ученик — рецимо — наврши у I разреду (вишем) 14 годину, то он није дужан више да иде у школу и ако није довршио II, III па где има и IV разред (виши).

„Шарлотенбуршка статистика“ доноси у своме последњем броју врло занимљиве податке, који се тичу врло важног питања: Колико је од тих ученика општинских школа са навршеном четрнаестом годином свршило све разреде или бар дошло до последњег разреда? На основу аутентичних извора одговара у кратко овако. У Шарлотенбургу је од 1899 год. до 1903 год. изишло просечно 37·62% ученика и 38·66% ученица, који су школској дужности потпуно одговорили. Остали ученици оставили су пре времена школу, јер су им се или родитељи одседили. па су прешли у школу друге које општине, или су прешли у какву вишу школу, или их је неколицина из различитих других узрока престала у школу ићи.

Од оне деце, која су ишла у општинску школу, док нису школској дужности одговорила, отпуштено је из I разреда просечно 55·39% дечака и 53·43 девојчице. Дакле само нешто више него половина ученика и ученица одговорила је са навршеном 14-ом годином школској дужности и постигло је потпуни научни циљ. Али се ипак у току година опажа знатан напредак, јер о ускрсу 1899 само је 43·75% ученика, који су после одговорене школске дужности отпуштени, дошло до I разреда а више него $\frac{1}{4}$ т. ј. 25·85% отишло је из нижих разреда. О Михољ-дану 1903 отишло је из I разреда 61·70% дечака а само $\frac{1}{7}$ (14·10%) оставило је школу од трећег и четвртог разреда. Код девојчица се опажа куд и камо већи напредак. О ускрсу 1899 је 50·63% после испуњене школске обвезе стигло у I разред, а тек ако је $\frac{1}{6}$ т. ј. 16·35% из нижих разреда отишло. О Михољ-дану 1903 је 61% I разреда а само 10·03% из нижих разреда отпуштено.

По статистичком годишњаку немачких градова школске године 1900/01 изишло је просечно из општинских школа са седморазредним системом и то из највишег разреда 62·2% дечака и 63·7% девојчица. Шарлотенбург заостаје дакле нешто иза просечности. Врло велики проценат отпуштених из I разреда показује Штутгарт (92·9% дечака и 93·5% девојчица), затим Франкфурт на Мајни са 82·2% све деце. Врло је мален проценат у Познању наиме 28·7% дечака и 26·2% девојчица, а исто тако мало одбацује Поздам и то 29·9% дечака и 31% девојчица.

Из 231 општинске школе у Берлину изашло је 1899. год 9831 дечак и 10082 девојчица, које су испуниле школску обвезу, а од тих је 97·20% дечака и 97·36% девојчица стигло у виши одсек, т. ј. стигло у који од прва три разреда; до I разреда стигло је 61·35% дечака и 61·73% девојчица. Године 1900 показао се по најновијем берлинском годишњаку много повољнији успех, јер је 97·12% дечака и 97·49% девојчица стигло у виши одсек, а 62·84% дечака и 62·94% девојчица стигло је до I разреда приликом свога одласка. Осим тога ваља још приметити да је Берлин до 1900 године имао само 6 разреда и тек од тог времена уведен је 7, па онда и 8 разред.

На основу једног извешћа, које је пре кратког времена објавило статистичко одељење у граду Елберфелду видимо да је школске године 1902/03 после испуњене школске обвезе отпуштено 42·2% дечака и 45% девојчица, који су сви ученици стигли до највишег разреда. Али како у Елберфелду имају општинске школе 8 разреда, то се ови бројеви не смеју директно испоређивати са оним процентним бројевима у седморазредним школама. Један од два највиша разреда постигао је 73·6% дечака и 94·4% девојчица.

Ови резултати у општинским школама са општег гледишта нису у стању, да обрадују оне који на прво образовање озбиљну пажњу скрећу и који су са оваким резултатима прилично незадовољни, јер у њему назире прилично занемаривање општинских школа и врло слабо заузимање позваних фактора око поправљања општинско-школских односа.

*

Годишњи школски трошак шарлотенбуршке општине — Шарлотенбуршка општина троши годишње на школске и просветне сврхе скоро 30% од својих целокупних редовних издатака. По одбитку унесеног прихода од појединих школа потрошено је у години 1902/03 за општинске школе чистих 2,2201.918 динара или 122·17 динара по једној ученичкој глави (према 97·63 динара у години 1899/900). Од горње своте долази по свакој

ученичкој глави 79·12 динара за личне издатке (плате наставницима, награде школским слугама итд.); 14·13 динара за стварне издатке (научна средства, одржавање школске зграде итд.); 26·05 дин. за кирију и трошење инвентара; 2·87 дин. отпада на општински принос за пензије. Ако у рачун узмемо све градске школе, то добијамо овај резултат. Издаци по одбитку свију прихода износили су 1902. године просечно 128·41 динара за једног градског ученика (према 102·16 динара у години 1899). На једног ученика основне школе долази 119·61 динара; на ученика реалне гимназије 209·45 динара; на једног ученика школе Цара Фридриха 202·74 динара; на једног ученика више реалке, 212·50 динара.

У девојачким школама долази на једну ученицу и то у вишој девојачкој школи 115·39 динара, а на једну ученицу у грађанској девојачкој школи 120·19 динара.

Из ових се бројева види да општина много више троши на оне школе у које иду деца имућних родитеља (на више школе) него на оне, које су приступачне сиротињи (ниже градске школе).

*

Реформа руског правописа — Вајкадашње питање о симплификацији руског правописа на ново је изнесено на дневни ред у другом одсеку императорске академије наука. Пошто ово питање интересује не само руску већ и општу словенску публику, доносимо овде питања извештај о раду стручне комисије, у коју су ушли академици, лингвисти, представници науке из министарства просвете и финансија, представници јавне штампе, типографије и други учени специјалисти, њих око 50 на броју. Комисију састављају између осталих академици: Ф. Ф. Фортунатов, потпредседник, Ф. Е. Корш, А. И. Соболевски, А. А. Шахматов; професори: И. А. Бодун де Куртен, Р. Т. Бранд, Булић, Буда, Шлапкин за тим: Аненскиј, Марковић, Кулаковски, Сакулин, Витберг Карински, Кулман, Покровски, Олденбург и др.

Да се питање о модернизовању ортографије опет покренуло има се највише захвалити педагошким удружењима московског и казанског универзитета и наставницима руског језика у војно-васпитним школама. Педагошко друштво казанског универзитета, које је саставило пројекат за прост правопис, ставило је ова питања академији наука:

1. Признаје ли академија „Руски правопис“ Я. К. Грота као своју науку?
2. Ако га признаје, зашто га се онда не придржава у академијским издавима?

3. Признаје ли академија, да је „Руски правопис“ Я. К. Грота научан?

Осим тога на последњој скупштини наставника руског језика у војно-васпитним заводима изражена је општа жеља, да се руски правопис симплификује. И ова се скупштина такође обратила на академију наука.

Академија је претресла предложена питања казанског педагошког друштва и на иста је одговорила, да је она поверила Гроту посао, да напише „Руски правопис“, али чланови II одсека академије наука нису се у свима појединостима сложили са Гротовим правописом, за то се он и не сме узети као академски правопис. Академија признаје вредност овог правописа, али је ипак мишљења, да Гротов правопис није без стварних замарака. Што се тиче научности правописа академија мисли да је само онај правопис научан, који је основан на компромису између уобичајеног народног правописа и правописа, који оправдава историја језика или савремено стање његово.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

У првој седници ортографске комисије претресано је питање о правопису са историјске и са педагошке стране. Између осталог споменуто је, како се у 18. веку опазило незадовољство због правописа. То незадовољство гледали су да загладе Трећаковски, Сумараков, Ломоносов и др. на тај начин што би елиминирали неколике гласовне знаке из руске азбуке, а на тај се начин хоће и данас да реши правописно питање. С педагошке стране, констатовано је, да је данашњи правопис до крајности тежак не само за ниже школе него и за средње. Професор Котларевски је опazio, да и многа лица у научним заводима врло грађаво стоје са данашњим правописом; професор је за тим подсетио на славнога М. Д. Скобељева, који је препоручивао „безумну храброст“ и у рејону правописа.

Познато је, да ученици основне школе толико науче из правописа, колико је потребно, да положи испит, а годину дана, од како су оставили школу, они су правопис са свим заборавили. Тај факат утврђује истинитост, да данашња ортографија има недостатака. На свршетку седнице прочитао је потпредседник врло занимљиво писмо једног сеоског учитеља, упућено председнику академије наука. Исти тај учитељ излаже своје мисли и начине, основане на дугогодишњем искуству и говори о тешкоћама, које наставник правописа у основној школи не може да савлада. Дознавши да је академија наука саставила ортографску комисију изражава учитељ своју радосну наду, да ће она изићи на сусрет основној школи, и да ће отклонити или бар умањити оне узроке, који наставу правописа тако јако отежавају. Неколики чланови комисије, не поклањајући особите пажње на очевидне недостатке савременог правописног система заштићавали су досадашњи правопис. У томе се послу врло енергичан показао професор Будиловић, базирајући своје мишљење на ортографском систему других словенских народа. Будиловића је с успехом побио академик Корш, чувени зналац словенских наречја. Чеси и Пољаци, којима је Будиловић хтео да докаже коректност свога мишљења — тако рече Корш — имају своју националну ортографију, док смо напротив ми Руси још у почетку своје писмености узели туђу — старословенску ортографију.

Иза тога је скупштина једногласно усвојила симплификацију руског правописа.

На крају седнице предложена су члановима комисије ова два питања: 1.) Желите ли такву симплификацију при којој би се задржали сви гласовни знаци данашње азбуке? 2.) Желите ли такву симплификацију при којој би била избачена из азбуке слова ђ, њ, ѓ, ј или и. — После избројаних писмених одговора на горња питања констатована је жеља и прека потреба да се споменути четири слова избаце из азбуке и у вези с тим решењем изабрана је подкомисија, која ће саставити детаљни пројекат за симплификовани правопис.

*

Занимљив педагошки покушај — Ђацима у немачким средњим школама најстроже је забрањено похођење кавана, механа и других јавних локала, и баш ова забрана била је за многог бујног младића сладак мамак на ова места. „Nitimur in vetitum semper cupimusque negata“, вели стари класички песник. Искуство педагога потврдило је у много врло жалосних случајева истинитост песникове емпирије, те су професори гимназије у Каселу донели званичну одлуку, не би ли можда њоме веће зло спречили и, не би ли концесијом слободног похођења јавних локала стали на пут ђачким

www.unibg.rs

УНИВЕРЗИТЕТСКА
ВИБЛИОТЕКА

алотријама. Одлука професорске колегије каселске гимназије, штампана у гимназијском извештају, гласи овако: Професорски збор гимназијски закључио је 8. јулија 1903. да дозволи одличним ђацима, да после свршеног школског рада и оног рада, који са школом стоји у вези, дакле после вечере па најдуже до 10 часова у вече, смеју походити неколико гостионица у граду Каселу. После какве шетње свратити се ради одмора у какву сеоску гостионицу допуштено је као и пре. Забрањено је, да ђаци седе у засебној соби, они морају бити у општим јавним гостионичким собама. Од ђака се тражи, да се пристојно владају, да не досађују публици, да су умерени и да се клоне сваких експеса. Намерно није за то одређен седмични дан за слободно похађање јавних локала, да се не би редовно њих више ђака у један пут састајало. Чак се ишло за тим, да се учини распоред по времену, по месту и по потреби. Не узима се, да ће сваки ђак осећати потребу, да залази сваки дан у гостионицу.

Овај поступак је само покушај, да се ђаци горњих разреда на то навикну, да се сами васпитају и да разумно употребе слободу. Надамо се, да ћемо спречити зле последице с једне стране уклањањем дражи за забрањеним и признањем нагона за друштвеношћу, које собом доноси похађање забачених гостионица, а са друге стране привикнути своје ђаке већој умерености и паметнијој употреби алкохолних пића. Ако се преваримо у овим својим надама, то ћемо морати ово своје допуштење повући.

„Berliner Tageblatt“, који је ову белешку публикувао, завршује овако: Надамо се да ће се покушај у Каселу показати успешним. Забрањивање гостионица за младе људе у добу од 18 година, стари је педагошки начин, узет из манастирских школа. Слобода се у многим случајевима показала као најбољи лек против којекаких потајности.

*

Најстарији универзитетски студент у Немачкој — У Гисену, у Немачкој, умро је у 50-ој години живота Христијан Буш, студент хемије. Покојни Буш био је најстарији ђак не само у гисенском универзитету, него и у целој немачкој држави. На универзитет се уписао у летњем семестру 1871 год., те је према томе стајао у 66 семестру. Познаници Бушеви веле, да је био оригинал у најбољем смислу речи, и да је био уз своју скромну али сигурну годишњу ренту са свим задовољан својим животом — вечитог ђака.

*

Које писце најрадије чита руска школска омладина — У последње време почело се живо занимати питањем, које писце најрадије чита руска школска омладина. Ово питање било је стављено ученицима гимназија, реалака, семинара, виших девојачких школа и т. д. и на њега је стигло више хиљада одговора.

Највише се чита: Толстојево „Васкресеније“	читају њих	691	⁰⁰ / ₀₀
Горкога	„	„	494
Достојевског	„	„	490
Тургењева	„	„	490
Чехова	„	„	480

Изнад сто гласова добили су 15 других писаца. Испод сто гласова добили су: Пушкин, Љермонтов, Гогољ, Алексеј Толстој и Леонида Андрејев.

Од страних писаца најрадије се чита Мопасан, читају га 86-оро. За њима долази Зола, Дикенс, Виктор Иго и онда Шилер и Гете. Ове писце читају њих 52. Мање од 50 гласова добили су: Шекспир, Ибсен, Доде и Сервантес.

*

Колико се књига (егземплара) штампана годишње у Русији —

Године 1887	штампано је око	18,500.000
” 1888	” ” ”	17,000.000
” 1889	” ” ”	18,800.000
” 1891	” ” ”	23,000.000
” 1895	” ” ”	35,500.000
” 1898	” ” ”	44,500.000
” 1901	” ” ”	58,529.480

Када би још и школске прилике у Русији друкчије биле и када би народно образовање развијеније било, онда би и број штампаних егземплара знатно скочио. Но већ и наведени бројеви довољан су доказ, како је велика културна снага моћне словенске Русије.

*

Школе у Галицији — У овој години биће у Галицији 49 средњих школа (гимназија и реалака). Од тога су 43 пољске, 4 руске и 2 немачке. Као што се види велика је несразмера између пољских и руских школа. У галичком земаљском прорачуну под рубриком „Народна настава“ одређено је по милијона круна за приватне заводе; од тога добивају Пољаци 92%, а Руси само 2%. Осим тога у пољској западној Галицији више се опрашта школарине ученицима него у руској источној Галицији, ма да је тамошњи руски народ сиромашнији. Није ни чудо онда, што нису Руси у Галицији задовољни и што су њихови посланици и демонстративно истурили из галичког сабора.

*

Очигледна настава из хигијене — Да би се код школске младежи побудило што веће интересовање за хигијену прави се у Паризу, као што извештава тамошњи лист Фигаро, овај занимљив покушај: На корицама вежбака насликана је н. пр. зграда завода за лечење туберкулозних у Блињцу, у Француској. Уз слику је додано и објашњење д-р Мориса Летиља, у ком су изложене опасности ове страшне бољетице, но из кога се ипак види, да је туберкулоза излечива, ако се за рана употребе мере, које су у објашњењу назначене.

Сврха слике и текста уз њу је та, да поучи школску младеж о упорној борби, која се релативно доста успешно води против туберкулозе.

Друге опет вежбанке служе за борбу против алкохолизма. На леђима корица насликан је трезвен радник, како снажно, вешто и са осмејком на лицу ради свој посао и снажном руком удара тешким чекићем по наковњу. Уз њ је насликан бедни и јадни пијаница, чије испијено лице треба да покаже опреку оној лепој слици, те тако да омладину за времена застраши од те гадне страсти.

*

Научни течајеви у Јени биће ове године од 22 јула до 4 августа. — I Природно-научни течајеви обухватају: ботанику, популарну астрономију, хемију, физиологију мозга, анатомију, физику. — II Педагошки течајеви обухватају:

хватиће: историју педагогике, општу дидактику, ходегетику, специјалну дидактику, методину црквене историје, мане у деџем карактеру, психологију детета, помоћне школе. — III Течајеви за *женско образовање* обрадиће: женско питање и девојачко васпитање, уређење више женске школе у Немачкој, питање из Фребелове науке о васпитању и уређивању забавишта. — IV *Теолошки, историјски и филозофски* течајеви обухватају: религијске струје у садашњости, библијско истраживање, историју немачке привреде, историју немачке литературе, увод у филозофију садашњости, Хербартову психологију. — V Течајеви за *уметност* обрадиће: античку уметност и културну; уметност у кући и јавном животу у садашњости. — VI *Језиковни* течајеви обухватају: немачки језик, енглески језик и француски језик.¹⁾

*

Син председника Североамеричких Сједињених држава у основној школи — Председник Североамеричких Сједињених држава Рузвелт шаље свога седмогодишњег сина Архбалда у обичну основну школу у Вашингтону, коју посећују и деца других грађана америчких. Новине које излазе у Вашингтону саопштавају и имена другова Архбалдових, који са њим заједно седе у једној клупи. Тако на пример са Архбалдом седе заједно Виктор Шулц син једнога хлебара, Лиза Мак Неги кћи једнога гостионичара, Јован Тајлор син једнога кочијаша, Лиза Линг кћи једнога посластичара, Аврам Дајнеусток син једнога кројача, Аврам Коен син једнога трговца и Франко Морисон син једнога гробара.

*

Леп пример вредан помена — Bulletin de l'instruction Primaire du Jura у једном од својих последњих бројева доноси врло интересантну белешку, о оригиналном функционисању друштва, које се зове *Пријатељи књиге*.

Чланови овога друштва да би поред чланских улога, дошли до још већег капитала, који им је потребан за куповину књига, узели су под најам једну њиву, која је велика од прилике 30 ара. На тој њиви чланови ће ове године да култивирају кромпир. Семе су дали чланови бесплатно, а и обделавање ће они сами такође вршити бесплатно. Број пуноправних чланова у овоме удружењу износи до сада 33, и према томе срачунато је већ, колико ће ко од њих утрошити времена на обделавање њиве.

О јесени, кад буде извршена жетва кромпира, сав приход биће унесен у друштвену благајницу, из које ће се по томе набавити књиге. Књижница је за сада сиромашна, има свега око сто свезака, али ће се убрзо вредноћом својих чланова повећати.

*

Писменост у Москви — По најновијем попису има у Москви свега 1.008.220 душа, које су навршиле 5-ту годину живота (они испод 5 година нису урачунати). Од тога броја долази на писмене 645.383 или 64,0%, на неписмене 354.807 или 35,2%; на оне пак, чија се писменост није могла утврдити долази 8.030 или 0,8%. На тај начин више него трећина московског грађанства не зна ни читати ни писати.

Као што се у целој Русији, тако се и у Москви опажа велика разлика између мушких и женских. Од 570.816 мушких, који су навршили 5-ту го-

¹⁾ Програм ових предавања може се добити, бесплатно, код г. д-ра В. Вакића професора Велике Школе у Београду.

дину, има неписмених 138.417 или 24,25%, а ако се броју неписмених дода још и број оних лица, чија се писменост или неписменост није могла утврдити, то целокупан број неписмених мушких лица износи свега 142.071 или 24,89%. Међу тим од 437.404 женских лица има 216.390 неписмених, што чини 49,47%, и ако се овом броју додаду још и лица, чија је писменост у питању, онда целокупна сума неписмених износи 220.766 или 50,47%. Према томе проценат неписменог женскиња два пута је толики, колики код мушких.

Ова статистика указује на мршаво образовање народа, коме су без сумње криве неуређене школске прилике.

*

Гимнастика новорођенчета — Садашњост припада зрелим људима, а будућност омладини. Омладина, будућа генерација, треба да наследи оно, што ми данас стичемо и за шта се боримо. Али будућа генерација треба ово наследство да умножи, па да овако повећану културну тековину преда генерацији, која за њом иде.

За то је дужност модерног човека, да на образовање деце највећу пажњу скрене и да за децу од најбољег најбоље жртвује. образовање, у правом модерном смислу има сврху, да саму индивидуалност детета, које треба образовати, истински однегује. У соби за образовање не треба да владају батина и усиљеност, него опомена, мудра реч и утицање на индивидуалну склоност карактера. Али није у питању само душевно образовање детета, него се још — и те како — мора pazити и на телесни развитак и напредак. „Mens sana in corpore sano“, вели римски практичар. Да буде здрав дух, мора и тело здраво бити. Са телесним образовањем ваља почети у најранијем, најнежнијем добу детињег живота.

О овој озбиљној потреби сиромашније породице баш се много и не брину, јер жена — мати, та прва, од саме природе постављена и најпознатија образила, та од грађанских идеолога названа верна чуварка „пламена на домаћем огњишту“, натерана спротином у бруталну борбу за свакидањи хлеб, нема — на жалост — времена, да пази на сиротог малишана и да управља првим покретима и корацима његовим.

Овој несташници доскочио је један човек, чија је струка деце образовање. Учитељ Ото Вендланд конструирао је апарат, коме је сврха да деци изнад по године живота олакша, кад устају с места, када стоје и када ходе. Овим проналаском, који је својом простотом раван Колумбовом јајету доказује Вендланд, да он није само природно-научни мислилац и егзактан *исоматрач*, него да је свестрано проникао и у најновије тековине физиологије мозга. Вендланд је ударио новом стазом, он је педагошки проналазач. образовање је њему практична физиологија. Он уздиже модерну педагогију и у школи и у децејој соби до степена практичне природне науке.

Али пустимо, нека сам Вендланд говори. Он каже: „Конструисао сам један, и горе и доле отворен кавез, чији су зидови од исплетене жице. Висина кавеза је 0,55 м., ширина је 0,40 м., а дужина се даде од 0,4 м. до 0,43 развући. Ограда од жице је еластична, а ширина једног, жицом оплетеног отвора на огради износи један квадратни сантиметар. Да би овај кавез сигурно и чврсто стајао, опточени су зидови (углови зидова) масивним металним штаповима“.

Па шта хоће Вендланд да постигне са овим кавезом? Он има двоје на уму. У првом реду сматра он свој кавез као апарат за вежбање чула. Када дете чини прве свесне покушаје кретања, то се ови свесни по-

кушаји оснивају на двојаком чулном деловању, на чулу пишања и на моћи координације. Обоје су делови тако званог чула осећаја, које се зове још и пето чуло. Замислимо пред собом дете, које чини прве покушаје, да се дигне (устане). Оно пиша понајпре све, што је око њега и тек онда покушава да устане. При овом покушају дете понајвише напред посрне, што због неразвијене координационе моћи не може да изврши кретање устајања. Битност координације (ређања једног поред другога) састоји се само у томе, да човек може разноврсне мишићне групе једне уз друге и у исто време тако у акцију да доведе, да настаје једнолико заокружено кретање са једноликим дејством и једноликим циљем. Највишој потенцији координационе моћи дивимо се у техници и у уметности, а најпостије координационо кретање било би нпр. устајање и ходање са прелазним стадијумом стојања. У ову је сврху конструисан Вендландов апарат. Када дете седи у кавезу, оно скоро додирује стопалама предњи зид, а леђима стражњи. Превагне ли дете напред, оно удари главом о мекани, еластични зид од плетене жице, а исто се то догоди, ако превagne натраг. У том часу почиње дете пажњу да скреће (да пази). Дете у кавезу почне прво главом да пиша, и онда тек прстима у којима је пишање и финије и концентрисаније. Дете се не може у кавезу никако да преврне, јер то не допуштају напред израчунати просторни односи овог за чудо простог и генијално измишљеног апарата. У исто време служи детету стражњи зид за ослонац при седењу, јер се иначе дете због нежних костију и зглобова не би могло у тој позицији држати. На тај начин учи се дете постепено устајању и стајању, а нема опасности да ће пасти и повредити се.

У последњој чињеници, да се дете не може о меке зидове кавеза повредити и да не може пасти, састоји се други главни циљ овог апарата. То својство апарата је уједно и од неисказане вредности за оне породице, које на жаост из различних узрока не могу саме бдити над дететом и пратити прве покрете његове. Према уверавању проналазача цена ће апарату бити незнатна, те ће се и сиротиња њиме моћи користити, а то је трећа главна врлина и циљ овог апарата, којим се наука ставља у службу шире масе.

Изобразимо народ да увиди огромну корист од гимнастике по телесни развитак и напредак, од кога зависи и душевна јачина и свежина. Гимнастика треба тако да се одомаћи, да буде свакидашња забава. Почнимо са Вендландовим апаратом, терајмо од колевке па кроз цео живот! На тај начин имаћемо сигурну гаранцију за здравље и напредак и свој и својег подмлатка а и будућих генерација.

*

Фреквенција у француским универзитетима — Прошлог зимњег семестра било је на француским универзитетима уписано 30405 слушалаца. У том семестру било је у Паризу 12 948 слушалаца, што чини две петине од целокупног броја свију универзитетских ђака. Иза Париза долазе према броју ђака ови универзитетски градови: Бордо са 2.320, Тулуз са 2.191, Монпеље са 1.707, Нанси са 1.327, Ренс са 1.190, Лињ са 1.194, Марсељ са 1.080, Дижон са 880, Поатер са 863, Каен са 752, Гренобл са 705, Безансон са 333, и на последњу Клермон само са 299 ђака.

Према појединим факултетима дели се целокупни број овако: на правне факултете долази 10.972 ђака, на медицинске 6.686, на факултете природних наука 4.765, на философске и на филолошке факултете 4.384, и на фармацеутске факултете 3.014.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

www.unijg.rs

Странаца има око 2000. Од њих има 450 Руса, готово све самих медицинара, а за њима долазе на прво место Персијанци, око 200 на броју. На треће место долазе Румуни са 175 ђака, за тим Немци са 165 од којих су 142 ђака на филозофско-филолошким факултетима. Остало су: 109 Бугара, 113 Турака, 83 Египћана, 57 Американаца и 35 Енглеца. Женских слушаца има свега 1125, а од тих је 677 Францускиња и 448 иностраних студенткиња, готово све самих Рускиња.

Ова статистика, као да баш није аутентична. Број *српских* ђака на француским универзитетима у опште се и не спомиње, па би се према томе могло закључити, као да их тамо и нема, а ми знамо, да само на париском универзитету има преко 20 Срба, па да и не спомињемо остале српске ђаке по другим француским универзитетима.

*

Статистички преглед руских школа — Према статистичким подацима има у Русији 84.544 народне школе. Од свих тих школа 40.131 школа стоје под директном управом министарства просвете, а 42.582 школе припадају свештеничком ресору. Остатак школа, већином стручне школе, потпада под министарство народне привреде и министарство финансија. Варошких школа има свега 9194, остало су сеоске њих 73.006 на броју. Број ученика у свим овим школама износи 4.571.773. Од тога броја долази на ученике 3.291.694, на ученице 1.203.902, а на одраслу младеж 76.177. Број које учитеља, које учитељица износи око 172.000. Од стотину учитељских снага *55 их је женских а 45 мушких.*

За издржавање свих народних школа у читавој Русији троши се годишње 50 милиуна рубаља, а сеоске општине троше око 8 милиуна. Сваки ученик у сеоској школи стаје државу годишње 14 рубаља, а у варошкој 19 рубаља.

*

Какво је образовање берлинских ученика? — „Немачке месарске новине“, орган берлинског месарског удружења доноси ову на први мах смешну, али у збиљи врло жалосну слику о интелигенцији неколиких ученика, који су ово дана полагали испит за питомце стручне месарске школе. Ево шта веле поменуте новине: „Од 23 ученика била су тројица из виших завода, где су се провукла до трећег па и четвртог разреда; њих седамнаесторица били су ученици берлинских општинских школа, где су двојица свршили четврти а један трећи основни разред (четрнаесторо је било из нижих разреда испод трећег); остала тројица су ученици ванберлинских школа. Од десет рачунских задатака, који спадају у оквир наставе за четврти основни разред, решили су све задатке њих четворо; девет задатака решио је један ученик; осам задатака њих петоро; седам задатака четворица, шест задатака један, а пет задатака четири ученика. О успеху осталих боље је да и не говоримо. Иза овог усменог испита имали су ученици да писмено одговоре на поједина питања, која су им као „опште позната“ стављена. На питање: Зашто светкујемо Ускрс? нису њих деветоро ништа знали да одговоре, а петоро их је дало сасвим наказан одговор. На питање: Ко је оснивалац хришћанске вере? одговорило је девет ученика: Др. Мартин Лутер. Два ученика нису знали ништа на ово питање да одговоре. Као престоницу краљевине Пруске навео је један ученик: „Немачку“, а други опет „Бранденбуршку“. На питање: „Наведите неколико знаменитих људи из доба

цара Виљема I“ (деде данашњег цара Виљема II), поменут је и Блихер и Гнајсенау. Девет ученика, сва деветорица из берлинских школа, нису знали ни једне речи о Бизмарку. Два берлинска ученика нису знали, како се данашњи немачки цар зове, а исто тако нису четворица знали за име царичино. Кад је ученицима стављено питање: „Које су највеће реке у Немачкој“, одговорила су двојица, да је Оцеан највећа немачка река.“

*

Стечај за израду уџбеника за бугарске гимназије — Бугарско министарство народне просвете расписало је стечај под 3. фебруара о. г. за израду ових уџбеника и за ову награду:

Грчка граматика	600 лева
„ читанка за V и VI разред	600 „
Латинска граматика	600 „
„ читанка за IV и V разред	600 „
Латинско-бугарски речник	1.500 „
Грчко-бугарски речник	1.500 „
Географија за VI разред	500 „
Физика за горње разреде реалних гимназија (а моћи ће да служи и за класични одељак)	1.200 „
Хемија за IV разред класичног одељка	500 „
Немачка граматика с читанком за I разред	500 „
„ „ „ „ II „	600 „
„ „ „ „ III „	600 „
Немачка христоматија за IV и V разред	600 „
„ „ „ VI и VII „	600 „

Напомена I. Сви уџбеници треба да буду састављени према програму за мушке гимназије од 1. септембра 1903 год.

Напомена II. Латински и грчки речник треба да буду састављени с обзиром на ауторе који се читају у гимназијама и да не буду већи од 20 штампаних табака средње октаве.

Напомена III. За уџбенике одређује се рок 1. јануар 1905. године, а за речнике 1. септембар 1905 год.

*

Како се награђују школске књиге у Троједници — Научне, школске књиге које се печатају трошком краљевске земаљске владе у Троједници, подељене су на три категорије: А) књиге за свеучилиште, Б) књиге за средње школе и В) књиге за народне школе. Према оваквој подели књига одређен је овакав хонорар писцима односно преводницима по табаку:

А) за свеучилиште 1) за оригинале 80 круна, 2) за преводе 60 круна; Б) за средње школе: 1) за оригинале 60 круна, 2) за преводе школских књига 40 кр., 3) за преводе класика и то: а) у прози 60 кр., б) за метричке (у стиховима) по страни 4 круне; 4) за комбиноване радње (читанке, вежбање) 50 круна; 5) за речнике: а) с туђих језика на хрватски 60 круна, б) туђински речници 80 круна; В) за основне школе 1) за оригинале 60 круна, 2) за преводе 40 круна, и 3) за комбиноване радње 50 круна од табака.

Ове награде рачунају се кад печатани табак има 30.000 слова; има ли мање или више, онда се хонорар размерно умањава или повећава.

Награде за штампање нових издања одређене су овако:

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

а) посве прерађених 50%) од хонорара за прво издање.
б) код осталих 30%

Рецензија и исправљање рукописа, ако је одредило само министарство, награђиваће се одсеком.

Коректуру читају писци сами, без икакве нарочите награде; последњу коректуру прегледа само Министарство просвете.

Рукописи свих издања постају неограничена својина државна.

ЈАВНЕ ЗАХВАЛНОСТИ

Госпођица Ирина, кћи уваженог Господина Феликса Хофмана, изводела је послати школи кучевској једну нову и лепу женску хаљину, са жељом, да се иста поклони за врбицу једној сиротној а прилежној ученици. Жеља Госпођице Ирине је извршена и хаљина предата једној сиротној, а ваљаној ученици.

На овом племенитом поклону нека је вечита хвала г-ђици Ирине.

Бр. 71

22 марта 1904 год.

Кучево.

Управитељ школе

Г. Милоје Влајић, школски надзорник у пензији, поклонио је књижици ове школе 12 комада књига разне садржине у вредности 9'60 дин.

Школски одбор изјављује г. Влајићу своју топлу захвалност.

Бр. 53

12 априла 1904 год.

Жарково.

Школски одбор

Господин Новица М. Павловић, капелан парохије лужничке и г-ђа Босиљка Нов. Павловића, наставница школе лужничке, поклонили су школи лужничкој скупцене слике Св. Саве и Његовог Величанства Краља Петра I.

Одбор ове школе, у име своје и житеља ове школске општине — родног места г. Павловића, захваљује г. Павловићу и г-ђи Павловићки на драгоценом поклону.

Бр. 142

28 априла 1904 год.

Лужнице.

Школски одбор

Г. Вучић Ђорђевић, економ и члан суда општине стојничке, поклатио је пола хектара зе мље, за грађење нове школе стојничке, и тиме положио основ за подизање нове школе.

Одбор школе стојничке, изјављује дародавцу овим путем своју топлу захвалност.

Бр. 30

31 марта 1904 год.

Стојник.

Школски одбор

„Просветни Гласник“ излази у месечним свескама од 6 и више табака, на великој осмини. — Стаје годишње: за Србију 12 динара, за друге земље 15 динара (франака). — Претилата се шаље Управи Државне Штампарије Краљевине Србије у Београду. — Рукописи се шаљу уредништву (Министарство просвете и црквених послова у Београду). Они се, на захтев писана, враћају.

Одговорни уредник **ВЛАД. Т. СПАСОЈЕВИЋ**
Краљице Наталије ул. бр. 82.

ШТАМПА
ДРЖАВНА ШТАМПАРИЈА

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА